

SBORNÍK
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

Zemědělská ekonomika

K některým ekonomickým problémům slučování JZD

3

ROČNÍK 7 (XXXIV) – PRAHA, BŘEZEN 1961

CENA 10 Kčs

Rídí redakční rada: *dopisující člen ČSAZV C. Sc. Karel Svoboda (předseda), C. Sc. doc. dr. Alois Grolig, C. Sc. inž. Jaromír Havlíček, dopisující člen ČSAZV inž. dr. Alois Hrubeš, C. Sc. Dmitrij Choma, C. Sc. inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, dopisující člen ČSAZV inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, C. Sc. inž. Mikuláš Šebesta.*
Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Československá akademie zemědělských věd, Praha 1961

Poznámka k našemu tematickému číslu o slučování JZD

Slučování jednotných zemědělských družstev ve velké ekonomické celky nelze ponechat živelnému vývoji, ale musí být plánovitě a cílevědomě řízeno. Znamená to také, aby vycházelo z vědecky zdůvodněných zásad koncentrace a specializace výroby v socialistických zemědělských závodech.

Dosavadní zkušenosti z průběhu slučování družstev však ukazují, že podle těchto základních i dalších hledisek není často postupováno a že v některých případech není ani po sloučení družstev dosahováno oněch výsledků, jež jsou od moderních zemědělských velkozávodů očekávány. Proto Ústřední výbor KSČ na svém zasedání v únoru tr. hodnotil dosavadní průběh slučování a rozhodl, aby v zájmu správné přípravy dalšího slučování i v zájmu upevnění již sloučených družstev bylo pokračováno v dalším slučování nejdříve až na podzim 1961 a pozornost družstevníků byla orientována na plnění výrobních úkolů. Toto rozhodnutí je jediné správné a bylo přijato s naprostým souhlasem. Dočasné přerušení procesu slučování má však být příležitostí místním, ale zejména okresním řídicím orgánům k tomu, aby další etapu slučování řádně připravily a aby základem cílevědomého slučování byl dobře promyšlený a propracovaný výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese.

V tom směru je také třeba chápat vydání tohoto našeho souborného materiálu, který navazuje na loňské číslo k otázkám velikosti socialistických zemědělských závodů. Materiál, obsažený v tomto čísle, vychází již z nových poznatků i z příspěvků a názorů obsažených v diskusi. Zejména však vychází ze zkušeností pracovníků Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV a Státního ústavu pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb v Praze, získaných při dosavadním vytváření velkých socialistických závodů. Vědeckovýzkumní pracovníci předkládají své nové poznatky v určitém předstihu proto, aby odpovědní pracovníci v okresech i místech je mohli do zahájení další etapy slučování řádně a včas prostudovat, aby další proces slučování byl již oproštěn zjištěných nedostatků a nastoupena cesta vytváření velkých socialistických zemědělských závodů již na skutečně vědeckých základech.

K některým ekonomickým problémům slučování JZD

Некоторые экономические проблемы укрупнения ЕСХК

Zu einigen ökonomischen Problemen der Zusammenlegung von LPG in der ČSSR

Československé socialistické zemědělství vstupuje do další etapy svého rozvoje, která bude znamenat mohutný růst výrobních sil v zemědělství a další rozvoj a upevňování socialistických výrobních vztahů na české a slovenské vesnici.

Jedním ze základních předpokladů rychlého a podstatného zvýšení a zlevnění zemědělské produkce, jakož i dosažení takové úrovně v zemědělství, která by se vyrovnala během nejbližších deseti let vysoké úrovni socialistického průmyslu, je zavedení účelné specializace výroby v socialistických zemědělských závodech. Její postupné uskutečňování na základě správného rozmístění výrobních sil v zemědělství na straně jedné, a na základě zvýšení koncentrace výroby v jednotlivých výrobních odvětvích v každém socialistickém zemědělském závodě na straně druhé, je nerozlučně spjata s vytvářením větších ekonomicky výhodných celků slučováním družstev. To také umožní, aby zemědělská výroba v každém zemědělském závodě byla postavena na využití nejmodernější velkovýrobní techniky, technologie a poznatků pokrokové zemědělské vědy, účinné organizace práce a řízení při využití zkušeností socialistického průmyslu i nejlepších příkladů zemědělské praxe.

Slučování družstev se tedy jeví jako nezbytný ekonomický proces, jehož samou podstatou je další prohlubování socialistických výrobních vztahů v zemědělství, umožňující stálý a rychlý rozvoj výrobních sil. Z toho zároveň vyplývá, že tento proces nemůže být ponechán živelnému vývoji, ale musí být plánovitě a cílevědomě řízen tak, aby umožnil rychlé splnění předpokládaných cílů. To také znamená, že při respektování zásady nejvyšší dobrovolnosti musí vycházet z vědecky zdůvodněných zásad koncentrace a specializace výroby v socialistických zemědělských závodech.

Kolektiv pracovníků Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV v souvislosti s řešením výzkumného problému, zabývajícího se velikostí socialistických zemědělských závodů z hlediska specializace a velkovýrobní technologie, dospěl k různým závěrům, jež byly zveřejněny v časopise „Zemědělská ekonomika“ č. 4/60, a které po ověření v praxi, zejména na chrudimském okrese za

účasti pracovníků Státního ústavu pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb v Praze, ukázaly na nutnost řešení dalších důležitých otázek.

V tomto čísle „Zemědělské ekonomiky“ jsou proto v jednotlivých článcích pracovníků obou uvedených ústavů obsaženy jednak některé další nejdůležitější závěry, k nimž se při řešení této problematiky dospělo, jednak zkušenosti z jejich prověření v praxi, zejména v okrese Chrudim.

V článcích je zvláště zdůvodněna nutnost, jakož i metodika vlastního postupu pro sestavování výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese, jako základu pro cílevědomé řízení procesu slučování družstev a komplexní výstavbu vesnic. V jednotlivých článcích jsou pak zvláště rozvedeny problémy a způsob jejich praktického řešení při rozmístění zemědělské výroby a stanovení výrobního zaměření v jednotlivých částech okresu i v navržených sloučených družstvech, řešení unitropodnikové specializace, odstranění dosavadních nedostatků při stanovení hospodářských obvodů sloučených družstev, organizace práce a řízení, stanovení potřeby mechanizace, řešení otázek mezidružstevní kooperace, ekonomických výsledků sloučení družstev, sídlištní problematiky na venkově apod.

Tak jako slučování družstev je třeba chápat v souvislosti se všemi otázkami, spojenými se zaváděním koncentrace a specializace výroby do družstev k plnému uplatnění nejmodernější techniky a technologie v zemědělské výrobě, není možno ani jednotlivé články tohoto čísla „Zemědělské ekonomiky“ posuzovat izolovaně, ale v souvislosti s ostatními závěry a zkušenostmi, uvedenými v ostatních článcích.

Současně je třeba vidět, že obecné závěry i zkušenosti uvedené v jednotlivých článcích, je možno využít v praxi vždy jen s respektováním zvláštností a konkrétních podmínek každého okresu i každého sloučeného družstva. Jakákoliv šablonovitost a mechanický přístup k řešení této — pro další rozvoj družstev důležité problematiky — může věci škodit.

Kolektiv pracovníků Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV ve spolupráci s pracovníky Státního ústavu pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb chce proto zveřejněním některých svých zkušeností přispět jak funkcionářům zemědělské správy, zejména v okresech, tak i družstvům, jež se slučují nebo se hodlají sloučit k tomu, aby cílevědomým řízením procesu slučování i vlastním hospodařením již ve sloučených družstvech, na základě jasného perspektivního plánu jejich organizačně hospodářského rozvoje a výstavby, byly vytvořeny takové předpoklady, které by v brzké době vyrovnaly úroveň a kulturu práce v zemědělství s úrovní a kulturou práce v socialistickém průmyslu, a tak současně postupně zmizel rozdíl mezi městem a vesnicí.

Návrh cílevědomého řízení procesu slučování JZD

Dopisující člen ČSAZV C. Sc. Karel SVOBODA

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Jednotná zemědělská družstva vstupují spolu se vším pracujícím lidem Československa na cestu budování vyspělé socialistické společnosti. Jejich poslání v tomto velikém úkolu je mimořádně důležité, uvědomíme-li si, že i na nich, na růstu a zhospodárnění jejich výroby závisí tempo zvyšování životní úrovně všeho pracujícího lidu.

Ústřední výbor KSČ v únoru t. r. znovu poukázal na rezervy, které jsou v našich družstvech dosud nevyužity k dosažení rychlého a podstatného zvýšení a zlevnění zemědělské produkce. Jednou ze základních rezerv, jejíž plné využití umožní, aby v historicky krátké době deseti let se zemědělství svou úrovní vyrovnalo průmyslu, je rozhodující a důsledná modernizace celé zemědělské výroby na podkladě širokého zavádění světové úrovně velkovýrobní techniky a technologie.

Ve většině našich družstev se však dosud — i přes značnou mechanizaci pracovních procesů ve srovnání se zemědělskou malovýrobou a přes jisté úspěchy se zaváděním velkovýrobní techniky a technologie — používá v podstatě zastaralých způsobů organizace výroby i technologických postupů, jež mají svůj původ v zemědělské malovýrobě. Je tomu tak především proto, že ve většině případů nebyla výroba v družstvech specializována, a to jednak na základě plného využití daných přírodních podmínek, jednak na základě takové koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích, která by plně umožnila efektivní využití nejmodernější techniky a technologie. K těmto příčinám se pak připojují i nedostatky v agrotechnice, zootechnice a v organizaci práce i odměňování, jakož i v řízení družstevních hospodářství, které pak souhrnně působí k tomu, že zemědělská výroba dosud zaostává za potřebami národního hospodářství.

Odstranění těchto základních nedostatků je proto hlavním předpokladem splnění úkolů třetího pětiletého plánu v zemědělství za čtyři roky a podmínkou pro vyrovnání úrovně zemědělství se socialistickým průmyslem v průběhu deseti let. Odstraňování těchto nedostatků je však spjato i se zaváděním zcela nových, progresivních prvků do celé organizace zemědělské výroby, které musí být opřeny o znalosti zákonitostí vývoje nejen celé společnosti, ale i o znalosti zákonitostí vývoje socialistického zemědělství. To ovšem znamená, že všechna opatření k dosažení vytyčených cílů nemohou být ponechána živelnosti a náhodě, ale musí být cílevědomě řízena a usměrňována.

Dva základní předpoklady specializace výroby v JZD

Základním článkem, který v komplexu těchto opatření umožní urychlené a správné vyřešení všech dalších otázek, je zavedení specializace výroby a to cestou správného rozmístění zemědělské výroby po celém území státu při současném zvýšení koncentrace výroby nejvhodnějších výrobních odvětví ve všech družstvech i státních statcích.

Na rozdíl od většiny průmyslových odvětví, v jejichž rámci je možno jednotlivé podniky specializovat na výrobu toho či onoho druhu výroby bez závislosti na daných terénních a přírodních podmínkách, je zavádění účelné specializace socialistických zemědělských závodů bez respektování uvedených podmínek nesprávné a ve svých důsledcích by mohlo vést k jejich neúplnému využití, popř. ke snížení úrodnosti půdy apod.

Tato skutečnost je dána samou povahou nejdůležitějšího základního výrobního prostředku v zemědělství, tj. půdy, která je i stanovištěm zemědělského závodu. Půdní a klimatické podmínky, včetně terénní tvárnosti krajiny, budou ještě značně dlouhou dobu ovlivňovat zemědělskou výrobu i výsledky práce lidí pracujících v zemědělství. Omezit tento vliv na nejmenší možnou míru a postupně krok za krokem tyto podmínky přizpůsobovat potřebám člověka, znamená nejdříve rozmístit potřebný rozsah jednotlivých zemědělských produktů pro společnost tak, aby každý z nich byl vyráběn pokud možno v prostředí pro něj nejvhodnějším.

Dosavadní výsledky práce na rajonizaci zemědělské výroby, která vychází z rozboru přírodních podmínek na celém území našeho státu i z nároků jednotlivých plodin a kultur na prostředí, ukazují, že i v nepříznivých půdních a klimatických podmínkách, např. v horských a podhorských oblastech, lze správným výrobním zaměřením dosahovat poměrně vysoké intenzity zemědělské výroby. Je ovšem třeba — kromě správného rozmístění zemědělské výroby do jednotlivých částí země — vyšlechtit i nejvhodnější odrůdy plodin pro dané podmínky, jakož i nejvhodnější typy a plemena hospodářských zvířat. Zároveň je pak nutné správnou agrotechnikou, melioračními a protierozními zásahy, zorněním nevýnosných luk a pastvin apod. dané přírodní podmínky postupně měnit takovým směrem, který by odpovídal potřebám společnosti.

Druhý předpoklad zavedení specializace socialistických závodů jako jedné z forem společenské dělby práce, tj. dosažení vysokého stupně koncentrace výroby, je stejný v zemědělství jako v ostatních odvětvích materiální výroby. Jen vysoká koncentrace výroby určitého výrobku umožňuje uplatnit stále modernější strojovou techniku, zavádět nové technologické postupy a nejracionálnější organizaci práce, a tím vytvářet předpoklady pro vysokou produktivitu i kulturu práce. Naopak nízká a nedostatečná koncentrace výroby neumožňuje trvalý rozvoj výrobních sil, zejména uplatňování moderní mechanizace, chemizace, elektrifikace a automatizace ve výrobních i pracovních procesech, vede k nadměrné spotřebě lidské práce, konzervuje zastaralé pracovní metody a postupy, a tím vším způsobuje nízkou produktivitu i nízkou kulturu práce.

Na jistém stupni rozvoje výrobních vztahů v socialistickém zemědělství se proto v zájmu dalšího rozvoje výrobních sil ukazuje nezbytným, dosáhnout

i vysoké koncentrace výroby nejvhodnějších zemědělských produktů v každém socialistickém zemědělském závodě.

Základání družstev, jako proces dobrovolného sdružování drobných a středních rolníků k socialistickému způsobu výroby, bezesporu vytvořil centralizaci půdy i ostatních výrobních prostředků podstatně vyšší koncentraci výroby jednotlivých zemědělských produktů ve srovnání se zemědělskou malovýrobou. Ta si pak přímo vynucovala dělbu práce mezi pracovníky v družstvech, použití nové techniky, nových forem organizace práce a řízení a proto také vedla k prudkému růstu produktivity práce. Přes tyto úspěchy se však stále v drtivé většině družstev dosud plně neuplatňuje nejmodernější velkovýrobní technika a technologie, průmyslový charakter organizace práce a řízení atd. Jednou ze základních příčin je, že dosavadní koncentrace výroby jednotlivých výrobků ve většině družstev je stále ještě nedostačující. Je to způsobeno jednak samotnou, dosud stále ještě malou velikostí většiny našich družstev, jednak dosavadním, často nesprávným rozmísťováním zemědělské výroby, které vedlo k tomu, že družstva vyráběla často dvacet i více rostlinných výrobků a chovala prakticky všechny druhy hospodářských zvířat.

Základní cestou k vytvoření vyhovující koncentrace výroby v každém družstvu je cesta jejich vzájemného dobrovolného slučování do výhodných ekonomických celků.

Z toho, co bylo dosud uvedeno, vyplývá, že slučování družstev jako proces další centralizace výrobních prostředků k dosažení potřebné koncentrace výroby není samoúčelný, ale že je nezbytným předpokladem pro uplatnění a efektivní využití nejmodernější techniky a technologie a neoddělitelnou součástí zavádění specializace výroby. Všechny tyto důvody pak ukazují na to, že v současné době je cílevědomé řízení procesu slučování družstev a stanovení nejúčelnější organizace výroby ve sloučených družstvech, tj. její nejvhodnější specializace, základním článkem modernizace družstevní zemědělské velkovýroby. Proto je také třeba tomuto procesu věnovat prvořadou pozornost a usměrňovat ho tak, aby plně vyhovoval nejen současným, ale i perspektivním potřebám rozvoje výrobních sil v zemědělství a zároveň i komplexní postupné přestavbě našich vesnic na moderní sídliště venkovského obyvatelstva, v nichž bude stále více mizet rozdíl ve srovnání s městem.

Dosavadní zkušenosti z průběhu slučování družstev však ukazují, že podle těchto hledisek není často postupováno a že slučování není vždy spojováno se stanovením správné specializace a výstavby družstva, jež by byla opřena o dobře promyšlený výhledový plán rozvoje zemědělské výroby a jejího rozmístění v celém okrese. Proto také v některých případech nedochází ani po sloučení družstev k nové organizaci nejúčelněji specializované výroby, k racionální investiční výstavbě, která by odpovídala požadavkům velkovýrobní techniky a technologie i budoucímu uspořádání vesnice, jakož i k velkovýrobním formám řízení i organizace práce a provozu skutečně moderních zemědělských velkovýrobníků.

Ústřední výbor KSČ v zájmu správné přípravy dalšího slučování družstev i v zájmu upevnění již dobře sloučených družstev na svém únorovém zasedání t. r. usnesl pokračovat v dalším slučování družstev nejdříve na podzim 1961. To také umožní, aby družstva soustředila pozornost především na plnění výrobních úkolů a aby okresní orgány další slučování družstev řádně připravily.

Je třeba, aby základem pro cílevědomé slučování družstev a pro specializaci jejich výroby byl dobře promyšlený a propracovaný výsledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese.

Výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese a plán organizačně hospodářského roz- voje a výstavby JZD

Zkušenosti z některých okresů, např. z Chrudimi, Opavy, Znojma, Náchoda aj. ukazují, že veliké výhody, které přináší slučování družstev a specializace jejich výroby, je možno zabezpečit jen na základě dobré přípravy a usměrňování vlastního procesu slučování, aniž by byla jakkoli narušena zásada dobrovolnosti.

Pečlivě promyšlené, odborníky dobře sestavené, s předními pracovníky zemědělské praxe prodiskutované a okresními orgány strany i ONV schválené výhledové plány rozvoje zemědělské výroby v okrese, jsou nejdůležitějším podkladem pro správný průběh slučování družstev, pro cílevědomé zavádění účelné specializace výroby i pro komplexní výstavbu vesnic.

Dosavadní zkušenosti ukazují, že výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese má obsahovat v podstatě tyto základní části, jež jsou spolu nerozlučně spjaté:

1. rozmístění zemědělské výroby do jednotlivých částí okresů (tzv. výrobních obvodů) a stanovení jejich nejvhodnějšího výrobního zaměření tak, aby v maximální míře byly využity dané přírodní podmínky;

2. uskutečnění delimitace držby půdy a objektů mezi družstvy a státními statky, popř. ostatními socialistickými zemědělskými závody tak, aby byly vytvořeny vždy dostatečně velké, územně celistvé celky;

3. stanovení hospodářských obvodů, tj. ekonomicky nejvhodnějších územních celků, jež budou tvořit hranice sloučených družstev, a určení jejich výrobního zaměření na základě již navrženého rozmístění tak, aby bylo zaručeno intenzivní a vysoce produktivní velkovýrobní hospodaření při plném využití daných přírodních a ekonomických podmínek i nejmodernější techniky a technologie;

4. určení mezidružstevních kooperačních vztahů a rozmístění mezidružstevních podniků pro ty druhy výroby (zemědělské i přidružené a pomocné), které ani po sloučení družstev nedosáhnou ve stanovených hospodářských obvodech takové koncentrace, jež by zaručovala plné uplatnění nejmodernější techniky a technologie;

5. uskutečnění kategorizace obcí v okrese s ohledem na perspektivní rozmístění sídlišť podle jejich významu v hospodářském i společenském životě tak, aby mohly být vytvořeny nejvhodnější podmínky pro postupné odstraňování rozdílů mezi městem a vesnicí a cílevědomě řízena veškerá investiční výstavba.

Takto sestavený, se zástupci praxe projednaný a okresními orgány schválený výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese, doplněný nezbytnými bilančními propočty okresu i jednotlivých výrobních a hospodářských obvodů, zvláště pak obraty stád hospodářských zvířat, bilancemi krmiv, hnojiv, dopravy, pracovních sil atd., je třeba uzavřít souborem konkrétních opatření k jeho postupné realizaci. Z těchto opatření pak v současné době je nejdůležitější plán politického a organizačního zajištění vlastního slučování družstev, v němž kromě politické přípravy i pozdější pomoci sloučeným družstvům je třeba respektovat i zásadní pokyny, které již byly vydány ministerstvem zemědělství, lesního a vodního hospodářství.*)

*) Věstník ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství ze dne 22. IV. 1960.

Protože výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese předpokládá i nejvhodnější výrobní zaměření (strukturu i rozsah výroby) pro jednotlivá sloučená družstva, je zároveň i základem pro vypracování plánů organizačně hospodářského rozvoje a výstavby družstev. Je proto ve vlastním zájmu družstev, aby ihned po svém sloučení vypracovala tento plán za pomoci odborníků z okresních orgánů, a to zpravidla na dobu 10–15 let, a v něm zejména určila:

1. vnitropodnikovou specializaci, tzn. určila rozmístění jednotlivých odvětví rostlinné i živočišné výroby a jejich vzájemné vazby a kooperace tak, aby došlo nejen k plnému využití konkrétních přírodních podmínek (např. rozdílných druhů půd, výnosných luk a pastvin apod.), ale také k nejvhodnější koncentraci daných výrobních odvětví v jednotlivých (specializovaných) výrobních střediscích sloučeného družstva;

2. nejvhodnější organizaci a využití půdního fondu, včetně vytvoření velkých půdních bloků a honů, opatření melioračních, protierozních, narovnání hranic nového katastru, určení sítě nových cest apod. (tato opatření mají vypracovat odborníci jako novou HTÚP);

3. nejvhodnější oševní postupy, zabezpečující jednak požadavky společnosti (dodávky státu), jednak živočišnou výrobu specializovanou v jednotlivých výrobních střediscích a zajištěnou dostatkem vlastních krmiv;

4. nejvhodnější technologii, jež bude zavedena a používána při výrobě každého zemědělského produktu;

5. potřebu a rozmístění účelové (hospodářské) investiční výstavby s ohledem na určenou specializaci jednotlivých výrobních středisek i na předpokládanou velkovýrobní technologii při plném využití dosavadní výstavby;

6. potřebu a rozmístění mechanizačních, dopravních i jiných prostředků a zařízení;

7. potřebu pracovních sil celkem i jednotlivých kvalifikací a zabezpečení jejich reprodukce z řad mládeže;

8. nejvhodnější formy organizace práce a řízení celého sloučeného družstva i jednotlivých výrobních jednotek;

9. zavedení takového způsobu rozdělování produkce a důchodů družstva, který by po krytí potřeb společnosti přednostně zabezpečoval úhradu na pořízení dalších potřebných stavebních, strojových i jiných investic, umožňoval růst osobních důchodů družstevníků v souladu s růstem produktivity jejich práce a zabezpečoval stálý vzestup fondů společenské spotřeby i jejich podílu v životní úrovni družstevníků;

10. nejvhodnější formy odměňování členů družstva a podněcování jejich hmotného zájmu na zvýšení výroby;

11. zavedení všech prvků chozrasčotního způsobu hospodaření, včetně účelné prvotní a účetní evidence, zjišťování a rozboru vlastních nákladů, komplexních rozborů hospodaření apod.;

12. potřebu a rozmístění bytové výstavby i kulturních, sociálních a jiných zařízení s ohledem na význam i předpokládané uspořádání jednotlivých sídlišť.

Plán organizačně hospodářského rozvoje a výstavby družstva, navazující na výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese, musí vždy vycházet z nejúčelnější organizace výroby, tzn. především z její nejvhodnější specializace. Jeho prvořadým cílem musí být zvýšení intenzity zemědělské výroby, produktivity práce a rentability. Proto také musí být plán uzavřen výslednými propočty těchto nejdůležitějších ukazatelů v jednotlivých etapách, tj. zpravidla po pěti letech, jakož i opatřeními postupného uskutečňování jednotlivých jeho částí.

Některé metodické zásady při sestavování výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese

Těsná závislost jednotlivých částí výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese je zřejmá již z jejich uvedeného označení, neboť právě tak jako je nemyslitelné zavedení účelné specializace v socialistickém zemědělství bez cílevědomého rozmístění zemědělské výroby v souladu s danými přírodními podmínkami, není prakticky možné ani bez dosažení potřebné koncentrace výroby. Uskutečnit ji nelze opět bez odstranění časté roztržitosti půdy i objektů obou socialistických sektorů a bez vytvoření společných mezidružstevních podniků a kooperačních vztahů tam, kde ani sloučením družstev nelze dosáhnout nejvýhodnější koncentrace určitého odvětví výroby. Také správné stanovení kategorizace obcí s ohledem na perspektivní uspořádání vesnic nelze v jednotlivých socialistických zemědělských závodech oddělit od vlastní specializace a koncentrace výroby i v zájmu nejracionálnější investiční výstavby, a to nejen hospodářské, ale i občanské.

Právě tato vzájemná souvislost a podmíněnost je v přípravě, dále při vlastním slučování družstev i při stanovení jejich specializace často opomíjena.

Nejdůležitější závěry pro zpracování jednotlivých částí výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese, které získali pracovníci Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV a Státního ústavu pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb, lze shrnout do těchto zásad:

1. Zemědělskou výrobu je třeba rozmístit do jednotlivých částí okresů, tj. do tzv. výrobních obvodů, a stanovit jejich výrobní zaměření jenom na základě rajonizačních podkladů a výsledků delimitace půdního fondu. Proto je třeba nejdříve na základě podrobného průzkumu seskupovat jednotlivá družstva se stejnými nebo podobnými přírodními a ekonomickými podmínkami do výrobních obvodů, v nichž pak souhrnně zjistíme současný stav a zaměření výroby.

Rajonizační podklady, které mj. uvádějí i zóny podle stupně vhodnosti k pěstování jednotlivých plodin a chovu jednotlivých druhů a plemen hospodářských zvířat, jakož i výsledky delimitace půdního fondu, ukazující možnosti účelného využití půdního fondu, umožňují pak nejen posoudit správnost daného výrobního zaměření ve výrobních obvodech, ale i navrhnout jeho změnu tak, aby výrobní (přírodní i ekonomické) podmínky každého výrobního obvodu byly co nejvíce využity.

Je samozřejmé, že přitom základním hlediskem je maximální krytí požadavků společnosti, vyjádřené hlavními ukazateli státního plánu pro celý okres. Navržené výrobní zaměření jednotlivých výrobních obvodů je proto třeba nejen podložit potřebnými bilančními propočty, ale porovnat i s požadavky, jež jsou kladeny státem na celý okres, popř. navrhnout pro stát i pro družstvo výhodnější řešení.

Již při rozmísťování zemědělské výroby na jednotlivé výrobní obvody a stanovení jejich výrobního zaměření se snažíme o koncentraci osevních ploch plodin s nízkým podílem na orné půdě (např. olejnin, zelenina, technické plodiny apod.) do výrobních obvodů s nejpříznivějšími podmínkami, vždy ovšem tak, aby při následném určení výrobního zaměření a specializace sloučeného družstva nebylo narušeno správné střídání plodin i rentabilní hospodaření sloučených družstev a aby nedocházelo k navrhování pracovních špiček.*)

*) Důležitou pomůckou pro okresy je i „Metodický návod k využití výsledků rajonizace...“, vydaný MZLVH v červnu roku 1959.

2. Delimitace držby půdy a objektů mezi družstvy a státními statky, popř. ostatními socialistickými zemědělskými závody je nejen důležitý hospodářský, ale také nanejvýš politicky odpovědný úkol. Proto je nutno zvážit všechny okolnosti a podmínky, za kterých je možno navrženou delimitaci uskutečnit. Zde je třeba se řídit především zásadami ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství*) a přitom mít na zřeteli, že pro oba socialistické sektory musí být vytvořeny stejně výhodné velkovýrobní podmínky hospodaření.

3. Stanovení hospodářských obvodů, tj. ekonomicky nejvhodnějších územních celků pro sloučená družstva je jedním z nejobtížnějších úkolů. Je jím především proto, že při určování hospodářských obvodů, tzn. současně při určování nejvhodnějšího slučování jednotlivých družstev, je třeba přihlížet ke mnoha hlediskům, aby vytvořené nové velkovýrobní celky vyhovovaly ve všech směrech nejen požadavkům stálého rozvoje výrobních sil, ale také hlediskům budoucího uspořádání vesnice. Uvedme proto alespoň nejdůležitější hlediska pro stanovení hospodářských obvodů:

a) dosažení alespoň minimální koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích výroby, jež budou v budoucím sloučeném družstvu a jež je dána již skutečně efektivním využitím velkovýrobní techniky a technologie. Jde jednak o dosažení dostatečné výměry honů i osevních ploch jednotlivých plodin, která by měla ve většině našich podmínek činit asi 30 ha půdy, jednak o dostatečné soustředění jednotlivých druhů a kategorií hospodářských zvířat v jedné stáji resp. v jednom stájovém komplexu. Dosavadní výsledky ukazují, že za minimální koncentraci v jedné stáji je možno považovat 230—260 krav při volném ustájení, 170—190 krav ve vazných stájích, 1000 až 1200 prasat při automatizovaném výkrmu suchou směsí, asi 650 prasat při výkrmu vlhkou směsí, 4000—6000 slepic na hluboké podeštylce, asi 10 000 slepic při klecovém chovu apod.

Ve většině našich výrobních oblastí, kde přichází v úvahu především vnitropodniková specializace, tzn. s výjimkou oblastí typicky chmelařských, vinařských, zelinářských a horských, kde přichází opět v úvahu specializace podniková, by tedy z těchto hledisek měla činit velikost hospodářských obvodů alespoň 1300 až 1600 ha zemědělské půdy;

b) přírodní podmínky a přirozená tvářnost krajiny, neboť hranice mnohých hospodářských obvodů budou určeny např. velkými vodními toky a lesními plochami, výraznými vodními předěly apod. Z hlediska přírodních podmínek se mnohdy nelze vyhnout tomu, aby hospodářský obvod, tzn. i sloučené družstvo, svým územím nezasahovalo do dvou, popř. do tří výrobních obvodů, a tím i do různých výrobních podmínek. Proto musíme mít vždy na mysli i následné nejvhodnější řešení vnitropodnikové specializace ve sloučeném družstvu tak, aby bylo dosaženo dostatečné koncentrace ve všech výrobních odvětvích;

c) existující i plánované terénní i jiné překážky, které brání celistvosti územního celku hospodářského obvodu, jako jsou např. dálkové komunikace s omezenými možnostmi jejich křížení, velká sídliště (jimž se zemědělským provozem vyhýbáme), průmyslové závody, rozsáhlá výstavba v jiných odvětvích národního hospodářství, včetně plánovaných přehrad, rekreačních oblastí apod. Přihlédnutí k těmto otázkám vyžaduje proto i spolupráci s příslušnými krajskými orgány, zejména s krajskými plánovacími komisemi;

d) vhodnost dopravního spojení mezi jednotlivými obcemi hospodářského obvodu;

*) Věstník MZLVH ze dne 22. IV. 1960.

e) přirozený, zpravidla historicky vzniklý hospodářský a kulturní spád obcí;

f) výrobní tradice a výrobní zkušenosti v jednotlivých obcích.

V některých obcích nebude možno pro různé překážky vytvořit dostatečně velký hospodářský obvod. Bude proto třeba, aby při následném rozmístění výroby na hospodářské obvody se uvažovalo s mezidružstevní kooperací u těch výrobků, pro jejichž výrobu nebyly vytvořeny skutečně velkovýrobní podmínky.

Při rozmísťování výroby na jednotlivé hospodářské obvody, a tím i při stanovení výrobního zaměření sloučených družstev, se již vychází z rozmístění do výrobních obvodů, v jejichž rámci se hospodářské obvody, popř. jejich části nacházejí, a z konkrétních přírodních a ekonomických podmínek budoucího sloučeného družstva. V žádném případě však nelze postupovat šablonovitě, tzn. že by např. budoucí sloučené družstvo mělo vyrábět všechny produkty, které jsou navrženy do výrobního obvodu, v němž družstvo (hospodářský obvod) leží. Zde je zejména třeba dbát na zvláštnosti každého hospodářského obvodu a snažit se dosáhnout zejména nejvhodnějšího koncentrování plodin s nízkým podílem na orné půdě, ovšem za stejných předpokladů jako při rozmísťování zemědělské výroby do výrobních obvodů. Podobným způsobem je třeba postupovat i při rozmísťování chovu ovcí.

Také toto uvažované rozmístění výroby na hospodářské obvody je nutno podložit bilančními propočty a hrubými výpočty dosažené produkce, produktivity práce a rentability výroby. Tyto propočty mohou dobře sloužit i k politické přípravě (agitaci a přesvědčování) při vlastním procesu slučování družstev.

4. Nutnost určení mezidružstevních kooperačních vztahů a rozmístění mezidružstevních podniků je dána tím, že mnohá družstva ani po sloučení podle navržených hospodářských obvodů nedosáhnou potřebné koncentrace výroby v některých odvětvích výroby, jednak tím, že i pro ostatní, tzn. i pro dostatečně územně velká družstva, se jeví mnohem účelnějším organizovat některá odvětví zemědělské i přidružené výroby formou mezidružstevních podniků.

Jde především o výrobu vajec, drůbežího a vepřového masa, pokud jde o zemědělská výrobní odvětví. Zvláště v chovu slepic, jak ukazují zkušenosti ze zahraničí, je ekonomicky výhodnější organizovat skutečné velkodrůbežárny o kapacitě 20 000 i více nosnic, i když minimální koncentrace činí 4000–6000 slepic na hluboké podestýlce a asi 10 000 slepic v klecovém chovu. Je však zřejmé, že značně vysokou koncentraci slepic při vysoké intenzitě ostatní výroby si nemůže dovolit prakticky žádné sloučené družstvo, neboť ve většině našich podmínek by byla značná jeho územní velikost a přitom neúčelná (asi 6000–7000 ha zem. půdy). Obdobná situace je i při koncentraci výroby vepřového masa.

Výhodné koncentrace v chovu slepic i prasat mohou však družstva bez újmy na rentabilitě své výroby dosáhnout zřízením mezidružstevní velkodrůbežárny a velkovýkrmny, které ovšem musí být podepřeny naprosto přesnou a důslednou kooperací ve výrobě a dodávce krmiv, selat a kuřat. V družstvech vyrobená krmiva je pak třeba zpracovat na nejvhodnější krmné směsi, a to opět průmyslovým způsobem. Proto i zde je účelné, aby byly budovány sušárny, zpracovny a míchárnny krmiv jako státní, popř. společné mezidružstevní podniky o dostatečně velké kapacitě, aby tak mohly být využity moderní stroje a zařízení.

Také na úseku jiné přidružené a pomocné výroby, zejména pro meliorace, pro stavební práce, pro opravy strojů a zařízení, pro zpracování zemědělských výrobků apod. je velmi účelné vytváření mezidružstevních podniků, neboť v nich

se snadněji dosáhne větší koncentrace příslušného úseku výroby a tím i možnosti vysokého zmechanizování pracovních procesů.

Rovněž i pro využití moderních mechanizačních prostředků v administrativě, zejména účtovacích strojů, je vhodné, aby družstva byla vedena k vytváření společných mezidružstevních, plně mechanizovaných účtáren, které sníží potřebu administrativních pracovníků ve sloučených družstvech, zbaví je ruční administrativní práce a umožní tak, aby se zaměřili především na ekonomické rozborů a na důsledné vedení prvotní evidence.

Při rozmístění mezidružstevních podniků a stanovení kooperačních vztahů je třeba přihlížet k tomu, aby tyto podniky byly pokud možno umístěny v blízkosti velkých sídlišť nebo přímo v nich, s výhodným dopravním spojením, a přitom v nich bylo možno využít i mimosezónní pracovní kapacity ze sloučených družstev. Při jejich zřizování je pak třeba využít různých uzavřených a nevyužitých průmyslových objektů, mlýnů, lihovarů apod.

5. Kategorizaci obcí je třeba s ohledem na perspektivní rozmístění a význam jednotlivých sídlišť dělat tak, aby v souvislosti se slučováním družstev byly vyznačeny obce, resp. osady, v nichž je neúnosné počítat s jakoukoliv investiční výstavbou a které proto v dlouhodobém výhledu budou dožívat. Dále je třeba určit obce, v nichž bude nutná určitá účelová investiční výstavba (zpravidla pro specializované farmy sloučeného družstva) a tomu odpovídající nezbytná bytová výstavba. Půjde tedy o p ř í d r u ž e n á s í d l i š ť ě. Dále je třeba určit obce, v nichž bude soustředěna správa družstva i obce (MNV) a hlavní výrobní objekty sloučeného družstva, a kde proto také bude soustředěna bytová i ostatní společenská výstavba a nejdůležitější služby obyvatelstvu. Půjde tedy o h l a v n í s í d l i š ť ě, při jejich výběru musí být respektován přirozený spád obcí, komunikační spojení, současná stavební a urbanistická hodnota sídliště, možnosti dalšího rozvoje apod. Účelné je také dále určit i tzv. s í d l i š ť ě s t ř e d i s k o v á, která budou představovat obce ještě většího významu, zpravidla ovlivněna existující i plánovanou průmyslovou výrobou. V nich bude vhodné umísťovat jednak vyšší společenská výrobní zařízení (výkupní sklady mezidružstevní podniky apod.) i vyšší služby zemědělství (veterinární a zootechnická zařízení, prodejny zemědělských potřeb, zemědělské školy apod.) a soustřeďovat v nich také spotřební, sociální a kulturní zařízení vyššího společenského významu než v sídlištích hlavních.

Správnou kategorizací obcí, jež musí být zvážena ze všech v úvahu přicházejících hledisek, bude možno i cílevědomě usměrňovat účelovou (hospodářskou), bytovou i ostatní výstavbu a vybavenost obcí tak, aby postupně zmizely rozdíly mezi městem a vesnicí.

* * *

Na základě takto sestaveného plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese, pro jehož vypracování se v mnohých okresech osvědčilo vytvoření komise z odborníků i pracovníků praxe (vybraných předsedů družstev a ředitelů státních statků), je možno přistoupit k jeho projednání se zástupci politických i hospodářských organizací ve všech obcích v okrese (MO KSČ, MNV, JZD), po event. úpravách pak vypracovat plán vlastního politického a organizačního zajištění průběhu slučování družstev a konečně přistoupit k vypracování plánů jejich organizačně hospodářského rozvoje a výstavby.

Zkušenosti z některých okresů ukazují, že tato cesta umožňuje, aby slučování družstev se stalo cílevědomým procesem jejich ekonomického upevňování a základem pro dosažení rychlého obratu v zemědělství, jeho vyrovnání s úrovní průmyslové výroby v nejbližších deseti letech a postupného odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí.

Rozmístění zemědělské výroby v okrese - důležitý předpoklad slučování JZD

Inž. Vladimír STÁREK

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Dosavadní vývoj našeho zemědělství ukazuje, že dosahovat stále větší intenzity zemědělské výroby i produktivity práce znamená stále plněji využívat daných přírodních a ekonomických podmínek. Jde tu jak o vědecky zdůvodněné rozmístění výroby do jednotlivých oblastí a jejich částí v celostátním, krajském i okresním měřítku, tak i o uskutečňování vhodné specializace výroby v socialistických zemědělských závodech uvnitř těchto oblastí.

Zkušenosti ukazují, že vědecky zdůvodněné rozmístění zemědělské výroby lze vcelku uspokojujivě uskutečnit na základě rajonizace zemědělské výroby. Specializaci výroby v socialistických zemědělských závodech není však možno prakticky úspěšně zavést a jejich nesporných výhod využít, nedojde-li současně v každém závodě k větší koncentraci výroby v jednotlivých výrobních odvětvích, v nichž by byla již efektivně uplatněna velkovýrobní technika a technologie. Z toho tedy vyplývá, že má-li u nás dojít k zavádění účelné specializace výroby v socialistických zemědělských závodech, musí současně dojít ve většině případů i ke zvětšení zemědělských závodů, tj. ke slučování družstev. Sloučení družstev však nelze chápat jako jednorázový akt, ale jako proces upevňování ekonomiky družstev. K tomu, aby mohlo dojít ke sloučení družstev, musí dozrát podmínky nejen ve družstvech samých, ale v každém jednotlivém případě musí být po podrobném rozboru zároveň vytvořeny předpoklady k tomu, aby ze sloučení vyplynuly jak pro družstva a jejich členy, tak pro celé národní hospodářství zřejmé výhody na základě vzestupu intenzity výroby, produktivity práce a snížení vlastních nákladů. Proto je nutno od samého počátku postupovat cílevědomě a po všestranné přípravě. V každém případě je třeba přípravu i vlastní proces slučování družstev řídit a usměrňovat v okresním měřítku.

Jedním ze základních předpokladů cílevědomého slučování družstev, které by vycházelo z výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v celém okrese, je správné rozmístění zemědělské výroby.

Má-li být rozmísťování zemědělské výroby, a tím i požadavků společnosti vyjádřených v hlavních úkolech státního plánu v zemědělství uskutečňováno na správných podkladech, musí se především opírat o výsledky rajonizace. Rajonizaci nelze však ztotožňovat s vlastním rozmísťováním úkolů státního plánu. Ta se dotýká jen velkých oblastních celků nebo jejich stejnorodých částí s přibližně stejným a společným charakterem výrobních podmínek.

Rajonizace s ohledem na dané výrobní podmínky předpokládá nejvhodnější uspořádání výroby z hlediska dosažení nejvyšší produkce z každého hektaru půdy při nejmenší spotřebě práce a prostředků. Tím současně navrhuje i vý-

robní zaměření jednotlivých oblastí a jejich částí, což znamená nejvhodnější vzájemný poměr a proporce jednotlivých výrobních odvětví z hlediska daných přírodních podmínek výroby. Výrobní zaměření se tedy dotýká i takové malé části výrobní oblasti, jakou je skupina obcí, popř. socialistických zemědělských závodů, jež mají přibližně stejné přírodní a základní ekonomické podmínky výroby.

Uskutečňování tohoto výrobního zaměření v praxi tedy předpokládá, aby v každém okrese byly obce s přibližně stejnými podmínkami výroby seskupovány do výrobních obvodů tak, aby svým zaměřením výroby tvořily jednotné celky. Ve výrobních obvodech, kde zemědělská výroba je i při správném výrobním zaměření mnohostranně rozvinuta, jde pak o dosažení účelné specializace jednotlivých výrobních jednotek. To znamená, že uvnitř výrobních obvodů je nutno dosáhnout jak výhod specializace, tak i mnohostrannosti zemědělské výroby, jež zabezpečuje její vysokou intenzitu.

Tím, že ve výrobních obvodech jsou seskupeny zemědělské závody se stejnými výrobními podmínkami, stávají se výrobní obvody i důležitým mezičlánkem při rozmísťování požadavků společnosti po zemědělských výrobcích na jednotlivé závody.

Z uvedených hledisek je rozmístění výroby na výrobní obvody a na výrobní jednotky jedním ze základních předpokladů postupného a cílevědomého slučování družstev. Mají-li mít totiž navrhovaná velká družstva takovou výrobu, která by co nejvíce vycházela z požadavků maximálního využití přírodních podmínek a přitom nebyla roztržena na značný rozsah výrobních odvětví, je zřejmé, že základnou pro slučování družstev by měly být výrobní obvody.

Je tomu tak proto, že slučováním družstev s přibližně stejnými výrobními podmínkami se dosáhne lepší koncentrace, zejména v rostlinné výrobě u těch plodin, jež mají poměrně nízký podíl z orné půdy. Další výhodou je, že družstevníci se mohou lépe zaměřit na využití a prohloubení svých pěstitelských zkušeností při poměrně menším sortimentu pěstovaných plodin.

Praktický návod, jak postupovat při rozmísťování výroby v okrese touto metodou, vydalo ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství v roce 1959.*)

Při zpracování výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese Chrudim jako podkladu cílevědomého slučování družstev v tomto okrese vycházeli pracovníci Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV z uvedených již zásad při rozmísťování zemědělské výroby, aby tak ověřili jejich správnost pro potřeby slučování družstev. Plně se potvrdila nejen jejich správnost, ale i nutnost takového postupu při vlastním rozmísťování zemědělské výroby, aby bylo dosaženo nejvhodnějšího výrobního zaměření jak výrobních obvodů, tak zejména hospodářských obvodů, tj. sloučených družstev.

Dále uvedený stručný popis tohoto postupu a jeho výsledky mohou pomoci i ostatním okresům při sestavování výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese.

* * *

Na základě dokonalého ekonomického průzkumu všech obcí chrudimského okresu, po důkladném studiu příslušných rajonizačních materiálů a map a po projednání s pracovníky okresu, družstev a státních statků bylo v okrese vymezeno pět výrobních obvodů.

*) „Metodický návod k využití výsledků rajonisace zemědělské výroby při rozmísťování úkolů státního plánu.“

První obvod s nejlepšími přírodními podmínkami možno označit za typický řepářský. Je umístěn v severní části okresu a je součástí tzv. Labské nížiny, na kterou na severních hranicích okresu navazuje. Terénní poměry jsou v tomto obvodu dost vyrovnané. Jeho území možno charakterizovat jako nížinnou rovinu s průměrnou nadmořskou výškou kol 250 m. Větší lesní plochy zde nejsou. Celý obvod má dvě části, přičemž podstatná jeho část je na severu okresu kolem okresního města, zatímco menší rozloha je v západní části okresu kolem Ronova.

Půdní poměry jsou dobré, protože zde jsou z největší části zastoupeny hnědozemě a degradované černozemě. Z klimatického hlediska patří tento obvod mezi nejteplejší, neboť zaujímá největší část teplé zóny okresu, v níž se průměrná roční teplota pohybuje nad 8°C.

Družstva obvodu se vyznačují vysokým podílem orné půdy a malým zastoupením luk a pastvin. V průměru obvodu činí drnový fond 7,3 %, zatímco podíl orné půdy ze zemědělské je 91 %.

Ze zrnin, které se pěstují přibližně na 46 % orné půdy, zaujímá první místo pšenice — 17 %, pak ječmen — 13 %. Z technických plodin je nejvíce zastoupena cukrovka — 18 %. Brambory se pěstují asi na 7 % a pícniny na orné půdě přibližně na 22 %.

Hlavní složkou živočišné výroby je skot — 84 kusů na 100 ha zemědělské půdy, z toho 43 krav. Po něm následují prasata.

Výrobní zaměření, posuzováno podle struktury tržní produkce, je ovlivněno čtyřmi výrobními odvětvími: chovem skotu — 36 %, chovem prasat — 21 %, cukrovkou — 18 % a zrninami — 11,5 %. Tato čtyři odvětví dohromady tvoří 86,5 % celkové tržní produkce obvodu a v přepočtu na hektar zemědělské půdy činí 4764 Kčs.

Ve druhém výrobním obvodu jsou družstva s podobným výrobním zaměřením, avšak s horšími klimatickými a půdními podmínkami, které již nejsou předpokladem tak intenzivní výroby jako v prvním obvodu. První výrobní obvod leží v řepářském výrobním typu, zatímco ve druhém výrobním obvodu je již také zastoupen bramborářský výrobní typ, takže tvoří přechod mezi oběma výrobními typy.

Proti předcházejícímu obvodu je zde nižší podíl orné půdy z celkové zemědělské půdy. Louky a pastviny zde zaujímají již 11,3 % a orná půda 86 % zemědělské půdy.

Ze zrnin, u nichž podíl osevu na orné půdě činí již 50 %, je opět na prvním místě pšenice (16,3 %), zatímco u ostatních zrnin je osev přibližně stejný (9 až 11 %).

Proti prvnímu obvodu je zde značně nižší pěstování cukrovky — 11 % orné půdy. Naproti tomu se zvyšuje osev brambor na 9 % a pícnin na orné půdě na 23 %.

V živočišné výrobě je struktura stáda stejná; v přepočtu na 100 ha zemědělské půdy jsou stavy proti prvnímu obvodu nižší u skotu o čtyři kusy a u prasat o 7 kusů. Naproti tomu drůbeže je na 100 ha zemědělské půdy v tomto obvodu více o 40 kusů.

Struktura tržní produkce se nemění. Podle odvětví je toto pořadí: skot 36 %, prasata 23 %, cukrovka 14 %, zrniny 11,5 %. Její výše v přepočtu na jednotku plochy je však proti prvnímu obvodu o 13 % nižší (4163 Kčs).

Třetí výrobní obvod je rozložen ve středu celého okresu od západu na východ. Celá plocha zemědělské půdy obvodu leží v bramborářském výrobním typu, přičemž největší zastoupení má výrobní subtyp bramborářsko-pšeničný a bramborářsko-ječný. Průměrná nadmořská výška se pohybuje kol 400 m. Na

rozdíl od předcházejících dvou obvodů je zde již značně nižší přirozená půdní úrodnost. Zatímco v obou předcházejících obvodech byla hlavní okopaninou cukrovka a hlavními obilovinami pšenice a ječmen, zde jsou to brambory, žito a oves.

Orná půda zaujímá již necelé tři čtvrtiny celkové výměry zemědělské půdy. Naproti tomu podíl luk a pastvin činí 23,5 %. U zrnin, kterých je celkem 53 %, převládá ve struktuře osevu na orné půdě žito (16,6 %).

Podíl brambor na orné půdě stoupl na 12,5 %, zatímco cukrovky se zde pěstuje jen asi 1 %. Zvýšil se také podíl pícnin na orné půdě, a to na 26 %.

V živočišné výrobě zůstává chov skotu téměř na stejné výši jako ve druhém obvodu, zatímco stavy prasat i drůbeže proti předcházejícím obvodům podstatně klesají.

Ve struktuře tržní produkce se odráží zaměření družstev třetího obvodu na živočišnou výrobu, která tvoří téměř 75 % celkové tržní produkce. Rozhodující odvětví mají tento podíl: skot 45 %, prasata 21 %, zrniny 11 %, technické plodiny 8,2 %, brambory 6 %. Proti předcházejícímu výrobnímu obvodu je tržní produkce v přepočtu na hektar zemědělské půdy menší o 27 % (3048 Kčs).

Čtvrtý výrobní obvod tvoří podhorská družstva, která jsou podle struktury tržní produkce zaměřena na živočišnou výrobu. Rostlinná výroba je charakterizována pěstováním lnu. Převládající výrobní subtyp je bramborářsko-ovsný. Terénní poměry jsou zde dost nevyrovnané, údolí se střídají s kopci. Značné jsou výškové rozdíly — průměrná nadmořská výška se pohybuje kolem 500 m.

Lesní půda je ve větší části katastrů obcí značně zastoupena velkými plochami. Klimatické poměry obvodu ovlivňuje jednak stoupající nadmořská výška, jednak orientace převážné části území obvodu k severu. V důsledku toho je zde více atmosférických srážek. Výpar vody není však již takový jako v prvních třech výrobních obvodech, takže zdejší podnebí má již humidní ráz a proto je zde většina půd podzolových. Proti předchozím obvodům je zde již značně kratší vegetační doba.

Orná půda zabírá jen necelé dvě třetiny zemědělské půdy, zbývající část tvoří většinou louky (30 %) a jen poměrně málo je pastvin (3,7 %).

Z pěstovaných zrnin převládá žito (20 %) a oves (14,5 %), z technických plodin nastupují již značné plochy lnu (6 %). Brambory, které v této oblasti mají nejvhodnější podmínky z celého okresu, se pěstují na 13 % a pícniny na 25 % orné půdy.

V živočišné výrobě je struktura stáda téměř stejná jako ve třetím obvodu, jen hustota zvířat na jednotku plochy je o něco nižší. Struktura tržní produkce proto při srovnávání s třetím obvodem nevykazuje podstatných změn; jenom u lnu dochází ke značnému zvětšení podílu, a to na 8,3 % proti 3 % ve třetím obvodu. V přepočtu na hektar zemědělské půdy činí tržní produkce 2757 Kčs, tj. o 10 % méně než ve třetím obvodu.

Pátý výrobní obvod je v nejjižnější části okresu a je také nejmenším výrobním obvodem v okrese. Seskupuje družstva jen horského výrobního typu, a to v oblasti vysokých partií Českomoravské vysočiny, kde jsou již velmi nepříznivé podmínky pro zemědělskou výrobu.

V tomto obvodu je již mnoho lesů, které pokrývají velkou část obvodu, a to zvláště ve vyšších polohách. Zemědělská půda je proto soustředěna v mezi-

lesních pásmech s menší nadmořskou výškou kol 700 m. Tento obvod je nejvlhčím obvodem okresu, neboť má kol 800 mm srážek. V důsledku vysokých srážek a nízkých teplot se zde vytváří dosti výrazné humidní podnebí, které způsobuje vytváření půd podzolového typu.

Značně vlhké klima se odráží v poměru jednotlivých kultur. Orná půda zabírá necelých 60 % a louky a pastviny přes 40 % zemědělské půdy. Dané klima a půdní podmínky mají rovněž značný vliv na sortiment plodin na orné půdě. Ze zrnin naprosto převládají žito a oves. Každá z těchto obilovin se pěstuje přibližně na 20 % orné půdy. Zrniny v tomto obvodu zabírají celkem asi 55 % orné půdy. Proti čtvrtému obvodu stoupá podíl brambor na 15 % a podíl lnu na 7,1 %, naopak klesá osev píce na orné půdě na 20 %.

V živočišné výrobě se ve struktuře stáda zvětšuje proti předcházejícím obvodům v souladu s krmivovou základnou podíl skotu na úkor ostatních druhů zvířat. To se projevuje i ve struktuře tržní produkce, kde podíl skotu činí téměř 50 %. V ostatních odvětvích je toto pořadí: prasata 19 %, len 11 %, drůbež 6,4 %, zrniny 6,3 % a brambory 6,1 %.

Celková tržní produkce na hektar zemědělské půdy činí v tomto obvodu 2179 Kčs, tj. o 21 % méně než ve čtvrtém obvodu.

Pro každý obvod byla vypracována číselná charakteristika, na jejímž základě posouzen dosavadní stav a struktura výroby a vytyčeny perspektivní možnosti změny struktury a rozsahu výroby.

Tak např. v prvním výrobním obvodu bude třeba v perspektivě upravit vzájemný poměr obilovin. Dosavadní osev ječmene v rozsahu 13,1 % je nízký, neboť zdejší výrobní podmínky dávají předpoklady pro větší výrobu zejména sladařského ječmene. Osevní plochy budou upraveny na úkor žita a ovesa a bude také třeba zmenšit sortiment pěstovaných plodin. Především jde o len, který — i když se pěstuje jen v malé míře — sem nepatří. Rovněž bude třeba podstatně omezit osev řepky, která zde konkuruje cukrovce, a přesunout podstatnou část její plochy do třetího a čtvrtého výrobního obvodu. Pěstování zeleniny, která v tomto obvodu zabírá asi 1 % orné půdy, je třeba rozšířit nejméně na dvojnásobek a lépe tak využít zdejších pro ni výhodných podmínek. Ve struktuře živočišné výroby bude třeba učinit menší úpravu. Protože s ohledem na skot dojde k úměrně většímu zatížení u prasat a drůbeže, bude nutno jejich výrobu ve čtvrtém a pátém výrobním obvodu omezit právě ve prospěch skotu, jehož chov se zde bude rozšiřovat.

Ve druhém výrobním obvodu půjde o podobné změny jako v prvním obvodu, jen s tím rozdílem, že s ohledem na nižší osev cukrovky zůstane zde již řepka. Kromě toho bude třeba zvýšit dosavadní osev píce na orné půdě tak, aby byla plně využita možnost pěstování jetelovin a kukuřice na siláž.

Ve třetím výrobním obvodu bude nutno zvýšit alespoň o 2 % plochu brambor, které zde nacházejí velmi vhodné výrobní podmínky, a rovněž i plochu řepky, která se sem přesune z prvního obvodu. Plochy těchto plodin budou zvýšeny na úkor zrnin, kterých se dosud pěstuje přes 53 %.

Ve čtvrtém a pátém výrobním obvodu je třeba usměrnit výrobu již tak, aby odpovídala podhorským a horským výrobním podmínkám. To znamená zaměřit výrobu v první řadě na skot a v souvislosti s tím upravit i příslušné plochy plodin na orné půdě, přičemž je třeba využít všech plodin, které v daných výrobních

podmínkách budou i dobrými tržními plodinami. Ve čtvrtém obvodu bude proto třeba ještě více rozšířit pěstování žita, a to na úkor pšenice, jejíž plochu je zde možno snížit na polovinu (z 11,4 % na 6 %). Rovněž brambory jsou dobrou tržní plodinou, neboť jsou většinou sadbové. Například však je třeba zaměřit jejich pěstování jen na polopozdní odrůdy a vypustit brambory rané, které se dosud zdejšími družstvy dávají ke množení. Dobrou plodinou pro zdejší podmínky je i len, který je však možno pěstovat jen v mezích určených státním plánem.

V živočišné výrobě bude třeba zredukovat stavy prasat, neboť jejich dosavadní stav je pro zdejší podmínky vysoký. Rovněž drůbež nemá zde již příznivé prostředí, takže bude třeba poněkud snížit její stav. Naproti tomu je třeba všemožně podporovat rozvoj chovu skotu, a to zvláště krav a mladého chovného skotu.

To, co bylo řečeno o čtvrtém obvodu, platí ve zvýšené míře i o pátém obvodu. Vysoký osev pšenice bude třeba redukovat až na třetinu dosavadní plochy. Podobně je tomu i u prasat a drůbeže.

Další postup při rozmístění zemědělské výroby v okrese Chrudim spočíval ve vypracování návrhu nejvhodnější struktury a rozsahu výroby pro každý vytvořený obvod, a tím i pro celý okres s přihlédnutím na požadavky společnosti, vyjádřené hlavními ukazateli státního plánu. To předpokládalo navrhnout strukturu osevních ploch, hektarové výnosy, stavy hospodářských zvířat na 100 ha zemědělské půdy a jejich užitkovost, vypočítat z těchto ukazatelů objem rostlinné a živočišné výroby a pomocí bilance krmivové základny a bilance vnitřní spotřeby družstev zkontrolovat, zda rostlinná a živočišná výroba jsou navzájem dobře sladěny.

Při vypracování uvedeného návrhu bylo použito těchto podkladů:

- a) dosavadní stav výroby v družstvech v letech 1958 a 1959,
- b) u jednotlivých plodin zóny vhodnosti, zpracované rajonizací a nacházející se v jednotlivých výrobních obvodech,
- c) výrobní oblasti a pro ně příslušné vzorové struktury osevních ploch, hektarové výnosy, stavy dobytka a užitkovost, jak vyplynuly z návrhu rajonizace zemědělské výroby,
- d) návrh rozvoje zemědělské výroby podle Československé akademie zemědělských věd, popř. Státní plánovací komise pro třetí pětiletku,
- e) vlastní návrhy družstev pro třetí pětiletku, zpracované v zimním období 1959–1960.

Po pečlivém zvážení tohoto bohatého materiálu, po důkladném prodiskutování s pracovníky okresu a s představiteli družstev a se zřetelem k změnám, vyplývajícím ze státního plánu výroby a výkupu, byl pro každý výrobní obvod vypracován takový návrh výroby, který po sečtení výroby jednotlivých výrobních obvodů naplnil u jednotlivých výrobků požadavky společnosti pro celý okres. Při této práci se především dbalo na to, aby rozsah výroby jednotlivých produktů ve výrobních obvodech byl stanoven v nejsprávnějších proporcích, které by odpovídaly výrobním podmínkám jednotlivých odvětví v každém obvodu. Uvádíme příklad rozmístění některých odvětví (tabulka I):

I. Rozmístění některých odvětví v obvodech

Odvětví	Obvod					Okres celkem
	I	II	III	IV	V	
pšenice % z orné půdy	17,1	16,2	11,7	6,3	2,9	12,9
žito % z orné půdy	5,3	9,2	13,2	22,4	22,4	11,9
prasata ks na 100 ha zem. půdy	121	103	86	57	27	90
maso hovězí kg na 1 ha zeměd. půdy	101	90	77	69	60	81,4

Kromě toho bylo třeba při rozmísťování úkolů do jednotlivých obvodů dbát na to, aby při mnohostranném výrobním zaměření jednotlivých obvodů jako celků bylo možno uvnitř obvodů dosáhnout účelné specializace celých zemědělských závodů nebo jejich jednotlivých jednotek. Při rozmísťování těch odvětví, u nichž je nízká průměrná celookresní koncentrace, nebo která vyžadují speciální podmínky vlastní jen některým obvodům, se proto postupovalo tak, že celkový úkol pro okres se umístil z největší části jen v jednom nebo dvou obvodech. Tak např. do prvních dvou obvodů je rozmístěna téměř celá výroba cukrovky a celá výroba zeleniny a čekanky. Naproti tomu podstatná část řepky je rozmístěna ve třetím a čtvrtém obvodu, len je soustředěn ve čtvrtém a pátém obvodu. Ostatní olejniný — kromě máku — jsou umístěny do čtvrtého obvodu.

Po tomto rozvržení výroby do jednotlivých obvodů se přistoupilo k vybilancování celé výroby za jednotlivé výrobní obvody, aby bylo možno zjistit, do jaké míry je zajištěna soběstačnost jak v krmivech, tak i v ostatních složkách vnitřní potřeby družstev. Podrobné bilanční propočty ukázaly, že navržená výroba v jednotlivých obvodech stačí plně krýt jak plán výkupu včetně podnikových plánů, tak i vnitřní potřebu družstev včetně příslušných plodin, které jsou i krmivem i tržním produktem. Bilance krmivové základny ukázala, že potřeba ovesných jednotek je plně kryta, zatímco potřeba stravitelných bílkovin je kryta jen na 75—80 %. Zde se předpokládá, že část těchto stravitelných bílkovin bude hrazena přebývajícími ovesnými jednotkami a část nakupovanými bílkovinnými koncentráty, které budou míchány do krmných směsí pro drůbež a prasata.

V jednotlivých obvodech bude toto výrobní zaměření: v prvním obvodu skot, prasata, cukrovka se zdůrazněným pěstováním sladovnického ječmene, ve druhém obvodu skot a prasata s omezeným pěstováním cukrovky, ve třetím obvodu skot a prasata s větším pěstováním tržních brambor, ve čtvrtém obvodu skot a prasata s větší produkcí žita a lnu a v pátém obvodu skot s větší tržní výrobou žita a lnu.

Zastoupení hlavních odvětví v tržní produkci bude v jednotlivých obvodech rozdílné, jak ukazují údaje v tabulce II:

II. Podíl hlavních odvětví z tržní produkce v procentech

Výrobní odvětví	Výrobní obvody				
	I	II	III	IV	V
skot	40	40	46	47	57
prasata	20	20	19	17	11
cukrovka	17	8	—	—	—
ječmen	4	3	1	—	—
brambory	1	3	7	5	6
len	—	—	2	6	6

Výrobní zaměření ve výhledu zůstává i přes uskutečněné změny v základě stejné jako dosud, neboť odpovídá výrobním podmínkám jednotlivých výrobních obvodů. Proto šlo především o zdůraznění hlavních odvětví a z nich v první řadě skotu. Tržní produkce mléka a hovězího masa se v celém okrese zvýší o 37 % a v jednotlivých odvětvích od 31 % (čtvrtý obvod) do 43 % (pátý obvod). Druhé výrobní odvětví, tj. tržní výroba prasat, se zvýší celkem o 15 %. Hlavní zvýšení ve výrobě prasat bude uskutečněno v obvodech, kde jsou k tomu příznivé podmínky, a to v prvním obvodu o 25 % s dostatkem krmných zrnin a ve třetím obvodu o 18 % se značnou výsadbou brambor. Naopak v pátém výrobním obvodu se výroba prasat sníží přibližně o třetinu. V rostlinné výrobě půjde především o snížení počtu tržních plodin a o koncentraci technických plodin podle obvodů a později i v jednotlivých hospodářských obvodech.

Tímto rozdělením okresu na výrobní obvody a rozvržením výroby do nich byl splněn jeden ze základních předpokladů pro vypracování správného projektu slučování družstev v celém okrese, neboť umožní správnou specializaci jejich výroby.

V další etapě prací byl proto zpracován návrh na vhodné hospodářské obvody sloučených družstev a navržena delimitace mezi socialistickými sektory. Tak bylo navrženo vytvořit z celkového počtu 214 obcí 42 velkých družstev a 6 objektů státních statků. Tím bude umožněno, aby výroba, rozvržená na jednotlivé výrobní obvody, byla uvnitř těchto obvodů dále rozmístěna na hospodářské obvody, a výrobu sloučených družstev specializovat i při zachování její mnohostrannosti. Půjde jednak o zavedení vnitropodnikové specializace ve sloučených družstvech s rozvinutou výrobou a jednak podnikové specializace, která se uplatní v horské části okresu, kde se budou družstva specializovat převážně na chov skotu. Tato specializace bude tedy vyplývat jednak ze správného rozmístění výroby, jednak z dostatečné koncentrace výroby v jednotlivých výrobních odvětvích sloučených družstev, která je základní podmínkou specializace vůbec.

Při rozmístění výroby na jednotlivé hospodářské obvody, tj. na navržená sloučená družstva, se postupovalo tak, že odvětví, která musí být zastoupena ve všech družstvech výrobního obvodu, mají v podstatě takový rozsah výroby na jednotku plochy, jaký byl stanoven pro obvod jako celek při rozmístění zemědělské výroby celého okresu na jednotlivé výrobní obvody. Sem patří především obiloviny, brambory, píce, cukrovka, skot a prasata. To ovšem nezna-

mená, že je třeba vždy důsledně dodržovat a mechanicky uplatňovat např. stejný podíl těchto plodin a zvířat ve všech hospodářských obvodech. Konkrétní podmínky jednotlivých hospodářských obvodů (sloučených družstev) si mnohde vyžádají určitou diferenciaci. V případě chrudimského okresu bylo třeba učinit tak v prvním výrobním obvodu u cukrovky a krav. U těch odvětví, kde je i uvnitř výrobního obvodu rozsah výroby poměrně nízký nebo která vyžadují speciální podmínky vlastní jen některým hospodářským obvodům (sloučeným družstvům), byla výroba soustředěna jen do některých hospodářských obvodů, aby nedocházelo ke zbytečnému tříštění ploch, ale naopak k potřebné koncentraci výroby. Toto hledisko bylo bráno v úvahu zejména u těchto plodin: zeleniny, semen zelenin, máku, řepky, ostatních olejnin, lnu, semen okopanin, čekanky a travin. Přitom se však přihlíželo k tomu, aby všechny hospodářské obvody ve výrobním obvodu byly pokud možno rovnoměrně zatíženy plodinami, které neposkytují krmiva. Rovněž se dbalo na to, aby některé velmi rentabilní plodiny nebyly plně koncentrovány jen v několika sloučených družstvech (hospodářských obvodech), což by sice z hlediska zásady uplatňování specializace bylo správné, ale mohlo by vést ke zhoršeným výsledkům hospodaření v ostatních sloučených družstvech, která by musela převzít od nich příslušnou část jiných, již méně rentabilních plodin. To se týká zejména lnu, který by mohl být pěstován např. až na 18 % orné půdy. Z výše uvedených hledisek byl však len rozmístěn do většího počtu družstev tak, aby jeho osevní plocha neklesla (až na dvě výjimky) pod 15 ha. Podobná zásada byla uplatněna i u řepky.

U některých plodin, které nevyžadují zvláštních speciálních strojů a mají vysokou potřebu ruční práce, jako jsou např. mák a semena okopanin, byla stanovena nejnižší plocha 5 ha, aby při jejich vysoké koncentraci v jedné sloučených družstvech nedocházelo k nezvládnutelnému nahromadění práce, zatímco v jiných družstvech by mohli zůstat pracovníci nevyužití. Zelenina na semeno byla rozmístěna po dohodě se semenářským závodem, neboť v prvé řadě bylo třeba přihlížet k pěstitelské tradici.

Tímto rozmístěním se podařilo v jednotlivých sloučených družstvech podstatně snížit sortiment pěstovaných plodin a vytvořit tak předpoklady pro účelnou specializaci. Tak např. v prvním výrobním obvodu navržené sloučené družstvo Hrochův Týnec by pěstovalo celkem jen osm druhů plodin. Ve čtvrtém obvodu sloučené JZD Krouna by pěstovalo devět druhů plodin. Ve většině případů nestoupá počet plodin nad deset druhů.

V živočišné výrobě bylo přihlíženo k tomu, aby počet zvířat u jednotlivých druhů neklesl pod minimální koncentraci, kdy již nelze dostatečně využít celého komplexu moderních mechanizačních prostředků a výhod novodobé velkovýrobní technologie. V těch případech, kde by ani sloučením družstev do navržených hospodářských obvodů nebylo dosaženo minimální koncentrace, se navrhuje vzájemná kooperace několika družstev a vytvoření mezidružstevních podniků. To se týká především chovu slepic, které ve většině případů navržených sloučených družstev třetího, čtvrtého a pátého výrobního obvodu bude třeba chovat formou společných mezidružstevních drůbežáren. Rovněž u prasat bude třeba v těchto výrobních obvodech již v nejbližší době počítat v několika případech s mezidružstevními výkrmnami.

Na závěr je třeba říci, že samotné rozmístění zemědělské výroby, vytvoření výrobních obvodů i stanovení hospodářských obvodů a jejich výrobního zaměření

je jen jedním ze základních předpokladů pro správné slučování družstev. Kromě toho je třeba zpracovat celou řadu dalších problémů, jež ve svém úhrnu musí tvořit výhledový plán zemědělské výroby v okrese. Teprve na základě těchto předpokladů je možno přistoupit s plnou odpovědností k řízení procesu slučování družstev a ke stanovení jejich specializace jako nezbytné podmínky pro rychlý rozvoj výrobních sil v zemědělství a zvýšení životní úrovně všech pracujících.

Ke správnému určení hospodářských obvodů sloučených družstev

Inž. Jiří HORNIECKÝ, C. Sc. inž. Jaroslav KUNC
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Správným určením hospodářských obvodů při vypracovávání výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese je dán jeden ze základních předpokladů cílevědomého a plánovitého průběhu procesu slučování družstev. Je tomu tak proto, že již před vlastním procesem slučování družstva jsme na základě zvážení celé řady hledisek určili takové hospodářské celky, v nichž bude možno postupně rozvinout hospodaření na základě vědeckých metod s uplatněním velkovýrobní techniky a nejmodernější technologie. Z hlediska zavádění těchto nejmodernějších způsobů hospodaření rozumíme tedy hospodářským obvodem území, v němž bude hospodařit budoucí socialistický zemědělský závod (především sloučené družstvo) a jehož velikost musí umožňovat dosažení alespoň nezbytné koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích z hlediska požadavků skutečně velkovýrobních forem hospodaření.

Je proto třeba, aby při jejich stanovení se vycházelo z podrobného zkoumání přírodních, ekonomických a terénních podmínek s ohledem na možnost uplatnění specializace výroby. Proto také stanovení hospodářských obvodů a v další etapě určení specializace jednotlivých středisek v hospodářském obvodu je jednou z nejdůležitějších prací při vypracování výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese.

Stanovení hospodářských obvodů v okrese Chrudim

Při vypracovávání výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese Chrudim byly při konkrétním určování hospodářských obvodů vytyčeny tyto hlavní zásady, které je třeba dodržovat i v ostatních okresech:

1. Výhledový hospodářský obvod má mít takovou velikost, která umožňuje dosáhnout velkovýrobní koncentrace v jednotlivých odvětvích.

2. V zájmu dosažení dostatečné koncentrace nejen v živočišné, ale i v jednotlivých odvětvích rostlinné výroby, je třeba, aby hospodářský obvod měl pokud možno stejné nebo přibližně stejné přírodní a ekonomické podmínky zemědělské výroby.

3. Sídlištní organizace jednotlivých výrobních středisek musí mít vzájemně výhodné spojení.

4. Musí být respektována historicky vzniklá, současná i budoucí spádovost jednotlivých sídlišť podle kategorizace obcí.

5. Při určování hospodářských obvodů v okolí větších měst je nutno postupovat tak, aby toto sídliště nebylo uvnitř hospodářského obvodu. Tím dosáhneme toho, že zemědělský provoz bude z těchto měst vyloučen.

6. Návrh hospodářských obvodů vychází z katastrálních hranic jednotlivých obcí. K dělení katastrů je však třeba přistupovat tam, kde hranice hospodářského obvodu určují různé terénní překážky, jako např. víceokojné železnice, vodní tok apod., i když část katastru leží za těmito překážkami. Budoucí vyrovnání hranic pozemků může být uskutečněno až při podrobném zpracování HTÚP pro tyto hospodářské obvody.

7. Při uplatňování všech těchto hledisek budou určovat hranice hospodářských obvodů souvislé lesní masivy, vodní masivy a toky, frekventované železnice, frekventované silnice I. třídy a území, vyhrazená pro průmyslovou a bytovou výstavbu.

Všech těchto zásad bylo využito při vytváření hospodářských obvodů v okrese Chrudim. Po podrobném zpracování přírodních, ekonomických a terénních podmínek bylo navrženo celkem 44 hospodářských obvodů pro sloučená družstva, do nichž se postupně sloučí 227 družstev. Správně uskutečněná sektorová delimitace půdní držby odstraňuje jednak dosavadní roztržitost půdy státních statků, které hospodaří na 30 farmách v různých částech okresu, jednak umožní jim hospodařit na pěti hospodářských obvodech, kde bude možno plně uplatnit velkovýrobní formy hospodaření (viz tabulku I.).

I. Navržené hospodářské obvody sloučených JZD a ostatních socialistických zemědělských velkozávodů v okrese Chrudim

Velikost hospodářských obvodů v ha zem. půdy	Průměrná velikost	Celkový počet	Z toho ve výrob. obvodu				
			I	II	III	IV	V
800 — 1000 ha	819	12	1	3	3	5	—
1001 — 1200 ha	1100	9	2	1	1	4	1
1201 — 1400 ha	1311	7	3	—	2	1	1
1401 — 1600 ha	1520	8	4	—	1	2	1
1601 — 2000 ha	1876	3	3	—	—	—	—
nad 2000 ha	2313	4	1	2	1	—	—
celkem	1385	49	16	6	10	14	3
z toho: státní statky a ostatní soc. zem. velkozávody							
1400 — 1600 ha	1459	2	—	—	1	1	—
nad 2000 ha	2416	3	1	1	1	—	—
celkem	2033	5	1	1	2	1	—

Velikost těchto hospodářských obvodů družstev kolísá v rozmezí od 754 ha do 2104 ha zemědělské půdy, u státních statků od 1359 do 2555 ha zemědělské půdy. Největší počet nejmenších hospodářských obvodů je v horském, podhorském a bramborářském výrobním obvodu a dále tam, kde terénní podmínky nedovo-

lovaly zvětšit hospodářské obvody. Největší výměru pak mají hospodářské obvody v řepářské výrobní oblasti.

Terénní podmínky a překážky v několika případech nedovolily vytvářet hospodářské obvody v rámci jednoho výrobního obvodu. Zkušenosti však ukazují, že ačkoliv hospodářské obvody leží v některých případech ve dvou sousedních výrobních obvodech, rozhodující část hospodářského obvodu pak leží vždy v jednom výrobním obvodu. Proto také není narušována možnost koncentrace, zejména v rostlinné výrobě a její specializace.

Dodržena byla i zásada vyloučení hospodářského provozu z větších měst. Proto byl např. katastr obce Hlinska navržen k rozdělení do tří sousedních hospodářských obvodů, katastr obce Skutče do dvou a Chrudimí do třech sousedních obvodů. Tím se tato města stávají sídlištními a průmyslovými centry, jejichž dopravní vnitřní provoz nebude narušován častou zemědělskou přepravou.

Dosavadní zkušenosti a konkrétní zpracování okresu Chrudim dále dokazují, že ve všech podmínkách nelze dodržet minimální velikost zemědělského závodu (viz „Zemědělská ekonomika“ č. 4/1960), ale naopak konkrétní podmínky si vyžadají samostatného řešení i pokud jde o velikost budoucího zemědělského závodu. V těch případech, kdy terénní podmínky nedovolí dosáhnout alespoň takové nezbytné velikosti hospodářského obvodu, která by umožňovala alespoň minimální koncentraci výroby v jednotlivých odvětvích, zejména v chovu prasat a slepic, popř. i prasec, musí na vytváření hospodářských obvodů navazovat určení kooperačních vztahů mezi socialistickými zemědělskými závody, jakož i vytvoření a rozmístění společných, zejména mezidružstevních podniků.

Některé nedostatky a problémy při vytváření hospodářských obvodů a slučování družstev

Dosavadní průběh slučování družstev ukazuje, že řada okresů dosud nevypracovala nezbytné podklady pro cílevědomé slučování družstev, jako je výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v okrese ani jeho jednotlivé části.

Často jsou vypracovány jen hospodářské obvody, v nichž se budou družstva slučovat, avšak bez náležitého ekonomického zhodnocení a bez přihlédnutí ke všem hlediskům, určujícím územní celek. Nerespektují se např. neměnné přírodní nebo jiné překážky, jako jsou výrazné vodní předěly, veliké lesní a vodní plochy, železniční tratě apod., které by při hospodářském provozu budoucích sloučených družstev sťažovaly práci, organizaci výroby, vnitropodnikovou dopravu a zvyšovaly tak náklady na výrobu. Naproti tomu se při vytváření hospodářských obvodů přihlíží k současnému politickému a hospodářskému stavu družstev, tj. ke skutečnostem měnitelným. Často se pak proto připravuje sloučení družstva do celků, které nejsou ekonomicky odůvodněné. Právě tak se často vychází vstříc požadavkům družstev, aby byla sloučena s družstvy s lepšími přírodně-ekonomickými podmínkami bez ohledu na vhodnost tohoto sloučení a možnost vytvoření vhodných sloučených družstev sousedních. Nedostatečně připravené slučování družstev pak vede ke stavu, že vzájemné slučování družstev je chápáno a snižováno na pouhé „namlouvání“ družstev. To však nemá nic společného s důkladnou přípravou sloučení a jeho řízení jako procesu, vedoucího k ekonomickému upevňování družstev na základě specializace jejich výroby a používání nejmodernější velkovýrobní techniky a technologie.

Na základě řádně určených hospodářských obvodů, jako medílné součásti výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese, je možno začít nebo

pokračovat v postupném slučování družstev do těchto obvodů. Není nezbytné, aby se družstva sloučila najednou do hospodářského obvodu, ale je možné, aby se — například po dvojicích — sloučila do větších celků, ale vždy s perspektivou konečného sloučení do rámce celého hospodářského obvodu.

Samotné vytyčení hospodářských obvodů a jejich výrobní zaměření umožní již reálný pohled na budoucí účelovou, bytovou i ostatní výstavbu a může ji ovlivňovat v postupně se slučujících družstvech již s ohledem na požadavky potřebné výstavby budoucího sloučeného družstva v rámci celého výrobního obvodu i s ohledem na specializaci jednotlivých družstev.

Řešení otázek vnitropodnikové specializace ve sloučených JZD

Inž. Vladislav PISKÁČEK, C. Sc. inž. Jaroslav KUNC, C. Sc. inž. Václav POKORNÝ
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Vnitropodniková specializace spočívá v tom, že v dostatečně územně velkém socialistickém zemědělském závodě, jehož výroba je mnohostranně rozvinuta a svým výrobním zaměřením plně využívá daných přírodních a ekonomických podmínek, je celá zemědělská výroba organizována do několika specializovaných výrobních jednotek (středisek). Specializovaná výroba těchto jednotek, zejména živočišná, je umožněna na základě dostatečně velké koncentrace určitých výrobních odvětví, která zde mají pro svůj rozvoj nejvhodnější prostředí, a je založena na přesně stanovené dělbě práce (kooperaci) uvnitř zemědělského závodu.

Abyste této koncentrace mohlo být dosaženo, musí mít socialistický zemědělský závod určitou výměru zemědělské a orné půdy. Určitý zemědělský výrobek může být vyráběn na více místech jednoho zemědělského závodu — ve výrobních střediscích — jenom za podmínky, že na všech těchto místech bude dosaženo potřebné koncentrace jeho výroby, která by umožnila využití moderní techniky a technologie, investic a pracovní síly.

Při stanovení vnitropodnikové specializace ve sloučených družstvech je z hlediska efektivního využití velkovýrobní techniky a technologie především důležité dosažení alespoň minimální koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích, zejména v živočišné výrobě. Při rozmístění živočišné výroby ve sloučeném družstvu je účelné respektovat zásadu, aby příslušný směr chovu skotu, s ohledem na jeho význam pro celou zemědělskou výrobu, byl rozvíjen v každém výrobním středisku. V celém závodě pak musí chov skotu tvořit uzavřený výrobní cyklus, pokud závod nebude kooperovat se závody v horské a podhorské výrobní oblasti, zvláště v chovu mladého skotu.

Rozvíjení chovu skotu ve všech výrobních jednotkách, a to ve většině z nich především chovu krav, vyplývá zejména z potřeby zabezpečení úrodnosti půdy dostatkem statkových hnojiv a z nutnosti maximálního využití dosavadního fondu budov, zvláště kravínů. Dále vyplývá i z nutnosti zabezpečit tak vysokou produkci mléka, která by postupně tvořila důležitý zdroj dosud chybějící živočišné bílkoviny, jež je nezbytná především při použití velkovýrobní technologie v chovu prasat a drůbeže.

Stanovení správné specializace výrobních středisek a volba kombinací jednotlivých výrobních odvětví se dále opírá o zásadu, že správně stanovená koncentrace jednotlivých druhů hospodářských zvířat rozhodným způsobem ovlivňuje i nezbytnou koncentraci výroby některých rostlinných výrobků, zejména krmiv. Potřebná koncentrace hospodářských zvířat zpravidla působí na zvýšení rozsahu ploch daných rostlinných výrobků nad nejnižší hranici, jež by jinak byla nutná

z hlediska využití velkovýrobní techniky a technologie v rostlinné výrobě. Kromě toho je nutno přihlížet i k tomu faktu, zvláště v chovu krav, že vyžaduje největší přesuny hmot (objemové krmivo, odvoz statkových hnojiv), takže jejich výroba musí být soustředěna do největší blízkosti ustájení.

Proto je třeba do jednotlivých výrobních středisek soustřeďovat k příslušnému směru chovu skotu jen takové jedno další odvětví živočišné výroby, které svými nároky na krmiva nekonkuruje skotu a nenarušuje účelnou strukturu rostlinné výroby, aby i zde došlo jak ke koncentraci, tak i k zabezpečení správného střídání plodin.

Již v loňském čtvrtém čísle „*Zemědělské ekonomiky*“ byla uvedena některá hlediska nezbytné koncentrace jednotlivých výrobních odvětví v živočišné výrobě, při nichž se vycházelo z různých známých velkovýrobních technologických postupů u jednotlivých druhů a kategorií hospodářských zvířat a z možné mechanizace a tomu také odpovídající spotřeby pracovního času a nákladů. Vycházelo se z toho, aby organizace práce v jednotlivých chovech probíhala tak, aby mohl být zaveden šestidenní pracovní týden, dvousměnný provoz a postupně zkracována pracovní doba bez újmy na pravidelnosti a péči při ošetřování hospodářských zvířat.

Na základě těchto hledisek se došlo k závěru, že by měla být zhruba taková nezbytná koncentrace jednotlivých druhů a kategorií hospodářských zvířat:

krav	230 — 260 kusů	ve volných stájích,
krav	170 — 190 kusů	ve čtyřřadých vazných stájích,
jalovic	200 kusů	ve volných stájích,
skotu — výkrm	160 kusů	ve čtyřřadých vazných stájích,
skotu — výkrm	106 kusů	v tradičních vazných stájích,
prasat — výkrm 1000 — 1200	kusů	při suchém krmení,
prasat — výkrm 630 — 650	kusů	při vlhkém krmení,
drůbeže	4000 — 6000 kusů	na hluboké podestýlce,
drůbeže	10 000 kusů	v klecích.

V zájmu dosažení ještě větších výhod, spojených se zvýšenou koncentrací, se doporučuje zejména v chovu slepic a postupně i ve výkrmu prasat, organizovat společné mezidružstevní velkodrůbežárny a velkovýkrmny s podstatně větší kapacitou, než kolik činí uvedená minimální koncentrace těchto hospodářských zvířat.

Při řešení vnitropodnikové specializace se plně využívá všech zvláštností přírodních a ekonomických podmínek jednotlivých částí sloučeného velkého socialistického zemědělského závodu, které nebylo možno vzít v úvahu při vytváření hospodářských obvodů sloučených družstev. Tak např. pokud jde o přírodní podmínky a jejich vliv na rozmístění rostlinné výroby na území závodu (sloučeného JZD), využívá se i takových činitelů, k nimž nemohlo být důsledněji přihlédnuto (místní mikroklima, směr svahů atp.) při stanovení výrobního zaměření sloučeného družstva. Pochopitelně, že i půdně klimatické rozdíly budou mít vliv nejen na rozmístění rostlinné výroby uvnitř sloučeného družstva, ale i na rozmístění živočišné výroby. Do příznivějších podmínek části obvodu družstva se budou umísťovat dojnice, do drsnějších podmínek mladý skot, zvláště odchov, atp.

Vnitropodniková specializace bude tedy realizována ve výrobních střediscích jednoho velkého socialistického zemědělského závodu. Tato výrobní střediska budou zpravidla vytvářena ve střediscích výroby dřívějších menších socialistických zemědělských závodů. Výrobní střediska se stanou především středisky živočišné výroby a často i středisky pro rostlinnou výrobu. Výrobní střediska sloučeného zemědělského závodu nelze však vytvářet mechanicky ve všech dřívějších

střediscích výroby sloučených závodů, nýbrž jen tam, kde budou ekonomicky a provozně výhodné. Nebudou umísťována např. do obcí a osad, kde je malá životnost bytového a ostatního fondu, a v obcích a osadách, s jejichž rozvojem se dále nepočítá. Budou však umísťována v obcích, kde již určitá účelová výstavba byla uskutečněna, kde je možnost dalšího jejího rozvoje, dostatek pracovních sil, dobré spojení s hlavní obcí, tj. i se sídlem správy družstva, i kde je dobré spojení sítí polních cest s jednotlivými hony osevních postupů.

Určení výrobních středisek, jejich specializace a obvody osevních postupů nebo jejich částí budou tedy ve velkém závodě uskutečněny na podkladě:

a) dosažení potřebné koncentrace ve všech odvětvích pro plné uplatnění velkovýrobní techniky a technologie;

b) nejlepšího využití půdního fondu celého závodu se zřetelem ke stálému zvyšování půdní úrodnosti;

c) vhodných přírodních podmínek pro daný chov a krmivovou základnu pro zřízení výběhů, pastvin, krmivářských osevních postupů atp.;

d) dosavadní účelové výstavby, zdrojů vody a možnosti připojení na zdroje energetické;

e) kategorizace obcí;

f) vhodného dopravního spojení s kooperujícími výrobními středisky;

g) výrobních zkušeností pro specializaci pracovníků bydlících v blízkosti výrobního střediska, dostatečného počtu pracovních sil a možnosti jejich rozšířené reprodukce.

Součástí každého výrobního střediska nemusí být vždy samostatný osevní postup; naopak plně budou vyhovovat společné pořízení pícninářské osevní postupy pro dvě nebo i více výrobních středisek, kde nebude docházet ke zbytečnému tříštění osevních ploch. Chov dojníc a prasnic, který je náročný na počet a kvalifikaci pracovních sil, se rozmísťuje do výrobních středisek v blízkosti sídliště s dobrým bytovým, kulturním a sociálním fondem, kde je dostatek kvalifikovaných pracovních sil a možnost jejich reprodukce. Naproti tomu odchov a výkrm mladého skotu i žír prasat možno umísťovat do středisek s malým počtem pracovních sil nebo využívat i staveb, nevyhovujících pro velkovýrobní technologii a situovaných dokonce u sídliště určených na dožití. Výkrm prasat je účelné situovat v blízkosti míchárny krmiv s možností pneumatické dopravy krmiv přímo z míchárny do velkovýkrmny.

S realizací vnitropodnikové specializace není třeba čekat až do doby postavení nových velkovýrobních účelových staveb, ale je nutné ji využívat ihned po založení sloučeného socialistického zemědělského závodu postupnou koncentrací výroby jednotlivých živočišných výrobků i do adaptovaných dosavadních účelových objektů jednotlivých výrobních středisek. Tak např. nevyhovujících novostaveb — kravínů na 96 dojníc — je možno prakticky bez adaptace dále využívat pro ustájení nemocných dojníc jako izolátu s dostatečným doplněním mechanizace, především krmení, a dojícím autem nebo pro výkrm skotu. Při využívání novostaveb a adaptací pro novou technologii i při posuzování investičního výhledu je třeba dbát na to, aby moderní velkovýrobní technologie byla v největší míře a co nejdříve uplatněna všude, a zvláště pak tam, kde přinese největší úsporu živé práce celkem, tj. v chovu dojníc a prasnic. Novou výstavbu je třeba spíše zaměřit na dojnice a prasnice a dosud nevyhovující výstavbu pro ně přizpůsobit nové technologii odchovu a žíru skotu i výkrmu prasat.

Pokud jde o chov slepic a výrobu vajec ve sloučených družstvech — ačkoli se ve mnohých případech ještě nedosáhne účelné koncentrace jejich výroby — je třeba pro ustájení používat jen levných adaptací a provizorií do té doby (kterou

je třeba co nejvíce zkrátit), než bude možno jejich výrobu pro družstvo i pro stát mnohem výhodněji organizovat ve společných mezidružstevních velkodružbežárnách o vysoké kapacitě. Také při výkrmu prasat se s ohledem na perspektivní průmyslový charakter výroby vepřového masa ukazuje vhodným řešit výstavbu výkrmů ve sloučených družstvech cestou levných staveb, popř. účelných adaptací tak, aby s postupným zřizováním společných mezidružstevních moderních velkovýkrmů o velké kapacitě byly tyto stavby amortizovány nejen morálně, ale i fyzicky.

Pro správné řešení vnitropodnikové specializace nemůže být použito šablony, hodící se pro všechny podmínky. Naopak, jakákoli šablonovitost může věci jen uškodit. Dosud uvedené zásady řešení vnitropodnikové specializace je třeba podle konkrétních podmínek každého sloučeného družstva aplikovat tak, aby vždy přinesly největší možné zvýšení a zhospodárnění výroby i zvýšení produktivity práce.

* * *

Při řešení otázek slučování družstev v okrese Chrudim byly na základě výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese zpracovány i některé základní problémy vnitropodnikové specializace pro dvě družstva, jež se vytvoří v nových hospodářských obvodech. Z nich jedno družstvo s hlavní obcí Jenišovice leží v řepařské výrobní oblasti a druhé družstvo s hlavní obcí Holetín ve výrobní oblasti bramborářské.

Způsob řešení vnitropodnikové specializace v těchto dvou případech je dále stručně popsán.

JZD Jenišovice by podle návrhu na sloučení mělo zahrnovat tato dosavadní družstva: Jenišovic, Lozice, Srbce a Štěnec.*) Celková výměra zemědělské půdy je 1448 ha, z toho orná půda 1259 ha, luk 89 ha a pastvin 35 ha. Území tohoto hospodářského obvodu je rovinné a jen na východě se zvyšuje a přechází v lesní masiv. Na západní straně směrem od Lozic a Jenišovic jsou pozemky položeny asi o 20 m výše než pozemky na straně východní od těchto obcí. Hranici tvoří silnice z Luže do Chroustovic, event. je možné jako rozhraní určit i řeku Novohradku. Pozemky, ležící na západ od řeky, jsou středně těžkého rázu, hlinitojílovité zeminy, a půdním typem přísluší k černozemním půdám. Jsou to velmi úrodné řepařské půdy. Východním směrem od řeky jsou půdy těžkého rázu, jílovité textury, a jsou velmi těžko zpracovatelné, zejména za vlhka.

Na východní straně je celé území ohraničeno vyvýšeninou, zvanou Kusá hora která okolní terén převyšuje asi o 100 m. Pozvolnější svahové pozemky jsou polně obhospodařovány, kdežto příkrý svah vyvýšeniny je porostlý lesem. V povodí řeky Novohradky jsou půdy lužní, středně těžkého rázu, většinou jsou využívány jako louky a jen v menším měřítku k polnímu hospodaření.

Na základě rozmístění zemědělské výroby a úkolů státního plánu do roku 1965 na jednotlivé výrobní obvody a dále na hospodářské obvody, bude mít sloučené družstvo Jenišovice v roce 1965 tyto výrobní a výkupní úkoly:

a) stavby na 100 ha zemědělské půdy	celkem	
skotu	86,1	1248
z toho krav	45,1	653
prasnic	10,6	154;

b) pro zajištění požadované tržní produkce musí družstvo na hektar zemědělské půdy vyrobit: 1039 l mléka, 92 kg hovězího masa, 141 kg vepřového masa, 6 kg masa drůbežního a 465 vajec;

*) JZD Jenišovice a Štěnec zahrnovaly i osadu Zalažany a obec Mravín.

- c) na orné půdě se má pěstovat 13,4 % cukrovky a 8,5 % kukuřice;
d) v rostlinné tržní produkci jsou tyto úkoly:

	na 100 ha zemědělské půdy q	celkem q
pšenice	138	1993
žito	95	1381
ječmen	171	2473
oves	9	125
ostatní zrniny	8	114
řepka	12	177
cukrovka	4391	63617
brambory	162	2348
travní semeno	18	261

* * *

Stavy skotu v socialistických zemědělských závodech musí odpovídat plánovaným úkolům počtu krav a mladého skotu, výrobě živé váhy skotu a mléka na 100 ha zemědělské půdy. Plánované stavy krav a mladého skotu do značné míry určují strukturu stáda, tj. podíly jednotlivých věkových skupin a kategorií skotu. Zastoupení jednotlivých skupin a kategorií skotu rovněž závisí na výrobních úkolech.

Reprodukce stáda skotu se plánuje vypracováním obratu stáda, a to sestavením návrhu početních přírůstků a úbytků tak, aby byly zabezpečeny plánované úkoly. Pro sloučené družstvo v Jenišovicích byl vypracován uzavřený obrat stáda, to znamená, že se má zajistit nejen žádaná výroba živé váhy skotu, ale i soustavná reprodukce z vlastních zdrojů. Při vypracování obratu stáda skotu se vycházelo ze 79 % čisté natality a z 18 % ročního brakování krav. Poměrně vysoké brakování se stanovilo pro rychlou výměnu méně hodnotných a především tuberkulózních krav.

Pro každou věkovou skupinu a kategorii se vypočítal průměrný stav a celkový obrat.

Při propočtech se vycházelo ze stavu 653 krav a celkový průměrný stav skotu, včetně krav, bude podle obratu stáda 1270 kusů. Výroba masa na hektar zemědělské půdy bude činit 103 kg, tj. o 11 % více proti plánu. Na základě průměrných stavů jednotlivých věkových skupin a kategorií skotu bude třeba u mladého skotu těchto stájových prostorů:

pro telata od 1 do 6 měsíců prostor pro 147 kusů,

pro jalovice od 6 měsíců do 2½ roku prostor pro 325 kusů,

pro býčky od 6 měsíců do 1½ roku prostor pro 103 kusy.

Sloučené družstvo musí splnit plán výroby živé váhy prasat a k tomu potřebuje ročně vykrmit do váhy 90 kg určitý počet prasat doplňovaných zástavem z vlastního chovu. Potřebný počet ročně vykrmovaných prasat je dán výměrou sloučeného družstva a výrobním úkolem 141 kg vepřového masa na hektar zemědělské půdy (141 kg X 1448 ha : 90). Za těchto předpokladů musí JZD Jenišovice vykrmit ročně 2270 prasat. Předpokládá se, že při zástavu 15 kg selat, denním přírůstkem v průměru 0,47 kg a době výkrmu asi 160 dní se dosáhne dvojího obratu krmených prasat a vykrmí se tedy dvojnásobný počet prasat, než činí kapacita výkrmny. Doby asi tři týdnů před dalším zástavem bude využito pro řádnou dezinfekci, čištění, opravy apod. V daném případě bude tedy třeba výkrmny o kapacitě 1150 kusů.

Počet prasnic, potřebných k výrobě selat pro výkrm, je dán počtem vykr-

movaných prasat a odchovem selat na jednu prasnici. V případě Jenišovic bude potřeba 154 prasníc. Kromě toho je třeba počítat se 77 chovnými prasničkami (z nich se jedna třetina vyřazuje) pro zajištění reprodukce stáda.

U drůbeže předpokládají úkoly třetího pětiletého plánu pro sloučené družstvo Jenišovice 5022 slepic, 5600 kusů drůbeže celkem, dále výrobu 6 kg drůbežího masa a 465 vajec na hektar zemědělské půdy. U drůbeže se počítá s výrobou v mezidružstevním podniku, avšak pro plánovaný stav drůbeže je třeba počítat s výrobou potřebných krmiv.

Vnitropodniková specializace a výrobní střediska v hospodářském obvodu Jenišovice se navrhuje takto: do Jenišovic jako hlavní obce s větším počtem pracovních sil se koncentruje 313 krav, veškerý chov prasníc, tj. 240 kusů (v tom 9 kanců) a celý výkrm prasat se stavem 1150 kusů. Do Lozic, kde je též značnější počet pracovních sil, se koncentruje 340 dojnic a všechna telata do půl roku. V Zalažanech a Mravíně se nepočítá s vytvořením výrobního střediska. Část pracovníků ze Zalažan může docházet do blízkého výrobního střediska v Jenišovicích. V Srbcích se využije novostavby kravína pro 103 býčky na výkrm, ve Štenci, kde je minimální počet pracovních sil, avšak vhodné podmínky pro odchov mladého skotu, se soustředí odchov veškerého mladého skotu a k jeho ustájení se využije dosavadní novostavba kravína. Zde se též využije k pastvě ploch pastvinářského osevního postupu, umístěného na svažitých, velmi těžkých a špatně zpracovatelných půdách.

Stav živočišné výroby a její další rozvoj je závislý na dostatečné krmivové základně. Na základě propočtů krmných dávek pro jednotlivé druhy hospodářského zvířectva byla podle norem Výzkumného ústavu pro chov skotu ČSAZV v Rapotíně stanovena tato potřeba krmiv:

I. Potřeba krmiv pro navržené sloučené JZD Jenišovice

Druh krmiva	Čerstvý stav	Siláž	Suchá krmiva	Stravitel. bílkoviny	Ovesné jednotky
jeteloviny	20 755	3 917	10 049	99 887	1 005 569
směsky	34 475	14 206	—	63 077	616 640
kukuřice	10 978	20 560	—	17 965	469 916
krmná kapusta	1 959	—	—	2 351	25 467
řepné skrojky	9 325	16 851	—	22 806	334 415
krmná řepa	8 834	—	—	2 650	110 425
krmná mrkev	1 152	—	—	806	14 976
krmná cukrovka	2 823	—	—	1 412	70 293
brambory	6 983	—	202	7 791	233 730
řízky	—	26 670	—	8 001	266 700
luční seno	—	—	1 575	7 875	86 310
pastevní porost	284	—	—	625	5 680
krmná sláma*)	—	—	8 462	5 923	240 321
stelivová sláma	—	—	16 522	—	—
krmné obilí	—	—	9 098	68 235	981 674
krmné luštěniny	—	—	935	16 830	100 045
melasa	—	—	27	—	1 782
celkem				326 234	4 563 943
— krmná sláma				— 5 923	— 240 421
				320 311	4 323 522

*) Hodnota krmné slámy není do těchto dávek započítávána, neboť jsou u ní přebytky a počítá se s jejím využitím ke stláni místo slámy stelivové, již se nedostává.

Pro zajištění uvedeného množství krmiv, především ve stravitelných bílkovinách a v ovesných jednotkách, a v důsledku rozmístění živočišné výroby byl navržen pícninářský osevní postup. Je umístěn v blízkosti Jenišovic a Lozic, kde jsou soustředěny krávy, to znamená tam, kde bude největší potřeba dovozu čerstvé píce, přičemž i do Srbců, kde je soustředěn výkrm skotu, je vzdálenost minimální. Přitom je možno pro výkrm skotu využít i krmiva z pastevního osevního postupu, který je umístěn mezi Srbci a Štěncem. Mladý dobytek bude zásobován pící z pastevního osevního postupu a po celé vegetační období bude využito především pastvy. Zbývající píce bude vyráběna v polních osevních postupech.

Na základě požadavků na výrobu píce byla stanovena tato struktura osevu plodin: obiloviny 48,20 %, okopaniny 20,10 % — z toho cukrovka 14,40 %, pícniny 31,70 % — z toho kukuřice 6, — % a vytrvalé pícniny na orné půdě 20,10 %.

S ohledem na půdní podmínky byla výroba rozvržena celkově do čtyř osevních postupů. Z nich pro pícninářské účely byly navrženy dva, a to vlastní pícninářský osevní postup s výměrou 160 ha, který má toto uspořádání:

1. — 3. vojtěškotráva,
4. ozimá směska, po ní směska letní,
5. *kukuřice,
6. ozimá směska, po ní směska letní,
7. *krmná řepa nebo krmná cukrovka,
8. jarní směska s podsevem vojtěškotrávní směsky.

Velikost jednotlivých honů je kolem dvaceti hektarů. Osevní postup je umístěn na těžší půdě a na části plochy je možno využít i závlah z blízkého rybníka, které v dřívějších letech byly k tomu účelu vybudovány. Tříletá vojtěškotrávní směska pak může velmi příznivě přispět ke zlepšení půdních vlastností.

Pastvinářský osevní postup byl navržen ve východní části sloučeného družstva, zčásti na svazích a v úžlabině mezi lesy. V této části katastru jsou půdy těžké — jílovité textury obtížně zpracovatelné. Větší částí tohoto území protéká potok, kterého by bylo možno využít k závlahám. Území je zčásti vyváženo nad okolním terénem a z hlediska vhodnosti chovu mladého dobytka je nejlépe použitelné, přičemž budou vhodně využity i plochy jinak obtížněji obdělavitelné. Celková výměra tohoto osevního postupu je asi 72 ha a jeden hon bude mít velikost 9 ha. Plodiny jsou uspořádány v tomto sledu:

1. — 4. vojtěškotrávní směska,
5. oves,
6. *kukuřice (podsev jílku na zelené hnojení),
7. *krmná řepa,
8. jarní směska s podsevem.

V rozpisu tržních úkolů je počítáno pro družstvo s tržní výrobou ozimé řepky. Protože jde o malou výměru, nedoporučuje se zde řepku pěstovat, nýbrž soustředit ji do jiného družstva stejného obvodu, kde by zaujímala větší plochu. Jen v tom případě, že toto doporučené opatření by nebylo možné realizovat, zařadila by se do pastvinářského osevního postupu ozimá řepka místo ovsa po zaorání vojtěškotrávy. Po její sklizni by následovaly strniskové směsky na krmení.

Zbývající plocha 1020 ha bude rozdělena do dvou osevních postupů, především podle půdních podmínek. Na lehčích půdách, západně od řeky Novo-

* Znamenají hnojení chlévskou mrvou.

hradky, bude první polní osevní postup, kdežto východním směrem druhý polní osevní postup. Jejich uspořádání je takovéto:

I. polní osevní postup

1. vojtěška nebo vojtěškotrávní směs,
2. vojtěška nebo vojtěškotrávní směs,
3. ozimá pšenice + zelené hnojení,
- 4.*cukrovka,
5. ječmen + strniskové plodiny,
- 6.*kukuřice na siláž,
7. ozimá pšenice,
- 8.*brambory,
9. ječmen s podsevem.

II. polní osevní postup

1. jetel — jetelotrávní směs,
2. ozimá pšenice,
- 3.*cukrovka,
4. ½ ječmen, ½ pšenice,
5. oves,
6. směsky na zrno (převaha luskovin),
7. ozimé žito + strniskové plodiny,
- 8.*cukrovka,
9. ječmen s podsevem.

Při uspořádání osevních postupů byly brány v úvahu požadavky plodin. Proto na lehčí půdy byly dány brambory a do půd s nižší hladinou spodní vody byla navržena vojtěška. Současně bylo počítáno s tím, že část plochy, určená pro ozimou pšenici po zaorávce travopoložního honu, může být využita pro setí ozimé řepky a ozimá pšenice může ve druhém osevním postupu nahradit ozimé žito. Velikost honů v prvním osevním postupu bude kol 42 ha, kdežto ve druhém osevním postupu kol 72 ha.

Při tomto uspořádání plodin v osevních postupech se vyrobí dostatek píce pro zajištění krmivové základny. Proti plánu však bude nižší výroba brambor, které jsou nahrazeny krmnou řepou, popř. krmnou cukrovkou. Celková výroba krmiv je uvedena v tabulce II.

II. Celková výroba krmiv v navrženém sloučeném JZD Jenišovice

Druh krmiva	Čerstvý stav	Siláž	Suchá krmiva	Stravitelné bílkoviny	Ovesné jednotky
jeteloviny	29 842	5 903	10 049	117 519	1 208 594
směsky	21 708	—	—	32 562	303 912
kukuřice	10 978	19 928	—	17 649	460 508
řepné skrojky	9 325	27 220	—	31 101	454 695
krmná řepa	15 215	—	—	4 564	190 187
řízky	—	31 336	—	9 400	313 362
brambory	4 650	—	—	4 650	139 524
luční seno	—	—	3 581	17 908	196 271
krmná cukrovka	2 823	—	—	1 412	70 293
krmná sláma*)	—	—	12 262	8 584	348 267
stelivová sláma	—	—	12 555	—	—
krmné obilí	—	—	9 098	68 235	981 674
krmné luštěniny	—	—	935	16 830	100 045
melasa	—	—	318	—	20 988
— krmná sláma				330 414	4 788 320
				— 8 584	— 348 267
celkem výroba				321 830	4 440 053
potřeba krmiv				320 311	4 323 522
rozdíl				+ 1 519	+ 116 531

*) Hodnota krmné slámy není do těchto dávek započítávána, neboť jsou u ní přebytky a počítá se s jejím využitím ke stlaní místo slámy stelivové, již se nedostává.

Z údajů v tabulce II je patrné, že krmivová základna je plně zajištěna a že jsou ještě malé přebytky jak ve stravitelných bílkovinách, tak v ovesných jednotkách; přitom je v plné míře zajištěna i ostatní výroba v obilovinách, neboť po splnění dodávek a zajištění potřebného osiva zbývá ještě 1713 q zrna pro odprodej družstevníkům k jejich osobní potřebě.

* * *

Druhé z navržených sloučených družstev — JZD Holetín — bude po sloučení zahrnovat tyto obce: Horní Holetín, Dolní Holetín, Příkrakov, Včelákov a Babákov. Celková výměra zemědělské půdy je 1563,88 ha, z toho orná půda 1080,30 ha, louky 385,32 ha a pastviny 43,29 ha. Družstvo je položeno severně od Hlinska a vzdáleno od něho asi 6 km. Podle přírodních podmínek přísluší část družstva do výrobní oblasti bramborářské (Včelákov, Dolní Holetín) a část do výrobní oblasti podhorské (Horní Holetín). Nadmořská výška pozemků se pohybuje od 440 m (u Včelákova) do 637 m (východně od Horního Holetína).

Z těchto údajů je tedy patrné, že výrobní podmínky i zaměření výroby bude dost rozdílné. Terénně je území značně členité, a to především v níže položené části, kde časté údolní strže, jimiž protékají menší potoky, dávají ráz celé krajině. Ve vyšší poloze jsou pozemky naopak v rovině, jen s menšími nerovnostmi v terénu. Podle půdního typu přísluší půdy k půdám podzolovaným. Druhově jde o půdy středně těžkého rázu, jílovitohlinitopísčité, se značným obsahem skeletu. Hloubka ornice je různá a pohybuje se od 16 do 25 cm i více. V podorniči přechází ornice ve zvětřalou matečnou horninu — žulu, která místy vystupuje na povrch. Tím je znesnadněna práce, spojená s obděláváním polí. V katastru JZD Včelákov byly odstraňované „bludné kameny“ postupně navrstvovány v hráze kolem polí, takže dnes jsou jimi určovány i terasy honů, cesty apod. Tyto hráze značnou měrou přispěly v boji proti půdní erozi. Louky jsou na celém území zanedbané, zamokřené, čímž trpí i ostatní pozemky. Proto je bezpodmínečně nutno toto území odvodnit.

Sloučené družstvo Holetín leží ve čtvrtém výrobním obvodu okresu Chrudim s dosavadním výrobním zaměřením na skot mléčnomasného směru a na prasata. V rostlinné výrobě byl hlavním odvětvím len, který tvořil hlavní odvětví výroby. Družstvo bude mít v roce 1965 tyto výrobní a dodávkové úkoly:

a) na 100 ha zemědělské půdy		celkem
stavy skotu	75	1175
z toho krav	38	600
prasek	6,7	105;

b) pro zajištění tržní produkce, požadované státním plánem, musí družstvo na hektar zemědělské půdy vyprodukovat: 856 l mléka, 75 kg hovězího masa, 77 kg vepřového masa, 5 kg drůbežího masa a 363 vajec;

c) kukuřice na siláž se má v družstvu pěstovat na 8 % orné půdy;

d) v rostlinné tržní produkci jsou tyto úkoly:

	na 100 ha zemědělské půdy v q	celkem q
žito	206	3223
ječmen	11	170
oves	22	351
ostatní zrniny	7	117
len — vlákno	73	1135
len — semeno	3	41
brambory	344	5386

Pro JZD Holetín byly rovněž vypracovány obraty hospodářských zvířat ke stanovení potřebné kapacity hospodářských budov a k výpočtu potřeby krmiv.

Při vypracování obratu stáda se vycházelo z plánovaného počtu krav, skotu celkem a výroby hovězího masa. Obrat stáda skotu v JZD Holetín se poněkud liší od obratu stáda v JZD Jenišovice. Krávy v navrženém obratu se obnovují v šesti letech (16 % ročně), a to v souvislosti s lepšími podmínkami pro udržení jejich zdravotního stavu. Čistá natalita, tj. počet telat na 100 krav, je stejná jako u předcházejícího družstva.

Při výpočtech se vycházelo ze 600 krav a celkový průměrný stav skotu, včetně krav, bude podle tohoto obratu činit 1135 kusů. Výroba masa na hektar zemědělské půdy bude činit 79 kg, tj. o 10 % více proti plánu.

Na základě propočtených průměrných stavů jednotlivých věkových skupin a kategorií skotu bude třeba pro mladý skot těchto stájových prostorů:

pro telata od 1 do 6 měsíců	prostor pro 133 kusů,
pro jalovice od 6 měsíců do 2½ roku	prostor pro 286 kusů,
pro býčky od 6 měsíců do 1½ roku	prostor pro 76 kusů.

V JZD Holetín státní plán předpokládá výrobu 77 kg vepřového masa na hektar zemědělské půdy. Pro splnění tohoto úkolu bude třeba vykrmit 1340 prasat o průměrné váze 90 kg ($77,4 \text{ kg} \times 1563 \text{ ha} : 90$) a za stejných předpokladů jako u předcházejícího družstva bylo by třeba výkrmny o kapacitě 670 prasat. Pro toto navržené sloučené družstvo se však ukazuje mnohem výhodnější organizovat výkrm prasat ještě s dalšími sloučenými družstvy ve společné velkovýkrmně. Pro plánovanou výhobu prasat je však třeba v každém případě zabezpečit výrobu krmiv.

Kapacita stáje pro prasnice je dána plánem stavu prasnic, tj. pro 125 kusů.

U drůbeže předpokládá státní plán stav 4200 slepic. Pro stanovené úkoly byl vypracován obrat hejna slepic, a to pro výpočet množství krmiv, které bude třeba vyrobit a přesunovat do mezidružstevního podniku, neboť i pro toto sloučené družstvo se uvažuje s mezidružstevní kooperací ve výrobě vajec i drůbežního masa.

V hospodářském obvodu sloučeného JZD Holetín se výrobní střediska soustřeďují v podstatě do dvou míst, a to do Horního Holetína a do Včelákova. Přitom se využívá dosavadních novostaveb kravínů v sídlištích, která dožijí, k umístění chovů málo náročných na pracovní síly, a to: v Dolním Holetíně se využívá novostavby kravína pro výkrm skotu a v Příkrakově po další přístavbě kravína pro 212 kusů mladého skotu na odchov. V Příkrakově se současně využívá pozemků na značně vertikálně členitěm terénu pro pastevní účely.

V osadě Bystřice, jejíž intravilán se spojí se Včelákovem, lze využít novostavby kravína pro 60 dojnic k ustájení jalovic nad dva roky. Ve výrobním středisku Horní Holetín bude soustředěno 360 krav a 125 prasnic a budou plně využity dosavadní objekty účelové výstavby, zbývající pak kapacity se postaví pro nejmodernější velkovýrobní technologii. Ve Včelákově je třeba vybudovat nové výrobní středisko pro 240 dojnic na volné ustájení a pro 133 telat do ½ roku. Výkrm prasat a chov drůbeže se uvažuje, jak již bylo uvedeno, v mezidružstevní kooperaci. Počítá se s tím, že v tomto hospodářském obvodu družstva se rozvinou jen dvě sídliště, a to Horní Holetín a Včelákov, kam se postupně soustředí zemědělské i další obyvatelstvo z ostatních šesti sídlišť, která již nyní mají mizivou stavební a urbanistickou hodnotu.

Rozmístění rostlinné výroby na území navrženého sloučeného JZD Holetín je dáno především přírodními podmínkami a rozmístěním živočišné výroby. Důležité uplatnění měly přitom terénní podmínky. Soustředěním chovného dobytka

do Včelákova bylo nutno v nejširším měřítku využít trvalých luk k přeměně na louky dočasné a zařadit je do pastevního osevního postupu. Na zbývající části polně obhospodařovaných ploch byly určeny plodiny, které požadují příznivější podmínky. Naproti tomu v části Horního Holetína s drsnějšími podmínkami jsou zařazovány plodiny s větší odolností. Také v této části družstva byla značná plocha trvalých luk zařazena do pícninářsko-pastevního osevního postupu, aby se jejich úrodnost rychleji zlepšila.

Z uvedeného je patrné, že při vytváření hospodářského obvodu Holetína bylo nutno postupovat odlišně od Jenišovic. Bylo tomu tak proto, že v části Horního Holetína je větší výměra orné půdy, která se nachází v rovině, takže je možno lépe utvořit velké celky, jež jsou snadněji obdělávatelné mechanizačními prostředky.

V důsledku územního rozložení pozemků bylo nutno rozdělit družstvo do dvou výrobních středisek, a to do Včelákova a do Horního Holetína. Ve Včelákově byl navržen osevní postup pícninářskopastevní o výměře 90 ha s tímto sledem plodin:

1. - 4. jetelotrávní směska (dočasné louky),
5. ozimá směska — po ní směska letní,
6. *kukuřice,
7. jarní směska,
8. *krmná řepa nebo cukrovka,
9. jarní směska s podsevem.

Na zbývající ploše 259 ha byl navržen polní osevní postup s tímto sledem plodin:

1. - 2. jetelotrávní směska,
3. ozimá pšenice,
4. *kukuřice,
5. jarní ječmen,
6. ozimá směska, po ní jarní směska,
7. ozimá pšenice,
8. *brambory,
9. jarní ječmen s podsevem.

Velikost honu v polním osevním postupu je kol 29 ha, přičemž převážná většina honů v důsledku terénního rozložení území bude tvořena z několika polí.

Obdobně v části Horního Holetína byly navrženy dva osevní postupy, a to pícninářsko-pastevní, do kterého byly zčásti zařazeny i obiloviny:

1. - 4. jetelotrávní směsky (obnova luk),
5. ozimé žito,
6. *ozimá směska, po ní směska jarní,
7. oves,
8. krmná řepa, krmná kapusta,
9. jarní směska s podsevem jetelotrav.

Na zbývající ploše 687 ha byl navržen polní osevní postup s tímto sledem plodin:

1. jetel nebo jetelotrávní směska,
2. $\frac{2}{3}$ len, $\frac{1}{3}$ ozimá pšenice,
3. ozimé žito,

4. *kukuřice, brambory, směska na zrno,
5. ozimé žito,
6. oves,
7. *brambory,
8. oves s podsevem.

Výměra honu v polním osevním postupu bude kol 86 ha. Většina honů bude v jednom celku, zbývající budou ve dvou. V ploše osevních postupů je zahrnuta i plocha trvalých luk (116 ha), které jsou zařazeny do pícninářských osevních postupů, a počítá se s jejich obnovou.

Při tomto zde uvedeném uspořádání plodin v osevních postupech bude taková struktura plodin: obiloviny 50,8 %, okopaniny 14,8 %, technické plodiny 5,2 %, pícniny na orné půdě 29,2 %.

Dalšími propočty bylo zjištěno, že tímto návrhem struktury plodin bude zajištěna nejen krmivová základna pro živočišnou výrobu, ale budou splněny i ostatní úkoly rostlinné výroby.

Jak je z předchozích částí zřejmé, bude při vnitropodnikové specializaci nutno především přihlížet k místním podmínkám, ve kterých se příslušná družstva nacházejí.

Rostlinná výroba musí plně zajišťovat potřeby živočišné výroby a kromě toho musí plnit i požadavky společnosti, vyjádřené v úkolech státního plánu. Aby tyto úkoly mohla plnit, musí být v souladu se živočišnou výrobou, uspořádání plodin musí být takové, aby se půda neochuzovala, nýbrž její úrodnost ještě zvyšovala. Proto má důležitou úlohu i otázka chlévského hnoje, jeho ošetřování a využití.

V rostlinné výrobě je třeba se dále zaměřit na pěstování takových plodin, které v daných podmínkách poskytují nejpriznivější výsledky. Kromě toho z ekonomického hlediska je nutno, s ohledem na řádné využití mechanizačních prostředků, netříštit výrobu na více plodin, ale zaměřit se na jejich menší počet, ke kterým může být uzpůsobeno i mechanizační vybavení.

Nebylo by proto účelné pěstovat např. současně ozimou řepku a len nebo mák apod. V těchto případech bude lépe snížit plochu jedné z nich a o tuto plochu naopak rozšířit druhou plodinu, pro niž jsou příznivější podmínky. Podobně tomu musí být i u brambor v řeparské oblasti s těžšími půdami, kde brambory neposkytují dostatečné výnosy. Na tuto plochu by bylo vhodnější dát jinou okopaninu, která by plně brambory nahradila (krmná cukrovka), a plochu brambor omezit.

Návrh na vyčíslení potřeby mechanizace ve sloučených JZD

Inž. František HOLEK

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

V rozvoji zemědělské techniky bylo důležitým mezníkem převedení mechanizačních prostředků do družstev. V současné době probíhající slučování družstev ve velké hospodářské celky přináší podstatné změny i na úseku mechanizace zemědělství. Otázka vybavení mechanizačními prostředky a jejich řádné využití je ve sloučených družstvech vázána nejen na otázky investičního charakteru, ale i na hlediska provozně ekonomická a organizační. Pro rovnoměrné využití mechanizačních prostředků v podmínkách sloučených družstev jsou lepší možnosti než v bývalých malých závodech, a to jak absolutním výkonem na jednotku, tak i použitím sortimentu. To zároveň těmto závodům umožňuje ve větším měřítku využívat pokrokových technologií, lépe zajišťovat kvalitu prací a do určité míry i odstraňovat jejich sezónnost. Na druhé straně zvýšené použití mechanizace ve sloučených družstvech má vysoké nároky na kvalifikaci pracovníků a na úroveň řízení družstva.

Jednou z prvních otázek, kterou je třeba při zajišťování výroby nového sloučeného družstva řešit, je otázka nezbytného vybavení zemědělskými stroji, nářadím, traktory a přívěsy. Vybavení živočišné výroby je v podstatě dáno stavebním situováním; proto s ohledem na její odlišnost se budeme zabývat jen výrobou rostlinnou.

Na příkladu jednoho z navržených sloučených družstev, a to JZD Jenišovice v okrese Chrudim, které po navrženém sloučení vytvoří hospodářskou jednotku o výměře 1259,7 ha orné a 1448,7 ha zemědělské půdy, ukážeme, jak je účelné postupovat při výpočtu potřeby mechanizačních prostředků, i návrh vybavení nového sloučeného družstva mechanizací.

Pro výpočet potřeby mechanizačních prostředků v daném příkladu bylo použito těchto podkladů:

1. osevní plochy jednotlivých plodin,
2. agrotechnika jednotlivých plodin a agrotechnické lhůty,
3. stupeň mechanizace jednotlivých prací,
4. výkony mechanizačních prostředků,
5. koeficienty směnnosti, poruchovosti a počasí.

Všichni tito činitelé mají vliv na potřebu mechanizačních prostředků a byli proto do metodiky výpočtů zahrnuti. V dalším osvětlíme jednotlivé použité podklady.

Osevní plochy jednotlivých plodin

Pro navržené sloučené družstvo byly na základě konkrétních podmínek navrženy dva devítihonné polní osevní postupy, dále pak jeden osmihonný pícninářský osevní postup (168,4 ha) a jeden osmihonný pastvinářský osevní postup (72 ha): Procentické zastoupení plodin v celém družstvu ukazuje tabulka I:

I. Procentické zastoupení plodin v JZD Jenišovice

Plodina	Výměra v ha	% z orné půdy
ozimá pšenice	191,53	15,20
jarní ječmen	193,03	15,32
ozimé žito	71,26	5,65
oves	80,26	6,37
ostatní zrniny	71,26	5,65
zrniny celkem	607,34	48,20
vojtěška a vojtěškotráva	181,33	14,39
jetel a jetelotráva	71,26	5,65
směsky na zeleno	73,86	5,86
kukuřice na siláž	72,65	5,76
pícniny celkem	399,10	31,68
cukrovka	181,60	14,41
krmná řepa	27,10	2,15
brambory	44,64	3,54
okopaniny celkem	253,34	20,10
Orná půda celkem	1259,78	100,—
louky	89,54	—
pastviny	35,35	—
Zemědělská půda celkem	1448,74	—

S uvedenými navrženými výměrami jednotlivých plodin bylo počítáno v konečném návrhu potřeby mechanizačních prostředků.

Agrotechnika a agrotechnické lhůty

Osevní plochy a agrotechnika jednotlivých plodin stanoví celkový rozsah prací v rostlinné výrobě. Oba tyto ukazatele podstatně ovlivňují výši potřeby i strukturu skladby mechanizačních prostředků. Při výpočtu potřeby mechanizačních prostředků byla v daném případě uvažována agrotechnika, používaná v obvodu sloučeného družstva a doplněna o operace, které družstvo pro nedostatečné vybavení mechanizačními prostředky nemohlo konat (např. čpavkování), nebo jež jsou spojeny se zavedením nové technologie.

Agrotechnické lhůty jsou dalším faktorem, působícím na potřebu mechanizačních prostředků. Zkrácení agrotechnické lhůty, za kterou má být práce vykonána, způsobuje zvýšení počtu mechanizačních prostředků. Vykonání polních prací v optimálních agrotechnických lhůtách příznivě ovlivňuje výši hektarových výnosů a proto jejich dodržování je jedním z nejdůležitějších úkolů mechanizace. V podmínkách daného družstva spadá zahájení jarních prací do poslední březnové dekády. Mezi jednotlivými pozemky v obvodu družstva jsou 3–7denní difference. Zahájení žňových prací (sklizeň žita) je na základě fenologických studií kol 20. července. Skončení prací (orba) je uvažováno do 20. listopadu.

Stupeň mechanizace jednotlivých prací

Rozsah mechanizovaných prací v našem zemědělství každoročně stoupá jak v absolutních, tak i v relativních hodnotách. Po zavedení soustavy strojů pro československé zemědělství a na základě rozvoje výroby zemědělských strojů u nás a v ostatních členských státech Rady vzájemné hospodářské pomoci budou splněny všechny předpoklady pro komplexní mechanizaci zemědělské výroby. Návrh potřeby mechanizačních prostředků pro námi zvolené družstvo byl stanoven za předpokladu zavedení komplexní mechanizace.

Stupeň mechanizace (M) obecně vyjadřuje vztah:

$$M = \frac{\text{mechanizovaný objem práce v ha}}{\text{celkový objem práce v ha}} \cdot 100$$

Termín „stupeň mechanizace zemědělských prací“ možno uvažovat jednak z hlediska jednotlivých operací nebo z hlediska komplexu těchto operací, vzájemně na sebe navazujících, čili jednotlivých technologií. Z prvního hlediska bylo použito údajů delimitační skupiny ČSAZV v mechanizační přístupnosti jednotlivých pozemků v navrženém hospodářském obvodu JZD Jenišovice, které udávají možnosti použití mechanizačních prostředků (tab. II).

II. Mechanizační přístupnost v navrženém hospodářském obvodu JZD Jenišovice

Obec	Těžká mechanizace %	Střední mechanizace %	Lehká mechanizace %
Jenišovice	25,24	1,07	—
Lozice	19,18	1,14	0,11
Mravín	12,31	1,85	0,13
Srbce	9,76	0,64	0,87
Štěnec	13,07	2,02	—
Zalazany	11,84	0,69	—

Na vysvětlení nutno uvést, že pod termínem „těžká mechanizace“ se rozumí použití všech mechanizačních prostředků pracujících na sklonu pozemku 8°, pod termínem „střední mechanizace“ použití všech mechanizačních prostředků pracujících do sklonu pozemku 15° a „lehká mechanizace“ je buď použití motorobotů a traktorů pro horské podmínky na svazích do 25° nebo potažní práce. Podle tabulky II je jen 1,11 % pozemků v celém obvodu sloučeného družstva,

kde by přicházela v úvahu potažní práce, a jsou zahrnuty do pastvinářského osevního postupu.

Použití technologií u jednotlivých plodin je vázáno jednak na situaci družstva v pracovních silách, jednak na vhodnosti navrhované technologie s ohledem na přírodně klimatické podmínky družstva. V daném družstvu byla pro sklizeň obilovin navržena jako základní technologie — přímé kombajnování (36 %) a dvoufázová sklizeň (35,7 %), což umožní větší koncentraci žacích mlátiček. Přímé kombajnování je navrženo pro celou plochu ječmene a dvoufázová technologie pro sklizeň pšenice. Třífázová technologie je uvažována pro sklizeň ovsu (15 % z plochy obilovin) a vazačová technologie pro sklizeň žita (13,3 %). U obou posledně uváděných technologií se počítá s použitím jedné mlátičky; řádkovače budou využity při sklizni pšenice a ovsu. Pro sklizeň cukrovky jsou na 80 % plochy navrhovány dvouřádkové sklizeče s přímým nakládáním bulev do spolujedoucího valníku. Zbytek 20 % plochy cukrovky je uvažován pro sklizeň třířádkovým vyorávačem.

U sklizně brambor jsou na 50 % plochy navrhovány dvouřádkové sklizeče o výkonu 2 ha za směnu. Zbytek plochy brambor je navrhován pro sklizeň dvouřádkovým vyorávačem typu VBZ-2. Pro sklizeň pícnin na orné půdě je navrhována žací lišta s mačkadlem píce, obraceč píce SOP-300, silážní řezačka pro sběr a dále pak odvoz velkoobjemovými vozy k dosoušecímu zařízení. U luk je v celém rozsahu navrhována sklizeň vysokotlakým lisem o výkonu 5 ha za směnu.

Výkony mechanizačních prostředků

Praktický výpočet potřeby mechanizačních prostředků se dále opírá o jejich denní výkon. Počítat s hodinovým výkonem není třeba už proto, jelikož nejmenší časovou jednotkou při zjišťování pracovní špičky je pracovní den. Za základ při stanovení výkonů mechanizačních prostředků byly uvažovány výkony dosahované v obvodu STS Slatiňany v okrese Chrudim, zvýšené o 15 %. U mechanizačních prostředků, které v STS nebyly nasazeny, byly směnové výkony výkony stanoveny na základě zkušebních zpráv a údajů uváděných v literatuře.

Koeficienty směnnosti, poruchovosti a počasí

a) Koeficient směnnosti byl stanoven za předpokladu, že většinu zemědělských polních prací lze pro jejich charakter vykonávat v agrotechnické lhůtě v prodloužených směnách nebo ve dvou směnách. Tímto způsobem lze dosáhnout podstatnějšího využití mechanizačních prostředků v pracovních špičkách a snížit celkovou potřebu strojů. Směnnost u jednotlivých prací vyjadřuje koeficient směnnosti, který udává, kolik směnových výkonů připadá na mechanizační prostředek za pracovní den. Výkon mechanizačního prostředku za jeden den (Wd_1) se tedy rovná součinu směnového výkonu (Ws) a koeficientu směnnosti (β)

$$Wd_1 = Ws \cdot \beta$$

Při výpočtu potřeby mechanizačních prostředků pro námi zvolený případ byl koeficient směnnosti 2 u základní a předseťové přípravy půdy (tedy hlavně u operací, při nichž není třeba pomocníků pro obsluhu závěsného nářadí). U většiny ostatních prací při seti a meziřádkové kultivaci a dále pak rovněž ve žních

(kromě některých prací, např. přímého kombajnování, sklizně sběrací řezačkou) byl zvolen koeficient 1,5. U většiny operací při sklizni okopanin s ohledem na délku pracovního dne na podzim byl zvolen koeficient směnnosti 1.

b) Koeficient počasí bylo nutno zařadit do metodiky výpočtu, protože vliv počasí nelze vyloučit ani v období pracovních špiček. Vliv počasí je závislý hlavně na množství vodních srážek a na půdním typu. Z údajů, získaných Hydrometeorologickým ústavem za leta 1901—1940 o počtu a intenzitě srážkových dní v jednotlivých měsících a výrobních typech, bylo možno vypočítat koeficient počasí. Je vypočítán za předpokladu, že v průměru se nedá pracovat mechanizačními prostředky už při těchto denních dešťových srážkách:

4 mm a více — v měsíci březnu, říjnu, listopadu a prosinci,

5 mm a více — v měsíci dubnu a září,

6 mm a více — v měsíci květnu,

7 mm a více — v měsíci červnu a srpnu,

8 mm a více — v měsíci červenci.

Dostatečně průkazný materiál o vztahu mezi množstvím srážek a půdním typem z hlediska použitelnosti mechanizačních prostředků se nepodařilo zjistit.

III. Koeficient počasí (γ) v jednotlivých výrobních typech a měsících

Měsíc	Výrobní typ			
	kukuřičný	řepařský	bramborářský	horských hospodářství
březen	0,83	0,85	0,82	0,80
duben	0,83	0,83	0,80	0,79
květen	0,84	0,86	0,83	0,83
červen	0,86	0,85	0,83	0,78
červenec	0,86	0,86	0,83	0,80
srpen	0,87	0,86	0,84	0,80
září	0,84	0,85	0,83	0,81
říjen	0,82	0,83	0,81	0,79
listopad	0,81	0,82	0,80	0,76
prosinec	0,79	0,81	—	—

c) Koeficient poruchovosti bylo nutno stanovit přesto, že sezónní používání mechanizačních prostředků v polních pracích umožňuje opravit stroje a nářadí v období před jejich hlavní sezónou. Proto u závěsného nářadí a ostatních strojů lze v období pracovních špiček předpokládat jen minimální poruchovost, u některých strojů však bude celková potřeba přece jen ovlivněna. U jednoduchých mechanizačních prostředků (pluhy, válce, brány atp.) se v období pracovních špiček s poruchovostí nepočítá. U strojů složitějších dochází k poruchám i v období pracovních špiček, a to tím ve větší míře, čím jsou složitější. U rozmetadel chlévské mrvy, nakladačů, sázeců brambor, žacích lisů, samovazů, mlátiček, sběracích lisů a vyorávačů brambor a řepy byla volena poruchovost 5 %, u všech druhů kombajnů, traktorů a sběracích řezaček 7 %.

Technika výpočtu

Traktory

Po zjištění všech předpokladů, uvedených v předchozí části, doporučujeme dále postupovat tímto způsobem:

A. Vyčíslit potřebu traktorů pro jednotlivé operace k různým plodinám.

B. Seřadit jednotlivé operace v kalendářním pořádku a udělat součty v jednotlivých dekádách.

C. Určit maximální dekády v jednotlivých sezónách, na základě srovnání maximálních dekád stanovit maximální počet traktorových jednotek a navrhnout strukturu traktorů podle značek.

A. Výpočet potřeby traktorů pro jednotlivé operace: Při výpočtu potřeby traktorů pro jednotlivé operace možno použít vzorce:

$$N = \frac{S \cdot n \text{ ha}}{T \cdot \beta \cdot \gamma \cdot p}$$

kde:

N = potřeba traktorů v KS, nutná pro splnění dané práce,

S = rozsah práce v hektarech,

$n \text{ ha}$ = množství KS, potřebných na hektar dané práce,

β = koeficient směnnosti,

γ = koeficient počasí,

p = koeficient poruchovosti,

T = délka trvání práce (agrotechnická lhůta) ve dnech.

Všechny hodnoty jsou uvedeny v podkladech mimo hodnotu $n \text{ ha}$, která se stanoví ze směnových norem podle vzorců:

$$n \text{ ha} = \frac{1}{n} \qquad n = \frac{Ws}{15}$$

kde:

n = výkon 1 KS za směnu,

Ws = směnová norma v hektarech.

Pro usnadnění práce je vhodné hodnotu N (potřeba traktorů v KS, nutná ke splnění dané operace) převést na výkon 1 TJ $\left(\frac{N}{15}\right)$, pakliže vycházíme ze směnových norem 1 TJ (přibližně traktoru Škoda 30 nebo u nové řady Z-3012).

B. Po výpočtu traktorů pro jednu operaci je třeba seřadit jednotlivé operace v kalendářním pořádku na základě stanovených agrotechnických lhůt s uvedením hodnoty $\frac{N}{15}$. Poté je třeba učinit ve všech dekádách výsledné součty.

C. Po získání výsledných součtů v jednotlivých dekádách je třeba určit největší dekády v období I. a II. etapy jarních prací, tj. od zahájení polních prací do července. V tomto období je rovněž nutno stanovit pracovní špičku v meziřádkové kultivaci pro potřebu kultivačních traktorů. Dále je třeba stanovit pracovní špičky ve žních, ve sklizni okopanin a v podzimní orbě. Strukturu traktorového parku stanovíme z průměru nejvyšší dekády pro potřebu speciálních traktorů (kultivační, trakční prostředky pro sklizeň okopanin atp.).

Závěsné nářadí a speciální stroje

Postup při výpočtu potřeby závěsného nářadí a speciálních strojů je podstatně jednodušší už proto, že při stanovení špičky není třeba ve většině případů počítat s celým rozsahem prací od jarních prací do podzimu, ale jen s jednou

sezónou nebo její částí. Podkladem pro stanovení pracovní špičky je tu seřazení jednotlivých operací v kalendářním pořádku, uvedené v předchozí kapitole pro výpočet traktorů.

Doporučujeme postupovat tímto způsobem:

a) vypočítat průměrný denní potřebný výkon v hektarech (tunách) v pracovní špičce,

b) stanovit výkon mechanizačních prostředků v hektarech (tunách) za pracovní den,

c) stanovit potřebu mechanizačních prostředků na splnění průměrného denního výkonu v pracovní špičce,

d) stanovit potřebu mechanizačních prostředků s ohledem na počasí,

e) stanovit potřebu mechanizačních prostředků s ohledem na počasí a poruchovost — výsledná hodnota.

ad a) Průměrný potřebný denní výkon mechanizačních prostředků v pracovní špičce je ovlivněn agrotechnikou plodin a agrotechnickými lhůtami. Podle agrotechniky plodin a podle agrotechnických lhůt sestavíme kalendář potřeby mechanizačních prostředků. V jednotlivých měsících, kdy se navrhovaný mechanizační prostředek má používat, napíšeme do sloupců (dny) jednotlivě to množství práce v hektarech (t), které různé plodiny v tomto termínu potřebují. Ze součtu potřeby v jednotlivých dnech si stanovíme desetidenní špičku největší potřeby. Po stanovení špičky vypočítáme potřebný denní výkon mechanizačního prostředku v pracovní špičce podle vzorce:

$$N = \frac{n_1 + n_2 + \dots + n_{10}}{d} \cdot \frac{M}{100}$$

kde:

N = průměrný potřebný denní výkon mechanizačního prostředku

$n_1 n_2 \dots n_{10}$ = potřeba práce v prvním, druhém až desátém dnu pracovní špičky v hektarech nebo tunách,

d = počet dní v pracovní špičce,

M = stupeň mechanizace práce vyjádřený v %.

ad b) Výpočet výkonu mechanizačního prostředku za jeden pracovní den určíme (jak už je uvedeno v kapitole o koeficientech) podle vzorce:

$$Wd = Ws \cdot \beta$$

ad c) Ze vzájemného vztahu hodnot Wd a N vypočítáme potřebu mechanizačních prostředků v kusech podle vzorce:

$$x_1 = \frac{N}{Wd}$$

kde:

x_1 = potřeba mechanizačních prostředků na splnění průměrného potřebného denního výkonu v pracovní špičce.

ad d) Další výpočet zvyšuje potřebu mechanizačních prostředků s ohledem na vliv počasí, který je vyjádřen koeficientem počasí (γ). Bylo postupováno podle vzorce:

$$x_2 = x_1 \cdot (2 - \gamma)$$

kde:

x_2 = potřeba mechanizačních prostředků s ohledem na počasí.

ad e) U mechanizačních prostředků, kde s poruchovostí v období pracovních špiček počítáme, je třeba hodnotu x_2 zvýšit o předpokládanou poruchovost.

IV. Potřeba mechanizačních prostředků pro zvolený případ

Pořad. číslo	Název mechanizačního prostředku	Energetický zdroj	Potřeba kusů	Pořizovací cena za 1 kus
0	1	2	3	4
	1. Energetické zdroje			
1.	traktor kolový (třída 22K + 10 %)	—	6	17 000
2.	traktor kolový (třída 28K + 10 %)	—	10	22 000
3.	traktor kolový (třída 45K + 10 %)	—	18	28 000
4.	traktor pásový (třída 60K + 10 %)	—	4	45 000
5.	nákladní automobil	—	2	75 000
6.	stacionární motor	—	4	8 000
	2. Mechanizační prostředky pro základní zpracování půdy			
1.	sedmnáctidiskový závěsný podmitací pluh	P-60	2	4 880
2.	dvanáctidiskový nesený podmitací pluh	U-45	3	4 720
3.	pětiradličný nesený podmitací pluh	U-28	2	1 000
4.	pětiradličný závěsný pluh	P-60	4	3 910
5.	třiradličný závěsný pluh	U-45	9	3 430
6.	třiradličný zesílený závěsný pluh s kypřiči	P-60	2	5 800
7.	dvou- až čtyřradličný nesený pluh	U-28, U-45	6	1 800
8.	dvouradličný nesený otočný pluh	U-28	4	2 200
9.	sedmnáctihrotý závěsný kypřič	P-60	6	1 450
10.	čtrnáctihrotý nesený kypřič	U-28	6	1 060
11.	ozubený závěsný smyk	P-60, U-45	20	510
12.	kloubový závěsný smyk	U-28	3	950
13.	čtyřdílné těžké hřebové brány	P-60, U-45	14	1 050
14.	pětídílné střední hřebové brány	P-60, U-45	6	540
15.	pětídílné nesené střední hřebové brány	U-28	7	1 270
16.	dvoudílné závěsné síťové brány	U-22	5	550
17.	pětídílný hladký válec	U-22	6	2 810
18.	pětídílný zubový dvousledový válec	U-22	2	1 100
19.	dvousledový závěsný hrudořez	U-22	2	4 620
20.	pětídílný speciální závěsný válec	U-22	1	2 800
21.	závěsný luční válec	U-28	1	1 510
22.	závěsný prstencový válec	U-22	1	1 300
23.	nesená luční fréza	P-60	1	19 500
	3. Mechanizační prostředky pro meziřádkové obdělávání půdy			
1.	šestirádková nesená plečka	K-22	4	1 920
2.	šestirádková nesená kukuřičná plečka	K-22	2	2 070
3.	čtyřřádkové nesené kultivační nářadí	K-22, U-28	2	6 630
	4. Mechanizační prostředky pro setí a sázení			
1.	pětatřicetirádkový závěsný secí stroj	P-60	5	2 340
2.	čtyřřádkový nesený secí stroj	K-22	1	2 000
3.	čtyř- až šestirádkový secí stroj	U-22	5	4 100
4.	čtyřřádkový závěsný sázecí stroj	U-45	1	5 390
	5. Mechanizační prostředky pro přepřevu hnojiv a hnojení			
1.	drtič a míchač strojených hnojiv	EM	2	700
2.	závěsné talířové rozmetadlo	U-28	10	2 480
3.	šestirádkové nesené talířové rozmetadlo	K-22	4	2 230
4.	čpavkovač závěsný	K-22	4	9 417
5.	rozmetadlo chlévské mrvy (adaptér)	U-28, U-45	14	4 810

Pořad. číslo	Název mechanizačního prostředku	Energetický zdroj	Potřeba kusů	Pořizo- vací cena za 1 kus
0	1	2	3	4
	6. Mechanizační prostředky na ochranu rostlin			
1.	závěsný postřikovač	U-22	1	8 510
2.	nesený poprašovač — postřikovač	U-22	3	4 900
3.	kombinovaný mořič semen	EM	1	4 630
	7. Mechanizační prostředky pro sklizeň			
1.	závěsný rozbíječ natě	K-22	1	3 360
2.	závěsný mačkač píce	U-22	6	1 750
3.	bočně nesený travní žací stroj	U-22	6	1 540
4.	řádkovací žací stroj	U-22	2	4 980
5.	závěsný žací vázací stroj	U-28	2	7 705
6.	polonesený paprskový obračeč	U-22	4	2 000
7.	nesený příčný pohrabovač	U-22	2	2 060
8.	třířádkový nesený vyorávač řepy	U-28	2	600
9.	dvouřádkový závěsný sklízeč řepy	U-45	5	13 500
10.	dvouřádkový závěsný vyorávač brambor	U-28	1	3 790
11.	dvouřádkový závěsný sklízeč brambor	U-45	1	19 000
12.	samohybná sklízecí mlátička	—	4	49 400
13.	nesený lis na slámu	—	4	3 100
14.	sběrací zařízení	—	4	780
15.	sběrací vysokotlaký lis	U-45	2	15 500
16.	závěsná sklízecí řezačka	U-45	8	13 810
	8. Mechanizační prostředky na zpracování sklizně			
1.	automatická univerzální mlátička	EM	2	30 000
2.	čistič setového obilí	EM	1	4 630
3.	převozný třídič brambor	EM	1	6 270
4.	rozdrůžovadlo	EM	1	10 000
5.	sušička zrna	EM	1	35 000
6.	dosoušecí zařízení (ventilátory)	EM	26	1 000
7.	předehříváč	—	13	3 840
	9. Mechanizační prostředky pro dopravu			
1.	fekální cisterna (přívěs)	U-28, U-45	1	20 580
2.	pásový přenosný dopravník	EM	3	3 000
3.	stohovací dopravník	EM	1	6 560
4.	vzduchový dopravník zrna	EM	2	2 510
5.	vzduchový dopravník slámy	EM	4	2 420
6.	pásový pomocný dopravník pro sběr brambor	U-28	1	4 000
7.	pásový bočně nesený nakládač	U-28	2	7 000
8.	překopávač a nakládač kompostu	P-60	1	80 000
9.	čelně nesený nakládač	U-28	2	18 200
10.	jeřábový nakládač chlěvské mrvy	U-28	3	14 680
11.	velkoobjemový přívěs	U-28, U-45	16	7 000
12.	sklápěcí přívěs 3,5 t	U-28, U-45	11	6 470
13.	sklápěcí přívěs 5,0 t	U-45	8	10 380
14.	vysokozdvíhový závěs s hnanou nápravou	U-28	12	8 400
15.	sklápěcí závěs s hnanou nápravou	U-28	12	7 000
16.	závěs Z-8	U-45, P-60	8	2 020
17.	závěs Z-4,5	U-28, U-45	5	1 120

Počítáme podle vzorce:

$$x_3 = x_2 + \left(\frac{x_2 \cdot p}{100} \right)$$

kde:

p = poruchovost v procentech,

x_3 = výsledná hodnota, tj. potřeba mechanizačních prostředků s ohledem na počasí a poruchovost.

* * *

Na základě podkladů a metodiky, uvedené v předchozí části, byla vypočtena potřeba mechanizačních prostředků ve zvoleném případě. V tabulce IV uvádíme potřebu mechanizačních prostředků podle jednotlivých skupin (tab. IV).

Celkové investiční náklady na pořízení všech nových mechanizačních prostředků ve zvoleném případě by činil 2096,- Kčs na hektar zemědělské půdy. Na této částce se nejvíce podílejí energetické zdroje (39,2 %), dále pak mechanizační prostředky pro dopravu (23,2 %), mechanizační prostředky pro sklizeň (16,7 %) a mechanizační prostředky pro základní obdělávání půdy (7 %). Podíl ostatních položek je nižší.

Z celkového rozsahu potřebných prostředků zároveň vyplývá i nutnost řádného dotování nedělitelného fondu, aby tyto mechanizační prostředky mohly být postupně pořízeny.

Celková potřeba traktorů v daném případě činí 38 kusů (asi 61 TJ). Na jeden fyzický traktor připadá 33,1 ha orné a 38,1 ha zemědělské půdy.

Kromě investičních nákladů si zařazení tak velkého množství mechanizačních prostředků do výrobního procesu vyžádá i celou řadu dalších opatření. Především je třeba se zmínit o zajištění dostatečných skladovacích a dílen-
ských prostorů a získání dostatečného počtu opravářů, zajišťujících dobrou a včasnou přípravu a ošetření strojů. Podstatná změna nastane rovněž u pracovníků v rostlinné výrobě, kde sice dojde ke snížení potřeby pracovníků, avšak bude nutno zvýšit kvalifikaci prakticky tak, aby každý pracovník uměl odborně zacházet se stroji. Organizace práce s mechanizačními prostředky, jakož i formy řízení musí zabezpečovat jejich plné využití. To ovšem také vyžaduje i zvýšenou kvalifikaci funkcionářů družstva. Otázkami organizace práce a řízení ve sloučených družstvech se zabývá jiný článek tohoto čísla.

Stanovení potřeby mechanizačních prostředků ve sloučeném družstvu je jednou z nedílných součástí vypracování plánů organizačně hospodářského rozvoje a výstavby sloučených družstev. Má svůj veliký význam nejen v tom, že ukazuje potřebu investičních prostředků, jež musí sloučené družstvo ve svém nedělitelném fondu nashromáždit a postupně z něho plánované mechanizační prostředky pořizovat, ale také v tom, že současně určuje i potřebu pracovních sil a jejich kvalifikaci i nutnost správného řešení organizace práce a řízení ve sloučeném družstvu.

Proto je třeba, aby této důležité části plánu organizačně hospodářského rozvoje a výstavby sloučených družstev byla věnována zvláštní pozornost, především v zájmu družstev samotných.

SLOVNÍČEK ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY

CELKOVÝ HRUBÝ DŮCHOD

zemědělského podniku je nově vytvořená hodnota, která je částí celkové hrubé produkce. (Celkový hrubý důchod zemědělského podniku vypočítáme, odečteme-li od hodnoty celkové hrubé produkce zemědělského podniku materiálové náklady na tuto produkci vynaložené, tj. hodnotu spotřebované mrtvé práce.)

ČISTÝ ZEMĚDĚLSKÝ DŮCHOD

je část hrubého zemědělského důchodu, která se rovná výrobku pro společnost vytvořenému v zemědělské výrobě. [Čistý zemědělský důchod vypočítáme, odečteme-li od hodnoty hrubého zemědělského důchodu společenské náklady (vyjádřené v penězích) na reprodukci pracovní síly v zemědělské výrobě.]

ČISTÝ NEZEMĚDĚLSKÝ DŮCHOD

zemědělského podniku je část hrubého nezemědělského důchodu, která se rovná výrobku pro společnost vytvořenému v nezemědělské výrobě. [Čistý nezemědělský důchod vypočítáme, odečteme-li od hodnoty hrubého nezemědělského důchodu společenské náklady (vyjádřené v penězích) na reprodukci pracovní síly v nezemědělské výrobě v zemědělských podnicích.]

CELKOVÝ ČISTÝ DŮCHOD

zemědělského podniku je část celkového hrubého důchodu, která se rovná výrobku pro společnost, vyrobenému v zemědělské a nezemědělské výrobě. [Celkový čistý důchod vypočítáme, odečteme-li od hodnoty celkového hrubého důchodu společenské náklady (vyjádřené v penězích) na reprodukci pracovní síly v zemědělské a nezemědělské výrobě v zemědělských podnicích.]

PRODUKTIVNÍ SÍLA PRÁCE

je všeobecná schopnost práce vytvářet užité hodnoty a za určitých podmínek též směnné hodnoty. Je to vlastnost práce stát se prací produktivní.

O ČEM PÍŠÍ EKONOMICKÉ ČASOPISY

Planovoje chozjajstvo — Šnyrev: Hlavní směry specializace zemědělství v Moldavské SSR — Braginskij: Plánování a využívání kapitálových vkladů v kolchozech — Kotělevskij: Plánování a organizace zásobování kolchozů zemědělskou technikou (č. 11) — Gimadžev: Plánování potřeby zemědělské techniky v kolchozech (č. 12).

Deutsche Landwirtschaft — Zacharias: Zjišťování a využívání vlastních nákladů v JZD.

Zagadnienia ekonomiki rolnej — Wos: K otázce tvorby cen zemědělských výrobků — Kozłowski: Teorie výrobních činitelů v zemědělské ekonomice (č. 6).

Mech. i elektrif. soc. sel. chozj. — Gavrilov: Metoda výpočtu ukazatelů využití strojního parku v kolchozech i sovchozech (č. 5).

Učot i finansy v kolchozach i sovchozach — Nikitin: O přehodnocení základních fondů kolchozů — Nikolskij: Rozbor uzávěrky sovchozu (č. 11).

Deutsche Finanzwirtschaft — Zacharias: Přehledné financování oběžných prostředků v JZD (č. 22).

Mezinárodní zemědělský časopis — Mackevič: Zavádění vědecky zdůvodněné soustavy do výroby, nejdůležitější podmínka pro rychlý rozvoj socialistického zemědělství (č. 5).

Statistický obzor — Crkva: Výpočet úhrnného objemu produkce a zavádění souhrnných ukazatelů hospodaření na státních statcích (č. 12).

NOVÉ EKONOMICKÉ KNIHY

J. Bobala, P. Jurášek: Základy ekonomiky a organizácie poľnohospodárskych podnikov, SVPhL, Bratislava 1961, str. 120, cena Kčs 3,35 (Učebnice pro zemědělské učňovské školy).

O. Peter: Účtovná evidencia v JRD, SVPhL, Bratislava 1961, str. 295, cena váz. Kčs 20,70.

J. Kabrhel a kol.: Ekonomika čs. poľnohospodárstva, SVPhL, Bratislava 1961, str. 570, cena Kčs 15,30 (překlad z češtiny).

V. Sova, V. Teichman, M. Dohnalová: Problémy dlouhodobého vývoje životní úrovně, SNPL, Praha 1961, str. 204, cena Kčs 7,—.

B. Malý: Světová socialistická hospodářská soustava SNPL, Praha 1961, str. 140, cena Kčs 5,50.

Organizace práce a řízení ve sloučených JZD

Inž. Jiří HORNIECKÝ

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Specializace výroby, která vychází nejen ze správného rozmístění výroby, ale také z dostatečné koncentrace jednotlivých výrobních odvětví, tzn. z dostatečné jejich velikosti, umožňuje plné využití výrobních podmínek a prostředků, uplatnění velkovýrobní technologie a zároveň i pokrokové organizace práce. Současně vytváří předpoklady pro vhodné organizační řízení družstva, jeho zjednodušení a zkvalitnění.

Protože formy organizace práce a způsoby řízení musí vždy odpovídat dané organizaci výroby, její technologii a výrobním prostředkům, není možné pro všechny podmínky, v nichž budou sloučená družstva hospodařit, doporučit návrh jednotné a univerzální organizace práce a způsobu řízení. Ty budou určovány především místními výrobními podmínkami, dosaženým stupněm koncentrace jednotlivých odvětví, specializací výrobních středisek, popř. celého závodu, a konečně i kádrovými podmínkami každého družstva. Je tomu tak proto, že organizace práce — jako účelné rozmístění pracovníků a pracovních prostředků ve výrobě — je závislá na technologii výroby určitého odvětví a na soustavě strojů, používaných v pracovních procesech, a tomu odpovídající kooperaci a dělbě práce v jednotlivých odvětvích i pracovních procesech. Z toho také vyplývá, že s použitím nové technologie a zasazováním dokonalejších a modernějších strojů do pracovního procesu bude se dělba práce v jednotlivých odvětvích i procesech měnit a bude se stávat složitější. V těsné závislosti na stupni vybavenosti práce se proto budou měnit a postupně zdokonalovat i formy organizace práce a přibližovat formám organizace práce v průmyslových závodech.

Základní formy organizace práce v rostlinné a živočišné výrobě v podmínkách sloučených družstev a její perspektivy

V průběhu budování socialistického zemědělství docházelo v souladu s postupným rozvojem družstevního hospodářství i ke změnám forem organizace práce. Tak např. z počátků družstevního hospodaření je známo, že vznikaly pracovní skupiny, jejichž úkol spočíval ve splnění jednotlivých, určitých prací. Poté se vytvářely opět jiné pracovní skupiny k vykonání jiného druhu prací. Protože pracovní skupina nebyla odpovědná za výrobu a existovala omezeně k půdě

a k ostatním výrobním prostředkům, stávala se tato forma organizace práce brzdou dalšího rozvoje družstevního hospodářství.

Postupně se proto vytvořila vyšší, stálá forma organizace práce, jejímž základem je stálá výrobní skupina jako základní výrobní a organizační jednotka družstva. Tato skupinová forma organizace práce vyplývá z charakteru socialistické zemědělské výroby a musí být vytvářena na základě vysoké mechanizace kolektivní práce. Stálá výrobní skupina se proto ukázala i jako nejvhodnější forma organizace vysoce mechanizované zemědělské práce ve všech odvětvích zemědělské výroby.

Proto i ve sloučených družstvech, kde budou postupně pracovní procesy v jednotlivých odvětvích plně mechanizovány, zůstanou stálé výrobní skupiny hlavní formou organizace práce a budou tvořit základní výrobní a organizační jednotky ve specializovaných výrobních střediscích sloučených družstev. Z toho také vyplývá, že i nadále zde budou plně uplatňovány základní rysy výrobní skupiny, jako stálost pracovníků skupiny, přidělení výrobních prostředků, vymezení a přejímání odpovědnosti družstevníků za svěřenou práci, za výrobní prostředky a za majetek družstva, podložené uplatňováním základní zásady socialistického odměňování, tj. množstvím a kvalitou vykonané práce.

Základní forma organizace práce však bude prodělávat i nadále svůj vývoj v souladu se zaváděním velkovýrobní technologie a stále dokonalejší techniky. V důsledku toho dojde ke změnám ve velikosti stálých výrobních skupin v počtu členů a zároveň i ke zvětšování jejich odpovědnosti za pracovní výsledky celé skupiny. Vysoká úroveň mechanizace bude mít vliv i na dosavadní formu organizace práce uvnitř výrobní skupiny — pracovní čty. Mechanizováním prací u plodin s dosud vysokými nároky na ruční práci (cukrovka, semenačka cukrovky, zelemina aj.) přestane mít četa svůj význam a opodstatnění a jako forma organizace převážně ručních prací postupně zanikne. Na její místo nastoupí kvalitativně vyšší a daleko progresivnější forma vnitroskupinové organizace práce — četa komplexní mechanizace. Tyto čty komplexní mechanizace budou znamenat plnou mechanizaci plodin dosud velmi náročných na ruční práci.

V praxi mohou být sestavovány dva typy těchto čet. Jednak jsou to čty specializované, jimž je přidělena jen jedna plodina (např. cukrovka apod.), nebo čty komplexní, které obdělávají více plodin náročných na práci. V praxi bude převážně docházet k vytváření těchto komplexních čet, jichž může být ve výrobní skupině v důsledku přidělení většího počtu plodin menší počet a které také budou lépe zabezpečovat využití strojů a pracovních sil. Tyto čty budou mít podle podmínek jeden až tři traktory s potřebným závěsným nářadím, popř. samohodné nosiče nářadí, a dva až sedm mechanizátorů, kteří vlastními silami budou schopni zvládnout všechny pracovní procesy při výrobě dané plodiny, počínaje orbou, přípravou půdy, setím, kultivací a konče sklizní a dopravou.

Takováto forma organizace práce se přibližuje organizaci práce v průmyslu a bude pomáhat dalšímu zprůmyslnění zemědělské výroby.

K rychlému zprůmyslnění dojde i v živočišné výrobě, kterou budou zajišťovat chovatelské skupiny, což si vyžádá jednak jejich specializaci podle odvětví živočišné výroby, jednak specializaci pracovníků a vytvoření nových profesí. Bude to např. krmič-traktorista, mistr dojič, naháněč apod., kteří budou také vysoce kvalifikovanými odborníky ve svém výrobním odvětví.

Dostatečná koncentrace zvířat a velkovýrobní technologie umožní i zavádění dvojsměnného provozu. Tím se odstraní dosavadní organizační nedostatky v živočišné výrobě, které vedou k tomu, že pracovní týden není šestidenní, ale sedmidenní, a že pracovní doba ošetřovatelů začíná zpravidla ve čtyři hodiny

ráno a s přestávkami během dne končí až v devět hodin večer i později. Tato roztržitost pracovní doby působí nepříznivě jednak na získávání pracovních sil do živočišné výroby a jednak způsobuje, že ošetřovatelé nemají dostatek osobního volna pro odpočinek a další sebevzdělání.

Nutnost koncentrace a zprůmyslnění pomocné a přidružené výroby konečně vyžaduje, aby došlo k vyčlenění určitých prací z celkového výrobního procesu. Půjde zejména o budování velkých připraven a zpracoven krmiv, sušáren brambor, chmele, tabáku apod., kde práce bude organizována zcela průmyslovým způsobem.

Organizace práce ve sloučených družstvech a dosavadní zkušenosti

Dosavadní zkušenosti již sloučených družstev ukazují, že při dodržování základních zásad je třeba volit takové formy organizace práce a způsoby řízení, které odpovídají místním podmínkám družstva, avšak s cílem postupně je stále zdokonalovat.

Osvědčila se např. zásada, aby úkoly výrobního střediska v rostlinné i živočišné výrobě byly svěřovány stálým výrobním skupinám; jednak polním, které zajišťují výrobu na osevním postupu, popř. na jeho části, je-li osevní postup společný pro více výrobních středisek, a jednak chovatelským skupinám v živočišné výrobě, které po zavedení specializace plní a odpovídají nejen za úkoly v příslušném směru chovu skotu, ale i za úkoly v druhém odvětví živočišné výroby.

Při těchto formách organizace práce je však třeba, aby se polní, chovatelské, zelinářské aj. výrobní skupiny dále upevnily. Především bude třeba odstranit dosavadní organizační nedostatky ve výrobních skupinách a zajistit, aby každé skupině byl svěřen určitý úsek výroby, aby byla vybavena všemi potřebnými výrobními prostředky a správným rozmístěním pracovních sil bylo zabráněno jejich fluktuaci. K tomu bude zároveň třeba, aby i vedoucí jednotlivých skupin daleko odpovědněji a bezprostředněji řídili práci všech členů skupiny a odpovídali za svěřené úkoly i výrobní prostředky. Tento úkol zajistí vedoucí jen tehdy, budou-li využívat výrobních porad výrobních skupin a důsledně vyžadovat osobní odpovědnost každého družstevníka za svěřený úkol a majetek družstva.

Správnou organizaci vyžaduje i řádné využívání rychle rostoucí družstevní mechanizace. Zásada této organizace spočívá v tom, aby mechanizační prostředky byly svěřovány přímo výrobním skupinám. Postupným vybavováním skupin potřebnou mechanizací se budou tyto skupiny měnit v mechanizované polní výrobní skupiny s několika komplexními mechanizovanými četami. Jenom těžké mechanizační prostředky, jichž nemohou výrobní skupiny využít samy, je třeba soustředit do samostatné mechanizační skupiny, která bude organizačně podřízena hlavnímu mechanizátoru družstva. Ten také bude podle potřeby, stanovené agonomem družstva, nasazovat tyto prostředky do jednotlivých výrobních středisek, přičemž jejich práci na poli bude řídit agonom družstva.

Ve většině sloučených družstev je v současné době taková organizace družstevní mechanizace, že téměř všechny mechanizační prostředky jsou soustředěny do samostatné mechanizační skupiny, odkud jsou potom mechanizované práce zajišťovány v jednotlivých výrobních skupinách. Tato přechodná forma organizace, při které dochází k soustředění mechanizačních prostředků a mechanizátorských kádřů, je zdůvodněna jednak dosud nedostačujícím strojovým parkem pro kom-

plexní mechanizaci, jednak nedostatkem skutečně kvalifikovaných traktoristů, kombajnérů a ostatních mechanizátorů přímo ve výrobních skupinách.

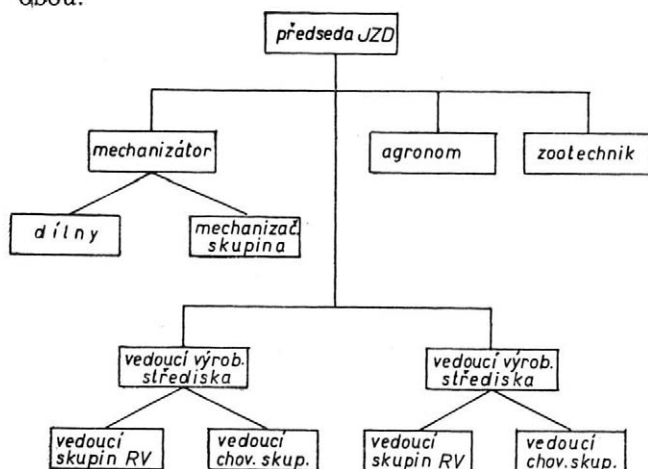
Hlavní nedostatek této formy organizace práce spočívá v tom, že za využití strojů neodpovídá vedoucí výrobní skupiny, na jehož úseku stroje právě pracují, nýbrž mechanizátor a agronom družstva. Je proto třeba, aby výrobní skupiny byly vybaveny všemi mechanizačními prostředky, kterých mohou samy využít, a aby vedoucí skupin organizovali práci strojů a odpovídali za jejich využití. V tomto případě budou jednotliví traktoristé z výrobních skupin podřízeni mechanizátoru družstva především po technické stránce. Mechanizátor bude řídit a kontrolovat údržbu a opravy mechanizačních prostředků a odpovídat za provozuschopnost strojů. Z tohoto důvodu je mechanizátoru podřízena i opravářská dílna, která má za úkol údržbu a menší opravy veškerých mechanizačních prostředků jak pro rostlinnou, tak pro živočišnou výrobu. Pro opravářskou službu je třeba počítat s tím, aby na jednoho opraváře připadalo asi sedm traktorů a příslušné závěsné nářadí.

K zajištění investiční výstavby, řádné údržby a oprav budov je ve sloučených družstvech zřizována samostatná stavební skupina, která zabezpečuje potřebné práce pro všechna výrobní střediska. Zaváděná typizace víceúčelových staveb, vyžadující moderní techniku výstavby, však povede k tomu, že družstva nebudou schopna realizovat takovou výstavbu vlastními silami, takže tato činnost bude přesouvána do sféry mezidružstevních podniků tak, jak to ukazují některé zkušenosti na znojemském okrese.

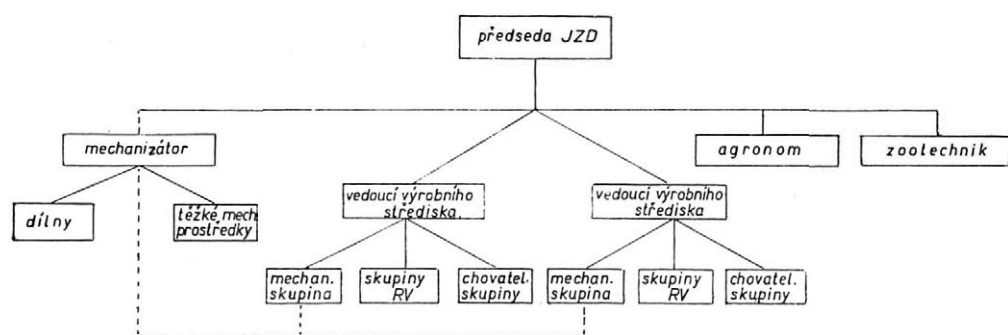
Řízení ve sloučených družstvech a účast družstevníků na řízení společného hospodářství

Výroba jednotlivých výrobních jednotek v podmínkách sloučeného velkého družstva vyžaduje, aby způsoby řízení byly neustále zdokonalovány a do řízení výroby zaváděny pokrokové prvky tak, aby se opíralo o vnitrodružstevní demokracii, podporovala iniciativa každého družstevníka a zvyšovala se účast družstevníků na řízení i správě družstva.

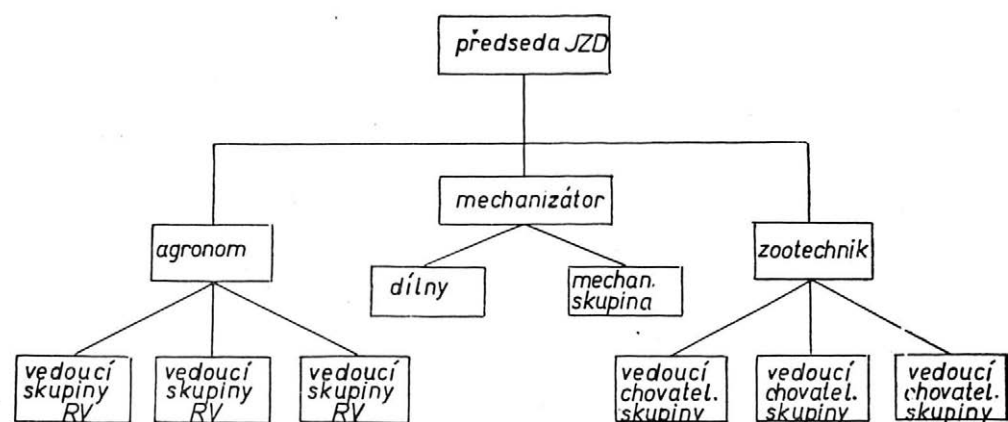
Sloučená družstva mohou uplatňovat v podstatě dva způsoby řízení. Jednak úsekový (tzv. nepřímý, střediskový) nebo přímý, event. vzájemné kombinace obou.



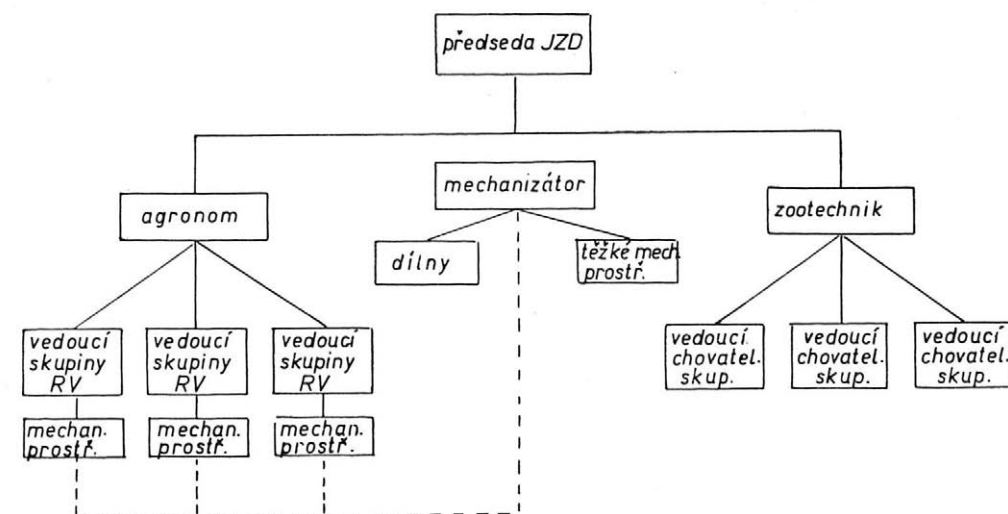
1. Schéma úsekového řízení
(mechanizační prostředky
soustředěny v mechanizač-
ní skupině)



2. Schéma úsekového řízení — mechanizační prostředky ve výrobních střediscích



3. Schéma přímého řízení — mechanizační prostředky v samostatné mechanizační skupině



4. Schéma přímého řízení — mechanizační prostředky ve výrobních skupinách

Úsekový způsob řízení spočívá v tom, že výroba i práce v rostlinné a živočišné výrobě je organizována v jednotlivých výrobních střediscích, v jejichž čele stojí vedoucí a jemuž podléhají vedoucí výrobních skupin. Vedoucí výrobního střediska je řízen představenstvem a předsedou družstva, který k řešení odborných otázek používá agronoma a zootechnika (viz schéma 1 a 2).

Podstata druhého, tzv. přímého způsobu řízení, spočívá v tom, že agronom a zootechnik družstva řídí bezprostředně vedoucí jednotlivých výrobních skupin v rostlinné a živočišné výrobě (viz schéma 3 a 4). Při tomto způsobu tedy odpadá funkce vedoucího výrobního střediska. Předností tohoto způsobu je, že obsahuje odpovědnosti všech vedoucích pracovníků za plnění úkolů jejich úseků, uplatnění zásad řízení jedním odpovědným vedoucím a konečně, že je k němu třeba menšího počtu technických a administrativních pracovníků.

Je proto třeba, aby družstva, zejména po odstranění roztržitosti v živočišné výrobě, po upevnění jednotlivých výrobních jednotek a po posílení odbornými pracovníky, přistupovala k tomuto způsobu řízení.

Některé poznatky ukazují, že sloučená družstva zavádějí takový způsob řízení, který odpovídá místním výrobním podmínkám. Tak např. „JZD Nový život“ se sídlem ve Slapech v okrese Tábor, které hospodaří na výměře asi 1250 ha zemědělské půdy, zavedlo ihned po sloučení družstva přímý způsob řízení. V tomto družstvu zatím nedošlo k realizaci navržené specializace výroby a všechna výrobní střediska vyrábějí všechny druhy hospodářských zvířat i velké množství rostlinných produktů a nebyla také dosud odstraněna roztržitost v živočišné výrobě. Tyto skutečnosti vedou k tomu, že přímé řízení se za takovýchto podmínek neosvědčuje. Představenstvo družstva přistupuje nyní k takové organizaci řízení, kde v čele výrobního střediska bude stát vedoucí, který bude odpovídat za plnění úkolů v rostlinné a živočišné výrobě. Rostlinnou výrobu bude řídit sám, živočišnou výrobu potom prostřednictvím vedoucího živočišné výroby. V podstatě tedy jde o úsekové řízení, které je opodstatněno především roztržitostí živočišné výroby, která způsobuje, že její pracovníci nejsou plně vytíženi a v důsledku toho někteří pracují i v rostlinné výrobě. Za těchto podmínek je proto třeba, aby v čele střediska byl takový vedoucí, který vzájemně koordinuje požadavky jednotlivých odvětví na pracovní síly a výrobní prostředky (doprava krmiv, hnojiv apod.).

Obdobným způsobem přistupují k řízení v JZD Chotoviny v okrese Tábor, které sloučením pěti obcí začíná společně hospodařit na výměře asi 1030 ha, JZD Kudrnice v okrese Jičín apod.

Tento způsob řízení zároveň umožňuje i vzájemnou kombinaci obou způsobů. Rostlinná výroba je v takovém případě řízena přímým způsobem, tj. že hlavní agronom družstva řídí přímo vedoucí jednotlivých výrobních skupin, zatímco živočišnou výrobu řídí zootechnik prostřednictvím vedoucího výrobního střediska, který odpovídá za plnění úkolů jak rostlinné, tak i živočišné výroby v daném výrobním středisku.

Další zkušenosti ze sloučených družstev ukazují, že ve zvlášť velkých družstvech je nutno zřídit funkci výrobního zástupce předsedy. Výrobní zástupce předsedy bude řídit hlavního agronoma, hlavního zootechnika a mechanizátora a v případě úsekového řízení i vedoucí jednotlivých výrobních středisek. Předsedovi družstva potom kromě výrobního zástupce odpovídá hlavní ekonom, vedoucí stavební skupiny a vedoucí přidružené výroby. Hlavnímu ekonomovi je podřízena účtárna, sklady a pokladna.

Při zavádění těchto způsobů řízení vystupují v podmínkách sloučených družstev do popředí i otázky dalšího zkvalitňování řízení tak, aby stále více odpovídaly velkovýrobním formám hospodaření.

Půjde především o zavádění soustavy chozrasčotních zásad do družstevního hospodářství, jejichž podstata spočívá v soustavném sledování, rozboru, využívání a řádném plánování vlastních nákladů na jednotku výrobku, ve stanovení normativů spotřeby práce a prostředků v jednotlivých odvětvích, v důkladných a pravidelných ekonomických rozbořech jednotlivých odvětví, výrobních jednotek a celého družstva.

Zkvalitnění způsobů řízení, včetně zkvalitnění a zmechanizování účetnických a výpočetních prací umožní, aby se výrobní střediska i jednotlivé výrobní jednotky staly chozrasčotními jednotkami, které budou mít plánované úkoly jak ve výrobě, tak i v tržní produkci, včetně ukazatelů vlastních nákladů.

Nedílnou součástí soustavy chozrasčotního řízení je konečně i volba takového způsobu odměňování, který bude podněcovat hmotný zájem všech družstevníků na zvyšování výroby. Půjde proto především o využívání dokonalejších soustav odměňování, zvláště pak přímého peněžního odměňování bez použití pracovních jednotek*) a o využívání prémie k rozvoji zemědělské výroby.

Zvyšování účasti družstevníků na řízení společného hospodářství

Vrcholným orgánem sloučeného družstva je členská schůze, která rozhoduje o všech základních otázkách. Většina velkých sloučených družstev používá takového způsobu, kdy se členské schůze všech družstevníků konají nikoli měsíčně, jak doporučují Vzorové stanovy JZD, ale zpravidla jednou za čtvrt roku, tedy v období čtvrtletní kontroly a rozboru hospodaření družstva. Je třeba, aby tato družstva vytvořila podmínky pro častější svolávání svých členských schůzí.

Správný způsob řízení vyžaduje, aby členské schůze družstva byly vhodně doplňovány pravidelnými výrobními poradami jednotlivých pracovišť, které jsou účinným článkem nejen v řízení výrobních skupin, ale i celého družstva. Chozrasčotní soustava hospodaření, v níž se výrobní střediska postupně stanou chozrasčotními jednotkami, vyžaduje, aby se v jednotlivých výrobních střediscích scházely aktivity družstevníků, na nichž by se projednávaly otázky daného výrobního střediska a kde kromě pravidelné kontroly by se konaly také rozbořby plnění uložených úkolů ve výrobě jednotlivých odvětví specializovaného výrobního střediska.

Při zvyšování účasti družstevníků na řízení vystupuje do popředí i nutnost, aby se vedoucí pracovníci při své řídicí činnosti opírali o zkušenosti nejlepších družstevníků. Bude proto třeba, aby vedoucí funkcionáři svolávali k řešení důležitých otázek organizace výroby i práce aktivity družstevníků jednotlivých odvětví, popř. aktivity specialistů (aktiv mechanizátorů, aktiv ošetřovatelů krav apod.).

Tento systém výrobních porad a aktivit družstevníků bude dále upevňovat vnitrodružstevní demokracii a zapojovat nejširší okruh družstevníků do řešení všech důležitých otázek společného hospodaření. Rozhodování a účast družstevníků na řízení však nemůže znamenat, aby si každý dělal co uzná za vhodné, ale

*) Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika č. 7/60.

naopak, zásada účasti všech družstevníků na řízení vyžaduje důsledného dodržování dobrovolné a uvědomělé vnitrodružstevní disciplíny, spočívající v podřizování se rozhodnutím členské schůze družstva a všem ostatním řídicím orgánům.

* * *

Všechny tyto otázky vyžadují, aby jim byla v družstvech již při přípravě sloučení věnována náležitá pozornost a aby byla zvolena taková forma organizace práce a způsob řízení, které budou odpovídat novým podmínkám sloučeného družstva a umožní rozvoj aktivity a iniciativy všech družstevníků. Proto je také třeba již v přípravě na slučování družstev vybírat nejschopnější organizátory družstevní výroby do jejich čela a jeho jednotlivých výrobních jednotek.

Investiční výstavba zemědělských závodů v období slučování JZD

Inž. Alois SLEPIČKA

Státní ústav pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb, Praha

Všechny druhy plánovací a projektové přípravy se až dosud zabývaly investiční výstavbou zemědělských závodů jen z hlediska jednoho druhu investic (TER účelovou výstavbou, HTÚP organizací půdního fondu, projekty meliorací apod.). Takový postup byl možný a nutný v počátečním období združstevňování, kdy bylo třeba s omezenými prostředky zabezpečit dva hlavní úkoly: scelení půdy, rozorání mezí a společné ustájení dobytka. Podstatnou část polních prací zajišťovaly STS a družstva vlastnila jen menší stroje. Existence početné skupiny samostatně hospodařících rolníků a neustálé změny v držbě půdy ztěžovaly uskutečňování větších investic do půdy.

V období dokončování socializace vesnice po převedení strojů z STS do JZD a v podmínkách slučování družstev je však nezbytně třeba brát v úvahu potřebu všech investic — do staveb, do strojů, do půdy a také i zvláštní zemědělské investice.

Aby mohl zemědělský závod trvale rozvíjet výrobu, musí zajistit rozšířenou reprodukci především všech základních výrobních prostředků. Pořadí naléhavosti pořízení jednotlivých základních výrobních prostředků a jejich rozšíření reprodukce je však v každém období jiné a je i rozdílné u jednotlivých, často sousedících závodů. Proto musí být v každém závodě na základě ujasněného výrobního programu a rozboru současného stavu zvlášť zkoumána jak celková potřeba jednotlivých investic v kapacitách, tak i pořadí pořizování podle naléhavosti. Přitom je třeba přihlížet ke stavu mezi plánovanými investicemi a hrubou produkcí závodu a brát ohled na reálné finanční a pracovní možnosti sledovaného družstva.

Při rozmístění zemědělské výroby, zejména živočišné, je třeba současně mít na paměti předpokládaný vývoj osídlení. Je třeba předpokládat, že v zájmu zlepšení životních podmínek venkova se bude postupně soustřeďovat větší část pracovníků nového zemědělského závodu do hlavních obcí s vyšší vybaveností a s lepší úrovní bydlení. Proto je třeba v návrhu výstavby tento přirozený proces respektovat,

Dále je třeba počítat s tím, že značná část malých vesnic a osad nemá s ohledem na malou urbanistickou a stavební hodnotu, dopravní spoje apod. předpoklady pro další rozvoj a že budou postupně zanikat.

Při současném rozvoji výrobních sil a při značných požadavcích na výstavbu účelovou, bytovou (1 200 000 bytů do roku 1975) a společenskou je

dosavadní způsob zajišťování plánovací přípravy nevyhovující. Správné řešení dílčích problémů je nutno podložit ujasněním organizace celku.

Komplexní přestavbu vesnice jako výrobní, kulturní a společenské jednotky je nutno řešit územně plánovací činností. Přitom podle zkušeností ostatních socialistických zemí, zejména SSSR a NDR a na základě zkušeností z výstavby našich měst a vesnic je nutné, aby plánovací příprava této přestavby měla dlouhodobý charakter, byla realizována v předstihu, opírala se o iniciativu družstevníků, národních výborů a širokého aktivu obyvatel vesnice a vycházela z ujasněného názoru na výhledový rozvoj zemědělské výroby i výroby ostatních odvětví národního hospodářství a z toho vyplývající charakter, význam a funkci jednotlivých obcí v rámci okresu.

Plánovací příprava výstavby vesnice v těchto nových podmínkách vyžaduje soustředění sil národních výborů, projektových ústavů a ostatních organizací. Je nutno odstranit dosavadní roztržičnost, překrývání a nekomplexnost postupu a zajistit účelnou organizaci plánovacích prací.

Nová soustava plánovací přípravy musí tedy vycházet z celkového plánu rozvoje národního hospodářství okresu, především pak z té části, která se zabývá rozvojem zemědělství v okrese. Na základě shromážděných podkladů by měla být zpracována územně plánovací studie okresu. Její vypracování a schválení ONV je základní podmínkou pro správné a hospodárné rozmísťování investic v okrese. Z ní by pak vycházel rozbor, řešící potřebu a způsob zajišťování investiční výstavby na území nových zemědělských závodů.

Výstavbu pro postupně vznikající nové zemědělské závody a obce (aglomerace) bude nutno připravit zpracováním územně plánovacích studií zemědělského závodu, a to opět především na základě výhledových plánů organizačně hospodářského rozvoje sloučených družstev.

Stavební investice, jejich zvláštnosti a nutnost územního řešení jednotlivých vesnic

Územně plánovací studie sloučeného zemědělského závodu musí vycházet z územně plánovací studie okresu, která je základním výchozím podkladem. Na základě rozmístění zemědělské výroby do jednotlivých výrobních středisek, tj. na základě stanovení vnitropodnikové specializace, bude pak nutno určit požadavky na jednotlivé investice a navrhnout způsob rozmístění.

Potřeba mechanizačních prostředků je dána soustavou strojů pro jednotlivé výrobní oblasti a lze ji odvodit z předpokládané struktury výroby a na základě znalosti přírodních podmínek (mechanizační přístupnost, klimatické podmínky aj.) a zvolené technologie v řešeném území. Zúrodňovací práce investiční povahy jsou z větší části plánovány, zdůvodněny a technicky řešeny v rámci širších území (povodí, oblast poddolovaných území apod.). Proto v územně ekonomickém rozboru postačí jejich plošné vymezení s vyjádřením důsledků pro organizaci půdního fondu a stanovení předpokládané doby realizace a investičních nákladů. Zvláštní zemědělské investice (sady, chmelnice, vinice) jsou – podobně jako způsob řešení vodohospodářských úprav – rozhodujícím způsobem ovlivňovány přírodními podmínkami, především podmínkami půdními.

S ohledem na uvedené skutečnosti bude nutno na úrovni územně pláno-

vací studie zemědělského závodu věnovat největší péči investicím do staveb, především zemědělské účelové výstavbě, a to dvojím způsobem:

- a) srovnáváním a ekonomickým posuzováním jednotlivých variant,
- b) územním řešením výstavby jednotlivých obcí.

Nutnost tohoto postupu vyplývá ze zvláštního charakteru stavebních investic, který je dán těmito znaky:

- a) dosud stále ještě vysokými náklady na jejich pořízení a požadavky na investice jimi vyvolané (kanalizace, elektřina, vodovod, příjezdní komunikace),
- b) poměrně dlouhou životností a pomalým přenášením jejich hodnoty do výrobků,
- c) stavby jsou vázány na jedno místo a nelze je — až na některé výjimky lehkých přístřešků — přemístit,
- d) poměrně dlouhou dobou výstavby,
- e) hlavní část účelové výstavby — stájové objekty — se účastní procesu výroby po celý rok, a proto jejich technická a technologická úroveň má značný vliv na vlastní náklady,
- f) bezprostřední vztah k výhledové organizaci osídlení, s níž musí být v souladu,
- g) požadavky na jejich umístění v rámci obce — hygienické, veterinární a protipožární hlediska i jiné urbanistické zásady, doházka do stájí, vnitropodniková doprava; požadavky na stanoviště — únosnost základové půdy, hloubka podzemní vody apod.,
- h) jejich rozmístění do jednotlivých středisek bude mít vliv i na organizaci půdního fondu (rozmístění rostlinné výroby, příjezdní a svozové komunikace atd.).

Srovnání a ekonomické vyhodnocování variant

Stájové, skladovací i jiné kapacity, jejichž potřeba je odvozena z plánu organizačně hospodářského rozvoje sloučeného družstva, lze obvykle zajistit několika způsoby, které se od sebe podstatně liší. Odlišnost jednotlivých variant řešení spočívá jednak ve výši investičních nákladů nutných k jejich realizaci, jednak v hospodářských a jiných účincích, spojených s jejich provozem.

Investiční náklady

Výše investičních nákladů je závislá především na podílu novostaveb a adaptací (dlouhodobých nebo provizorních) v celkovém řešení. Investiční náklady lze přitom rozdělit na:

a) **p ř í m é**, tj. náklady na vlastní stavbu hlavních výrobních (stájových) i pomocných skladovacích objektů, včetně mechanizačního vybavení a nákladů na inženýrské sítě nutné pro její provoz. K zajištění jednotného postupu je třeba náklady vyčíslit z hlediska společenských nákladů bez ohledu na to, bude-li výstavba uskutečněna jako generální dodávka nebo svépomocí družstva; správné by však bylo započítat sem jako náklady i ztrátu zemědělské půdy, a to ve výši odpovídající její bonitě;

b) **n e p ř í m é** — sem započítáváme např. nutnost některých inženýrských sítí z prostředků národních výborů; tak např. v důsledku zvýšení spotřeby elektrické energie je třeba postavit nový transformátor nebo ve vzdálených objektech to bude bytová výstavba apod.

Při srovnání různých variant řešení je třeba sledovat nejen veškeré hospodářské, ale i jiné účinky spojené s jejich realizací.

Při sledování ekonomických účinků abstrahujeme od takových provozních nákladů, které nevyplývají přímo ze zvoleného stavebního řešení, např. spotřeba krmiva a steliva při stejné technologii krmení u sledovaných variant apod. Do ekonomických účinků zahrnujeme zejména:

a) Náklady na pracovní síly ve stáji:

Potřeba pracovních sil se stanoví v souvislosti s navrhovanou technologií a předpokládanou mechanizací (u staveb o stejné kapacitě bude jejich potřeba jiná u novostaveb, jiná u adaptací, jiná u nové a jiná u tradiční technologie).

b) Náklady na dopravu:

Budou ovlivňovány zejména různým stupněm koncentrace chovu skotu a budou souviset i s řešením osevních postupů (přífaremní osevní postup bude snižovat náklady na dopravu zelené píce apod.). Podle propočtu ČSAZV jsou náklady na dopravu závislé především na množství překládek a zvětšenou dopravní vzdálenosti v rozmezí 2 až 4 km jsou ovlivněny jen nepatrně (zejména v rovinatém terénu), takže je lze v mnohých případech zanedbat.

c) Úspora oběžných výrobních prostředků:

Nová výstavba, odstraňující roztržitost v uskladnění krmiv a přibližující sklady ke stájím, snižuje ztráty na krmivech, které však je obtížné finančně vyčíslit. Na druhé straně volné stáje skotu a hluboká podestýlka u prasat zvyšuje značně spotřebu steliva. Při výpočtu provozních nákladů by bylo třeba alespoň přibližně vyčíslit zvýšení nákladů z této vyšší spotřeby mezi dvěma porovnávanými variantami.

d) Provozní výlohy investic:

Počítáme sem odpisy — základní, na generální a běžné opravy a pojištění. Způsob jejich výpočtu je určen speciálními předpisy a jejich výše je závislá jednak na životnosti objektů a jejich kapacitě, jednak na investičních nákladech.

e) Ostatní provozní náklady a úspory:

Patří sem např. snížení ztrát při odchovu selat, zmenšení ztrát lepším ošetřováním mléka apod. Rozdíly mezi jednotlivými variantami je obtížné zjistit. Výše těchto nákladů a úspor, související více se subjektivními činiteli (způsob krmení a ošetřování apod.); v praktickém postupu bude obtížné vymezit, jak jsou ovlivněny stavebním řešením.

*

Do ekonomických účinků nepřímých lze zahrnout např. vliv řešení účelové výstavby na výstavbu sídlištní — bytovou a vybavenostní, na zlepšení dopravních podmínek u komunikací první až třetí třídy vhodnou volbou staveniště apod. Tyto účinky lze nesnadno vyjádřit finančně, avšak — protože mohou mít někdy i rozhodující význam — je třeba uvádět je alespoň slovně.

Jednotlivé varianty se budou od sebe lišit dále ve vlivu na zvýšení hygieny bydlení, namáhavosti pracovních procesů, zvýšení bezpečnosti práce apod.

Srovnání jednotlivých variant řešení ve stadiu plánovací přípravy

Při praktickém zpracování stavebního řešení zemědělské výstavby na úrovni územně plánovacích studií má prvořadý význam posouzení efektivnosti jednotlivých variant z hlediska vztahu mezi všemi účinky dosaženými realizací a

mezi spotřebou společenské práce, kterou je nutno vynaložit na jejich dosažení a pak vybrat nejvhodnější z nich. Protože celkový efekt je dán potřebou zajistit určité množství stájových, skladovacích aj. kapacit, jejichž potřeba vyplývá z předchozích rozborů, je hlavním měřítkem výhodnosti jednotlivých alternativ požadavek dosáhnout tohoto úkolu nejmenší spotřebou společenské práce (minimalizace nákladů).

Jednotlivá řešení se od sebe ve většině případů budou lišit tím, že varianta investičně levnější bude provozně dražší a naopak varianta s vyššími investičními náklady bude mít nižší provozní náklady. V těchto případech bude nutno pro souměření těchto veličin posuzovat jejich vzájemný vztah vypočítáním ukazatele doby úhrady nebo jeho převrtné hodnoty — koeficientu (relativní) efektivity.

Dobu úhrady vyjadřujeme vzorcem:

$$Dú = \frac{I_1 - I_2}{P_2 - P_1}$$

Koeficient efektivity vypočítáme:

$$Er = \frac{P_2 - P_1}{I_1 - I_2} = \frac{1}{Dú}$$

kde:

$$\begin{array}{ll} I_1 = \text{investiční náklady} & \left. \begin{array}{l} \text{varianty investičně dražší} \\ \text{a provozně levnější} \end{array} \right\} \\ P_1 = \text{roční provozní náklady} & \\ I_2 = \text{investiční náklady} & \left. \begin{array}{l} \text{varianty investičně levnější} \\ \text{a provozně dražší} \end{array} \right\} \\ = \text{roční provozní náklady} & \end{array}$$

V provozních nákladech u těchto vzorců nejsou započítávány odpisy, určené k nahrazení základních fondů. Pokud je mezi alternativami podstatný rozdíl, je při posuzování přihlíženo k rozdílu v době životnosti. Celková doba užívání alternativy je přitom dána váženým aritmetickým průměrem životnosti všech v dané variantě uvažovaných objektů.

Ostatní syntetické ukazatele, jako:

- ukazatel poměrných vlastních nákladů výroby (provozní náklady),
- ukazatel poměrných investičních nákladů,
- ukazatel poměrných komplexních nákladů,
- ukazatel produktivity práce,

doporučované obvykle při ekonomickém srovnání investic, lze v praktické práci použít jen výjimečně jednak pro obtížnost jejich zpracování, jednak proto, že tyto efekty vyplývají především ze stupně intenzity hospodaření a nejsou prvotně ovlivněny jen stavebním řešením.

Obtíže při zjišťování ekonomické efektivity investic na stupni plánovací přípravy

1. Při posuzování variant v územně ekonomických rozbořích nelze většinou použít skutečných údajů. Je proto třeba vycházet z údajů plánovacích, použít limitů, normativů a jiných průměrných ukazatelů. V současné době však systém takových ukazatelů není zpracován; některé normativy jsou již zastaralé nebo jsou nepřesné (např. údaje o potřebě pracovního času na obsluhu zvířat u jednotlivých druhů stájí s různou technologií se neopírají o podrobné ekonomické

rozborů, není zjištěna spotřeba krmiv a steliv při volném ustájení dobytka a při samokrmení apod.).

2. Při posuzování ekonomické efektivity podle dosavadních metod nelze vzít v úvahu činitele času, který by respektoval skutečnost, že investiční náklady je nutno vynaložit jednorázově, zatímco provozní náklady se projevují v průběhu mnoha let. Úspora investičních nákladů podle některé varianty, použitá ve výrobě (na nákup hnojiv, kvalitních osiv apod.), by měla z hlediska posuzování hospodářského účinku mnohem větší význam než úspora na provozních nákladech. Tento nedostatek je nutno odstranit tím, že jednotlivé varianty posuzujeme i z hlediska minimálních investičních nákladů a výstavbu závodu rozvrhujeme do delšího časového období. Pořadí výstavby jednotlivých objektů vychází z úvahy o jejich nepostradatelnosti a účinku na celkové hospodářské výsledky závodu.

3. Výstavba zemědělského závodu neprobíhá najednou, nýbrž postupně. V době plánovací přípravy nelze odhadnout přesně technickou a technologickou úroveň budoucí výstavby.

4. Pro obtížnost srovnání variant na úrovni územně ekonomických rozborů je třeba se omezit na sledování jen těch investičních a provozních nákladů, které přímo souvisí se stavbou a lze je reálně vyčíslit.

Pokud jde o investiční náklady, upozorňujeme zvláště na nutnost posuzovat vliv jednotlivých řešení na zábor zemědělské půdy. Přitom její ztrátu lze zahrnout buď do jednorázových nákladů (ocenění podle bonity) nebo do provozních nákladů (čistý důchod zemědělského závodu na hektar půdy). Jako jednodušší a dostupnější lze doporučit způsob jednorázového ocenění.

U provozních nákladů budou mít největší vliv úspory na pracovních silách a náklady na dopravu. Ostatní údaje lze vyčíslit jen v odůvodněných případech.

Únosnost rozsahu investiční výstavby vůbec je třeba dále posoudit na základě nejdůležitějších ukazatelů rozboru předpokládaných a odůvodněných výsledků hospodaření sloučeného zemědělského závodu a jeho navržené specializace výroby po realizaci navrhované výstavby (jsou to především ukazatele intenzity výroby, produktivity práce a vlastních nákladů na výrobu).

Další rozvoj mezidružstevních vztahů a vzájemné spolupráce

Inž. Jiří HORNIECKÝ, inž. Vladimír STÁREK
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

V současné době vstupuje naše zemědělství do další etapy svého rozvoje. Dochází v ní k mohutnému růstu výrobních sil a je charakterizována dalším rozvojem a upevňováním družstevně skupinových vlastnických vztahů.

Rozvoj a upevňování těchto socialistických výrobních vztahů však vyžaduje, aby postupně docházelo k dalšímu prohlubování společenského charakteru výroby její další koncentrací a dělbu práce.

Tyto dva faktory, koncentrace výroby a dělba práce, které také určují dosažený stupeň zespolečenštění, velmi úzce spolu souvisí a vzájemně se podmiňují. Podstata spočívá v tom, že dostatečně velká koncentrace jednotlivých odvětví, která je nutná pro efektivní uplatnění velkovýrobní technologie a moderní techniky, nám umožňuje uskutečnit takovou dělbu práce, při níž jednotlivé výrobní jednotky závodu (výrobní střediska), popř. celé závody budou k dosažení vysoké produktivity práce specializovány na výrobu jen určitých výrobků, které v dané oblasti mají nejlepší podmínky pro svůj rozvoj.

V průběhu socializace naší zemědělské výroby došlo v procesu koncentrace výroby ke kvalitativní změně. Dosavadní stav koncentrace výroby a možnosti uplatnění velkovýrobní techniky a technologie však ukazují, že dosažený stupeň koncentrace již neodpovídá úrovni výrobních sil a že mnohdy brání jejich dalšímu pronikavému rozvoji. Z tohoto hlediska je nutno uskutečňovat taková opatření, která budou pomáhat dalšímu rozvoji výroby a procesu jejího zespolečňování.

Jednou z forem, působících na další zespolečňování družstevně skupinového vlastnictví a na jeho postupné přerůstání ve vlastnictví všelidové, je prohlubování kooperačních vztahů ve výrobě, prohlubování mezidružstevních vztahů a vytváření mezidružstevních organizací s různou náplní jejich činnosti.

Hlavní formy kooperace

Kooperační vztahy, které se vyvíjejí a budou se dále postupně prohlubovat, je možno v podstatě rozdělit na čtyři hlavní formy vzájemné spolupráce.

V prvním případě jde o kooperační vztahy v zemědělském závodě, kdy zavedením specializace výrobních jednotek (středisek) závodu nebo specializace celého závodu dochází k vnitropodnikové dělbě práce, to znamená k vzájemné kooperaci jednotlivých odvětví a jednotlivých

článků těchto odvětví v jeden harmonicky se rozvíjející celek. Správné usměrňování těchto kooperačních vztahů vyžaduje i prohloubení forem řízení postupným zaváděním chozrasčotních principů a zdokonalováním organizace výroby i práce.

Ve druhém případě jde o kooperační vztahy mezi pomocnou výrobou a vlastní výrobou zemědělskou. K těmto kooperačním vztahům a k jejich prohloubení dochází tehdy, jestliže se pomocná výroba odděluje od vlastní zemědělské výroby. Jde o to, že na základě koncentrace výroby a specializace se vytvářejí rovněž podmínky pro další odstěpení samostatných výrobních odvětví od vlastní zemědělské výroby. Vzniká tak možnost vyčlenění určitých prací z celkového výrobního procesu a jejich osamostatnění v samostatný výrobní úsek. Charakter některých těchto prací pomocné výroby, např. přípravy a zpracování krmiv, sušení brambor, chmele, tabáku, dále pak kolářství, kovářství atd., umožňují v zemědělském závodě odloučit tuto činnost od výroby a provozovat ji samostatně. Organizovat výrobu na těchto úsecích na základě nejnovější techniky a dosáhnout tak jejího zhospodárnění a z kvalitnější přesahuje však možnosti jednoho, někdy i několika sloučených družstev.

Třetí skupinu z hlavních forem vzájemné spolupráce tvoří kooperační vztahy mezi zemědělskou výrobou a výrobou přidruženou. Úkolem dalšího rozvoje těchto vztahů je především vytvořit pracovní příležitost pro družstevníky v době mimošpičkových prací, zvýšit zároveň i důchody družstva a konečně i koncentrací této přidružené výroby dosáhnout jejího zprůmyslnění. Usměrnování těchto kooperačních vztahů a jejich vlivu na zemědělskou výrobu vyžaduje řešit především otázku stavební činnosti, výrobu stavebních hmot a využívání kamenolomů, pískoven, cihlen, jakož i zpracování některého ovoce, zeleniny apod.

Čtvrtou a zvláště důležitou skupinou jsou kooperační vztahy mezi jednotlivými sloučenými družstvy, zejména na úseku živočišné výroby. Jsou vyvolány možností vyloučit z jednoho závodu ta odvětví živočišné výroby, která nejsou bezprostředně spojena s ostatní jeho zemědělskou výrobou (prasata, drůbež) a na základě kooperačních vztahů, zejména na úseku výroby krmiv, přistoupit k jejich zprůmyslnění.

Kromě těchto hlavních forem kooperace existují i některé další druhy vzájemné spolupráce, jako např. využívání družstevní mechanizace několika družstvy, využívání pastvin v horských oblastech družstvy z nížinných oblastí, spolupráce na úseku melioračních prací, zúrodnování půdy apod.

Tyto kooperační vztahy, zejména na úseku některých odvětví živočišné výroby a výroby pomocné a přidružené, jsou také základem pro zřizování mezidružstevních podniků. Zřizování těchto podniků a postupné jejich zvětšování potom bude zpětně působit na další rozvoj mezidružstevních vztahů a tím i na přerůstání družstevně skupinového vlastnictví ve vlastnictví všelidové.

Mezidružstevní organizace a úseky jejich činnosti

Zřizování a rozvoj mezidružstevních výrobních závodů je zdůvodněno především tím, že některá odvětví zemědělské, přidružené a pomocné výroby je třeba v zájmu stálého zvyšování produktivity práce a snižování vlastních nákladů

koncentrovat ve větším rozsahu, než by bylo únosné pro jedno, byť i sloučené družstvo.

Rozsah sloučených družstev totiž ještě neumožní vybudovat v některých odvětvích zemědělství skutečné velkovýrobní podniky, odpovídající soudobé světové úrovni zemědělské techniky a moderní velkovýrobní technologie. Proto je třeba v procesu rozvoje družstevní výroby, který se odráží ve slučování družstev do velkých ekonomicky silných socialistických zemědělských závodů, vytvářet objektivní podmínky a předpoklady pro vznik mezidružstevní kooperace v některých odvětvích zemědělské, pomocné a přidružené výroby, a to na základě ekonomické úvahy a rozborů. Z nich má vyplynout, že např. výroba při větší koncentraci chovu slepic, výkrmu prasat, popř. skotu, zpracování zemědělských produktů, příprava správně složených krmiv, opatřování hnojiv, využití dopravních a těžkých mechanizačních prostředků apod. je hospodárnější jak v investiční výstavbě, tak ve spotřebě výrobních prostředků i práce.

K vytváření mezidružstevních podniků bude docházet nejdříve oddělováním úzce specializovaných odvětví základní zemědělské výroby od vlastních zemědělských závodů, a těch odvětví přidružené výroby, která slouží družstvům a zpravidla přesahují rámec a možnosti jednotlivých družstev. Mezi odvětví, která pro mezidružstevní kooperaci přicházejí nejdříve v úvahu, patří např. chov slepic. Dosavadní zahraniční i naše zkušenosti ukazují, že chov slepic je třeba koncentrovat do velkých, bezvýběhových farem s několikadesetititisčovým stavem nosnic, kde se v patrových snáškových halách ekonomicky využívá stavebního pozemku, spoří se na stavebních nákladech, usnadňuje se mechanizace pracovních procesů a důkladně se využívá odborných kádřů s cílem dosáhnout nejnižších nákladů živé i mrtvé práce na jedno vejce. Uvážíme-li, že převážná většina našich družstev bude vnitropodnikově specializována, docházíme k závěru, že téměř ani jedno sloučené družstvo u nás by nedosáhlo koncentrace např. 10 000 slepic. Proto je třeba budovat mezidružstevní velkodrůbežárny, které budou vyčleněny ze zemědělského závodu, avšak budou s ním spojeny kooperačními vztahy, zejména na úseku výroby jaderných krmiv.

Rovněž výkrm prasat je možno organizovat podobným způsobem. Týká se to zvláště podhorských oblastí, kde je pro ně v bramborách dostatečná krmivová základna, avšak zatížení na jednotku plochy není většinou takové, aby umožnilo v jednom sloučeném družstvu koncentraci alespoň 650 až 1000 prasat na výkrm.

Je třeba rovněž uvažovat o mezidružstevních dokrmnách jatečného skotu. I v tomto odvětví dochází ke značným materiálovým i pracovním úsporám, o čemž svědčí zejména zkušenosti sovětských kolchozníků.

Kromě této činnosti, která se týká kooperace v základních odvětvích zemědělské výroby, je třeba vytvářet mezidružstevní podniky v takových sférách hospodářské činnosti, které se sice týkají zemědělské výroby, ale mají přitom ráz převážně nezemědělský. Tuto kooperační činnost je třeba zaměřit především na lepší využití kvalifikace pracovníků a vlastních i místních materiálových zdrojů a k plnému využití pracovní kapacity členů družstev, zejména v době vegetačního klidu. Zde může jít hlavně o zpracování zemědělských výrobků a jejich odpadů, jako je např. sušení brambor a řepy, míšení krmiv a výroba různých hmot (solomitu, likusu, proutěného, slaměného a rákosového zboží). Plánovaný růst výroby ovoce a zeleniny vyvolává potřebu jejich průmyslového zpracování přímo na místě, kde se vyrábějí. Pro družstva to znamená budovat společné konzervárny, sušárny a moštárny, aby mohly být co nejrychleji a beze ztrát zpracovány všechny zbytky ovoce a zeleniny, které se nespotřebují v čerstvém stavu. Dále

to může být využívání místních surovinových zdrojů pro výrobu stavebního materiálu, jako je těžba písku, šterku a kamene, výroba stavebních hmot z cementu, cihel, tvárnic, vápna apod. Tyto podniky je třeba vytvářet již z toho důvodu, že dosavadní stavební skupiny v jednotlivých družstvech nebudou schopny vlastními silami stavět víceúčelové typizované stavby nejmodernější technikou.

Důležitý význam budou mít též mezidružstevní podniky pro opravy a údržbu mechanizačního zařízení, strojů, nářadí a budov. Tyto podniky by měly přijmout do svého vlastnictví opravářské zařízení od strojních a traktorových stanic.

Všechny tyto mezidružstevní podniky s nejrůznější úsekovou činností přispějí k upevnění ekonomiky kooperujících družstev, neboť se budou opírat o dokonalou materiálně technickou základnu a budou uplatňovat ve svých provozech pokrokovou technologii, řízenou inženýrskotechnickými kádry. Protože na rozdíl od družstev to budou zpravidla úzce specializované výrobní podniky, je dána velká možnost dokonaleji organizovat celý výrobní proces na základě komplexní mechanizace, dělby a specializace práce. Znamená to tedy, že mezidružstevní výrobní podniky mohou významně přispět ke zvyšování objemu i ke zlevnění družstevní výroby, k upevňování a rozvoji družstevní ekonomiky. V tom však není jejich jediný význam. Neméně důležité totiž je, že mezidružstevní organizace jsou jedním ze způsobů zdokonalování družstevní formy vlastnictví v procesu jejího přibližování a postupného splývání s vlastnictvím všelidovým. Jestliže totiž slučování malých družstev ve velká dochází k rozšiřování rámce skupinového vlastnictví na vyšší stupeň zespolečenštění, pak u mezidružstevních podniků dochází ke kvalitativní změně v tom, že vlastníkem tu nejsou již jen jednotlivé skupiny družstevníků, nýbrž skupiny kolektivů mnoha družstev. Mezidružstevní výrobní organizace se tak stanou vyšší formou výrobní kooperace, jejímiž členy nebudou jednotlivci, nýbrž velká socialistická hospodářství. Tyto organizace zůstanou sice v rámci družstevně skupinového vlastnictví, avšak stupeň zespolečenštění jejich výroby a charakter jejich činnosti a vnitřní organizace se přiblíží k podnikům všelidového vlastnictví.

V takovém případě, kdy se členy těchto organizací stanou též státní podniky, nepůjde již jen o projev sblížení družstevního a státního vlastnictví, ale ve skutečnosti půjde o jeden z elementárních aktů splývání mezidružstevní a státní formy socialistického vlastnictví v jednotné všelidové vlastnictví.

Rozvoj mezidružstevních vztahů na základě budování mezidružstevních podniků však vyžaduje, aby při vypracovávání výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese byly pečlivě připraveny a určeny kooperační vztahy mezi socialistickými zemědělskými závody a rozmístěny společné mezidružstevní podniky.

Při určování kooperačních vztahů je třeba především vyjasnit, na jakých úsecích hospodářské činnosti bude třeba především kooperovat, jaká bude potřeba mezidružstevních podniků, jakým způsobem se budou jednotlivá družstva podílet na budování a dalším provozu společného podniku, a zároveň jaká bude účast jednotlivých družstev na řízení a výsledcích hospodářské činnosti mezidružstevního podniku.

Při rozmísťování těchto podniků je třeba volit jejich stanoviště tak, aby k nim bylo vhodné dopravní spojení a aby k jejich výstavbě bylo pokud možno maximálně využito zrušených objektů a průmyslových závodů (nepoužívaných mlýnů, lihovarů, továrních objektů apod.).

Při vypracování výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese Chrudim Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze za účasti

Státního ústavu pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb v Praze se ukázala tato potřeba mezidružstevní kooperace a vzájemné spolupráce:

Chov slepic se navrhuje soustředit z celkového počtu 42 navrhovaných sloučených družstev a ze šesti objektů státních statků do pěti velkých mezidružstevních velkodružbežáren, které budou mít kapacitu 25 až 35 tisíc nosnic. Tak se zkoncentruje do pěti míst celkem 155 000 nosnic, a to na území jednoho okresu o celkové výměře 65 000 ha zemědělské půdy, kde by jinak bylo nutno slepice chovat ve 48 zemědělských závodech v koncentraci 1000 až 6000 kusů. Při rozmisťování mezidružstevních velkodružbežáren, které je třeba budovat bezvýběhovým systémem, se dbalo na to, aby byly umístěny pokud možno blízko větších sídlišť, odkud bude možno získat pracovní síly, kterých je v tomto okrese v zemědělství značný nedostatek. Kromě toho bylo třeba počítat s tím, aby tyto podniky byly budovány blízko jiných mezidružstevních podniků — mícháren krmiv, aby dlouhá přeprava krmných směsí zbytečně nezdržovala výrobu vajec.

Jiným výrobním odvětvím, kde byla navržena kooperace družstev, je výkrm prasat, a to především v podhorské oblasti v jižní části okresu. Zde totiž v některých navržených sloučených družstvech plánovaný počet prasat na výkrm nedosahuje nutné koncentrace pro zavedení velkovýrobní technologie ve výkrmu. Protože jde o oblast s velkou výrobou brambor a s nízkou produkcí zrna, budou mezidružstevní velkovýkrmny budovány na systému mokrého (polévkovitého) krmení, a to s nejmenší koncentrací alespoň 630 prasat. Protože bude třeba využít odstředěného mléka a syrovátky z velké mlékárny v Hlinsku, navrhuje se, aby tyto výkrmny byly umístěny v nedalekém okruhu od tohoto města.

Dále bylo pro celý okres navrženo celkem šest společných mícháren. Vycházel z toho, že jedna společná družstevní míchárna by měla pracovat pro družstva s celkovou výměrou asi 10—12 tisíc hektarů zemědělské půdy. Při navrhování místa výstavby a obvodu mícháren se především brala v úvahu možnost přestavby zrušených průmyslových závodů, aby pořizovací náklady byly co nejnižší. Tak např. jedna míchárna se navrhuje vybudovat ze zrušeného cukrovaru, jiná ze zrušeného mlýna. Dále se při volbě vhodného místa brala v úvahu vhodnost jednotlivých míst z hlediska přírodních a ekonomických podmínek. To znamená dobré dopravní spojení, dostatečné zdroje vody, centrální umístění s ohledem na obsluhovaná družstva apod.

Pro okres Chrudim byla rovněž navržena mezidružstevní síť opraven zemědělských strojů. Tyto opravy budou opravovat jednoduché stroje a agregáty. Dílny budou dobře vybaveny a zařízeny a budou též mít pojízdné dílny. Pro celý okres se navrhuje celkem šest takových opraven, které by však musely být teprve vybudovány. Objekty bývalých strojních a traktorových stanic budou přestavěny na specializované opravy pro těžké a složité stroje, takže jedna opravena by opravovala např. pásové traktory, jiná kombajny apod. Tyto opravy budou patřit STS, ačkoli není vyloučena možnost, aby se v budoucnu i tyto podniky staly mezidružstevními.

V budoucnu se počítá ještě s dalšími společnými podniky, zejména pro výrobu materiálu potřebného k investiční výstavbě. Rovněž se uskuteční zřízení mezidružstevní líhně a družbežárny pro chov plemenných slepic. Úkolem líhně a družbežárny bude dodávat družstvům kuřata do velkodružbežáren v napláňovaných termínech, aby v těchto velkých továrnách na vejce nedocházelo k provozním poruchám a aby byla zaručena plemenářská kvalita dodávaných kuřat.

Rozvoj mezidružstevních organizací v našem státě je v začátcích. Velký význam těchto vztahů však vyžaduje, aby při vypracovávání výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese byla věnována patřičná pozornost budoucímu uspořádání mezidružstevních závodů a vytyčena opatření pro další jejich rozvoj.

Tak se bude také forma družstevně skupinového vlastnictví postupně sbližovat s vlastnictvím všelidovým.

Někteří ekonomičtí ukazatelé sloučení JZD

C. Sc. inž. Jaroslav KUNC, inž. Miroslav ŠESTÁK
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Uplatnění specializace zemědělské výroby, koncentrace, nová technika a moderní velkovýrobní technologie se musí po sloučení družstev projevit v celé ekonomice družstev. Všechna tato opatření povedou ke zvýšení intenzity zemědělské výroby, ke snížení potřeby pracovních sil, k podstatnému zvýšení produktivity práce a ke snížení vlastních nákladů. Zvýšení intenzity zemědělské výroby nám umožňuje především uskutečnit specializaci výroby v zemědělském závodě a uplatnit opatření k rychlému zvyšování úrodnosti půdy a k využívání vědeckých poznatků ve výrobě. Potřeba pracovních sil se snižuje především v důsledku koncentrace výroby jednotlivých zemědělských výrobků, která zde pak umožňuje zavést nejmodernější velkovýrobní technologii a využít nejmodernější techniky. Tytéž faktory mají také vliv na zvýšení produktivity práce v zemědělské výrobě a na snižování vlastních nákladů, na které ještě dále působí efektivnější využívání investičních prostředků. V naší stati použijeme konkrétních údajů skutečnosti v roce 1959 a výsledků, jichž má být dosaženo v konkrétních družstvech, jež se mají sloučit do navrhovaných hospodářských obvodů a která do roku 1965 využijí již řady výhod, které jim sloučení umožní.

Příklady, na nichž chceme ukázat vývoj ekonomických ukazatelů, jsou budoucí sloučená družstva v okrese Chrudim, která se mají vytvořit sloučením dosud samostatných nebo již do menších obvodů sloučených družstev. Jsou to jednak družstva v navrženém hospodářském obvodu, ležícím v řepařské výrobní oblasti s hlavní obcí Jenišovice, a u druhého celku, jenž leží v bramborářské výrobní oblasti s hlavní obcí Holetín.

Hlavními ekonomickými ukazateli, jimiž se budeme v hospodářských obvodech navržených sloučených JZD Holetín a Jenišovice zabývat, jsou:

1. intenzita zemědělské výroby,
2. potřeba pracovních sil a jejich reprodukce,
3. produktivita práce,
4. vlastní náklady výroby.

Intenzita zemědělské výroby

Při zjišťování a porovnávání intenzity zemědělské výroby zkoumáme některé její výsledné ukazatele, jako strukturu zemědělské půdy, hektarové výnosy zemědělských plodin, výrobu živočišných produktů na hektar zemědělské půdy, stavy zvířat a užitkovost.

Jedním ze základních ukazatelů výrobních podmínek každého zemědělského závodu je struktura půdního fondu, kterou vyjadřují podíly jednotlivých kultur zemědělské půdy. Jednotlivé kultury spotřebují na hektar různé množství výrobních prostředků i práce. Proto je struktura zemědělské půdy jedním z ukazatelů intenzity. Strukturu půdního fondu v roce 1959 a v roce 1965 ve zvolených případech ukazuje tabulka I.

I. Struktura zemědělské půdy

JZD		Zemědělská půda	%	Orná půda	%	Louky	%	Pastviny	%	Zahrady a sady	%
1959	Holetín Jenišovice	789,15	100	563,01	71,3	199,92	25,4	26,22	3,3	—	—
		1262,84	100	1098,47	87,0	97,68	7,8	36,75	2,9	29,94	2,3
1965	Holetín Jenišovice	1563,88	100	1080,30	69,1	385,32	24,6	43,29	2,8	54,97	3,5
		1448,74	100	1259,78	87,0	89,54	6,2	35,35	2,4	64,07	4,4

V roce 1959 jsou uvedeny údaje samostatných nebo do malých obvodů sloučených družstev v jednotlivých navržených výrobních obvodech, a to jejich součtem. Ukazatelů v roce 1965 má být dosaženo ve sloučených družstvech v navržených hospodářských obvodech.

Podíl orné půdy v celkové struktuře zůstává v podstatě jak v roce 1959, tak v roce 1965 na stejné výši. V Holetíně dojde ke snížení podílu orné půdy, ovšem v důsledku navrhovaného převzetí zemědělské půdy s nižším podílem orné půdy z katastru Hlinska. Uvažujeme-li celkový podíl orné půdy, je třeba u Jenišovic brát v úvahu i podíl 4,4 % zahrad a sadů převzatých od soukromých zemědělců, které prakticky zvýší podíl intenzivně obhospodařované půdy na 91,4 %.

Právě tak i v Holetíně, kde nebylo v roce 1959 počítáno s plochou na sady a zahrady, má být v roce 1965 věnováno 3,5 % z celkové plochy na tyto intenzivně obhospodařované plochy.

Určitý pokles nastane v podílu luk a pastvin. V Holetíně se sníží podíl obou těchto kultur z 28,7 % na 27,4 %, v Jenišovicích pak z 10,7 % na 8,6 % z celkové plochy. Zde jde o přeměnu málo využitých půd na intenzivní.

Prvním předpokladem pro zvýšení celkové produkce ve sloučených družstvech je zvýšení rostlinné výroby, kterého se dosáhne především cestou růstu její intenzity, jejímž důležitým článkem je zvyšování hektarových výnosů. Úkoly, které vyplývají ze státního plánu na třetí pětiletku pro tato družstva, jsou reálné, neboť hektarové výnosy některých plodin byly již u samostatných družstev v některých letech v této výši zjištěny, a to při horších výrobních podmínkách. Např. JZD Lozice — jedno z družstev budoucího sloučeného družstva Jenišovice, které má nejlepší půdní i klimatické podmínky — dosáhlo již v roce 1959 hektarového výnosu pšenice 29,50 q (plán pro rok 1965 stanoven na 31,19 q), u žita 31,90 q (plán 29,64 q), ječmene 31,30 q (plán 29,20 q), ovsu 29,10 q (plán 28,15 q) atp. Pro splnění plánovaných úkolů v celém sloučeném družstvu pro rok 1965 se sloučením vytvoří důležité předpoklady. Je to

zejména správné rozmístění jednotlivých plodin v nejvýhodnějších pro ně podmínkách, které umožní větší a účelnější mechanizaci a tím i možnost kvalitnějšího výkonu prací v agrotechnických lhůtách, dále použití kvalitních osiv, větší dávkování chlévskou mrvou i strojenými hnojivy apod. Srovnání hektarových výnosů ukazuje tabulka II.

II. Hektarové výnosy zemědělských plodin

JZD		Pše-nice	Žito	Ječ-men	Oves	Len	Bram-bory	Krm-né oko-paniny	Cuk-rovka	Voj-těška-jetel	Kukuřice na siláž
1959	Holetín	18,48	24,20	21,29	19,62	{24,24 2,27	103,80	237,55	—	51,80	335,00
	Jenišovice	23,50	23,17	24,76	22,74	—	119,07	260,53	187,55	47,30	408,62
1965	Holetín	24,61	23,70	26,50	22,20	{31,70 3,00	178,78	517,99	—	57,70	420,00
	Jenišovice	31,19	29,64	29,62	28,15	—	184,88	664,63	350,59	78,04	494,08

Zvyšují se tedy hektarové výnosy jak plodin tržních, čímž se podstatně zvýší tržní schopnost družstva, tak i krmných plodin, které přispějí k zajištění krmi-vové základny, nutné pro plánované zvýšení stavy i užitkovost.

Například v Jenišovicích budou zvýšeny hektarové výnosy vojtěšky o 33,9 %. Zvýšení výnosů pšenice v Jenišovicích o 32,7 %, žita o 27,9 %, ječmene o 19,6 % a ovsa o 23,7 % je reálné. Právě tak je reálné zvýšení výnosů v Holetíně, a to u pšenice o 33,2 %, u ječmene o 24,5 % a u ovsa o 13,1 %. Největší zvýšení je tedy požadováno u pšenice. Ovšem v roce 1959 bylo dosaženo neúměrně nízkých hektarových výnosů pšenice, např. v JZD Štětec 17,2 q, v Horním Holetíně 14,2 q, a to v důsledku jejího pěstování v nevhodných pod-mínkách.

K podstatnému zvýšení dojde u hektarových výnosů cukrovky, u níž nej-důležitějším předpokladem je právě její umístění v nejvhodnějších podmínkách s plným dávkováním chlévské mrvy, které v minulých letech bylo nedostatečné.

Rozsah, strukturu živočišné výroby, hustotu hospodářských zvířat s dosa-ženou a plánovanou užitkovostí a výrobou na hektar zemědělské půdy ukazuje tabulka III.

III. Výroba živočišných produktů na 1 ha zemědělské půdy, stavy zvířat na 100 ha a užitkovost

JZD		Stavy zvířat na 100 ha zeměděl. půdy					Výroba na 1 ha zeměděl. půdy				Užitkovost	
		skot	z toho krá-vy	pra-sata	z toho pras-nice	slepi-ce	mlé-ko l	hově-zí maso kg	vep-řové maso kg	vejce ks	roční doji-vost	snáš-ka
1959	Holetín	63,9	27,0	42,7	5,7	134,4	416	72	44	181	1539	134
	Jenišovice	76,0	34,6	66,0	9,7	208,7	569	77	77	181	1644	87
1965	Holetín	75,2	38,4	61,9	6,7	271,0	856	78,0	77,0	363	2230	134
	Jenišovice	86,1	45,1	110,5	10,6	346,0	1139	103,0	141,0	465	2306	134

Z tabulky III je zřejmé podstatné zvýšení výroby a stavů v chovu skotu. Intenzivní chov skotu je předpokladem pro zvýšení celé zemědělské výroby, a to nejen pro výrobu mléka a masa jako hlavních produktů, ale i pro produkci chlévské mrvy, která je nezbytná k neustálému zvyšování úrodnosti půdy. V Jenišovicích dojde ke zvýšení stavu skotu o 13,3 %, z toho se podstatně zvýší stavy krav o 30,3 %, v Holetíně pak dojde ke zvýšení stavu skotu o 17,7 %.

Vedle zvýšení stavů zvířat je důležitý i růst jejich užitkovosti. Roční dojivost v Jenišovicích vzroste o 40,3 %, v Holetíně o 44,9 %.

Zvýšení stavu zvířat za současného zvyšování užitkovosti ovlivňuje pak celou živočišnou výrobu. Tak např. v Jenišovicích se zvýší výroba mléka o 82,6 %, hovězího masa o 33,7 % a vepřového masa o 83,1 %. V Holetíně dojde k podstatnému zvýšení výroby mléka — o 105,7 %. Jedním z činitelů, který umožní takové pronikavé zvýšení výroby, je lepší zabezpečení krmiv, odstranění roztrůštnosti v ustájení a dosažení velkovýrobní koncentrace.

Potřeba pracovních sil a jejich reprodukce

Zásadní změny, k nimž dojde v organizaci rostlinné i živočišné výroby v důsledku koncentrace zvířat, jakož i výraznější použití mechanizace a nové velkovýrobní technologie se projeví zřetelně i na počtu a rozmístění pracovních sil. Správné využití všech prostředků, které bude mít družstvo k dispozici, si vyžádá nejen změny v rozmístění pracovníků, ale především změny v jejich kvalifikaci.

Při stanovení potřeby celkového počtu pracovníků jsme brali v úvahu jenom stálé, plně výkonné pracovníky. Je ovšem třeba nezapomínat i toho, že v důsledku roztrůštnosti ustájení jednotlivých druhů hospodářských zvířat, rozmístěných v roce 1959 ve mnoha objektech při velmi nízké koncentraci, pracovali ošetřovatelé zčásti také v rostlinné výrobě. Z toho důvodu mohlo dojít k určitým nepřesnostem v údajích tabulky IV, která udává stavy pracovníků v jednotlivých chovech hospodářských zvířat a popřípadě i v rostlinné výrobě.

Srovnáme-li potřebu pracovníků v rostlinné a živočišné výrobě v obou družstvech za sledované období, dojde do roku 1965 k jejich podstatnému snížení (tabulka IV):

IV. Struktura pracovních sil

JZD		Celý počet pracov. v RV + ŽV	V pře- počtu na 100 ha zem. půdy	%	Z toho připadá na					
					RV	na 100 ha zem. p.	%	ŽV	na 100 ha zem. p.	%
1959	Holetín	167	21,2	100	129	16,4	77,2	38	4,8	22,8
	Jenišovice	237	18,8	100	167	13,2	70,5	70	5,6	29,5
1965	Holetín	147	9,4	44,3	107	6,8	72,8	40	2,6	27,2
	Jenišovice	194	13,4	71,3	141	9,7	72,7	53	3,7	27,3

V Jenišovicích klesne potřeba pracovníků v rostlinné i živočišné výrobě v přepočtu na jednotku plochy o 28,7 %, v Holetíně o 55,7 %. Toto snížení potřeby počtu pracovních sil se jeví ještě výraznějším, bereme-li v úvahu, že k jejich snížení v živočišné i v rostlinné výrobě dochází za okolností, kdy se počítá se snížením pracovní doby ze 48 na 42 hodiny týdně. Přitom mají být současně zvýšeny jak hektarové výnosy, tak i stavy jednotlivých druhů zvířat a jejich užitkovosti.

K podstatnému snížení potřeby pracovních sil dochází v živočišné výrobě především v důsledku uplatnění velkovýrobní koncentrace hospodářských zvířat, která u nich umožní i zavedení velkovýrobní technologie. V Jenišovicích se celkový počet pracovníků v živočišné výrobě sníží o 33,9 %, z toho v chovu krav o 17,9 % při současném zvýšení počtu krav o 24,2 %, v chovu skotu o 11,1 % a v chovu prasat o 64,3 %. V Holetíně bude činit snížení 45,8 %, z toho v chovu dojníc 24 % při zvýšení počtu krav o 30,2 %, a v chovu skotu o 44,4 %.

V rostlinné výrobě klesne počet pracovníků v Jenišovicích o 26,5 % a v Holetíně o 58,5 %. Srovnáváme-li tato družstva mezi sebou v roce 1959, vidíme, že v Holetíně připadlo na 100 ha zemědělské půdy v rostlinné výrobě více pracovníků i přesto, že je to družstvo ležící v bramborářské oblasti, než v Jenišovicích, tedy v řepářském družstvu, kde je větší rozsah intenzívnějších kultur a plodin s většími nároky na práci.

Předpokládaný vzrůst produktivity práce v uvažovaných sloučených JZD Jenišovice a Holetín

Podstatné snížení potřeby pracovních sil při současném růstu produkce je důležitým činitelem, který ovlivňuje růst produktivity práce.

Produktivitu práce jsme vyjádřili jako produktivitu živé práce, a to množstvím produkce připadající na jednoho pracovníka. V živočišné výrobě jsme vzali v úvahu celkovou produkci jednotlivých výrobků a stále pracovníky v jednotlivých chovech.

Srovnáme-li obě budoucí sloučená družstva, bude dosaženo větší produktivity práce v Jenišovicích, což je ovlivněno i lepšími půdními a klimatickými podmínkami. Ve srovnání je patrný podstatný vzestup produktivity práce v živočišné i v rostlinné výrobě v důsledku využití vnitropodnikové specializace, správného zaměření výroby, využití techniky a moderní velkovýrobní technologie.

V rostlinné výrobě byla při výpočtu produktivity práce vzata v úvahu i výpomoc nezemědělského obyvatelstva v době špičkových prací.

V živočišné výrobě se proti roku 1959 zvýší celková produktivita práce v Jenišovicích o 155,3 %, v Holetíně pak o 190,1 %. Ke zvýšení produktivity práce dochází i v rostlinné výrobě. V živočišné výrobě porovnáváme produktivitu práce i u jednotlivých produktů (tabulka V).

Tabulka V ukazuje, jakého pronikavého zvýšení produktivity práce je možno dosáhnout důsledným uplatněním koncentrace výroby.

V. Předpokládaná produktivita práce ve sloučených JZD Jenišovice a Holetín

Produkt	Výroba připadající na jednoho pracovníka				Zvýšení produktivity práce o %
	1959		1965		
	l, ks, kg	Kčs	l, ks, kg	Kčs	
Holetín:					
mléko	16 395		46 137		181,4
hovězí maso	8 079		15 388		90,5
vepřové maso	4 702		47 060		900,8
vejce	47 562		283 977		497,1
celkem ŽV		42 580		123 545	190,1
celkem RV		17 346		32 552	87,7
celkem RV + ŽV		23 087		53 514	131,8
Jenišovice:					
mléko	20 522		44 280		115,8
hovězí maso	8 105		13 573		67,5
vepřové maso	6 685		79 450		1088,5
vejce	38 059		336 675		784,6
celkem ŽV		49 768		127 045	155,3
celkem RV		27 738		36 423	31,3
celkem RV + ŽV		34 245		59 079	72,5

Vlastní náklady výroby

Komplexním ukazatelem hospodárnosti družstva jsou vlastní náklady, které jsou konečnou výslednicí řady opatření ve výrobě a v organizaci práce.

V tomto krátkém přehledu není možné uvést jednotlivé položky vlastních nákladů. Všimneme si proto alespoň snížení vlastních nákladů u některých zemědělských výrobků, ke kterému dojde do roku 1965 v uvažovaných sloučených družstvech.

Srovnáváme snížení vlastních nákladů na jednotlivé produkty, jichž má být dosaženo v Jenišovicích v roce 1965, s dosaženými průměrnými vlastními náklady řepářských družstev v roce 1958, u Holetína pak s průměrnými vlastními náklady bramborářských družstev rovněž z roku 1958.

Vlastní náklady, předpokládané v JZD Jenišovice a Holetín pro rok 1965, počítají se sedmihodinovou pracovní dobou (tj. 42 hodin týdně), tedy také s vyšší odměnou za hodinu vynaložené živé práce, než je tomu u vlastních nákladů podle výrobních oblastí v roce 1958, se kterými je srovnáváme a které počítají se 48hodinovou týdenní pracovní dobou (tabulka VI).

VI. Snížení vlastních nákladů u jednotlivých rostlinných a živočišných výrobků

Produkt	Jenišovice		Holetín	
	vlastní náklady na jednotku výrobku		vlastní náklady na jednotku výrobku	
	index 1958 = 100	1965	index 1958 = 100	1965
pšenice	100	71,5	100	78,3
žito	100	67,8	100	89,2
ječmen	100	75,2	100	75,7
brambory	100	56,3	100	75,7
cukrovka	100	78,5	100	58,8
mléko	100	42,6	100	51,1
hovězí maso	100	55,7	100	62,4
vepřové maso	100	39,6	100	50,3
vejce	100	72,0	100	72,7

Podstatné snížení vlastních nákladů bude umožněno zvýšením hektarových výnosů a užitkovostí zvířat a zejména snížením potřeby živé práce.

Jak klesne podíl nákladů na živou práci z celkových vlastních nákladů na jednotlivé zemědělské výrobky, ukazuje srovnání v tabulce VII:

VII. Podíl pracovních nákladů z vlastních nákladů v %

Produkt	Průměr řepařských JZD 1958	Jenišovice 1965	Průměr bramborářských JZD 1958	Holetín 1965
pšenice	34,4	20,9	34,7	23,0
ječmen	36,7	21,9	38,3	23,5
žito	39,8	21,4	39,3	22,9
brambory	42,5	18,1	46,2	18,8
cukrovka	51,7	41,8	—	—
mléko	45,3	26,4	44,4	27,1
skot	34,7	14,9	35,8	16,8
prasata	25,1	2,1	24,3	2,6
vejce	38,3	3,8	38,5	7,0

Podíl pracovních nákladů ve vlastních nákladech klesá podstatně v živočišné výrobě, kde se také nejvýrazněji projeví výhody koncentrace a uplatnění velkovýrobní technologie.

Snížení vlastních nákladů v důsledku uplatnění koncentrace a specializace výroby a využití moderní techniky i velkovýrobní technologie umožní družstvům

dosáhnout vyššího hrubého důchodu, což se projeví i ve zvýšení odměn družstevníkům za práci. Dále družstva dosáhnou zvýšení zisku, který umožní akumulovat více prostředků pro zrychlení tempa rozšířené socialistické reprodukce i pro zabezpečování stoupajících požadavků na společenskou spotřebu v družstvech.

Některé problémy řešení výhledového uspořádání venkovského osídlení

Inž. arch. Jiří NĚMEC, inž. Alois SLEPIČKA,
inž. arch. Karel KIBIC, inž. arch. Václav ŠTENCEL

Státní ústav pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb, Praha

Dnešní stav venkovského osídlení je výsledkem dlouhodobého vývoje vesnice v různých podmínkách společenského života a rozvoje výrobních sil a vztahů.

Vhodné přírodní a geografické podmínky území naší republiky s možností intenzivní výroby byly příčinou poměrně rychlého růstu osídlení a jeho hustoty. V období svého vzniku a rozvoje plnily vesnice jen zemědělsko-výrobní funkci a byly sídlem zemědělského obyvatelstva. Rozhodující vliv na vývoj osídlení měla proto zemědělská výroba, která svým malovýrobním charakterem a individuální formou hospodaření podstatně ovlivnila urbanistickou koncepci jednotlivých sídlišť a hustou síť celého osídlení. Podle statistických údajů byl administrativní počet obcí na území republiky k 31. prosinci 1958 14 234 obcí, jejichž průměrná rozloha činila 8,98 km², z toho v českých krajích 10 863 obcí s průměrnou rozlohou 7,26 km². Uvážíme-li, že na rozlohu jedné obce připadají v průměru čtyři sídla, docházíme k celkovému počtu sídlišť asi 55 až 60 tisíc, z nichž asi 35 % představují samoty s minimálním počtem obyvatelstva.

I. Složení obcí podle výměry půdního fondu

Obce s výměrou hektarů	Počet obcí	Procento z celkového	
		počtu obcí	půdního fondu ČSSR
do 500	9370	65	39
500—1000	3579	25	34
1000—1500	865	6	15
nad 1500	541	4	12

Představu o hustotě osídlení dají tabulky I a II, vyjadřující procentické složení jednotlivých obcí podle počtu obyvatelstva a rozlohy katastrálního území.

Čísla uvedená v tabulkách I a II, ukazují, že nízká koncentrace obyvatelstva, hustá síť

II. Složení obcí podle počtu obyvatelstva (stav k roku 1950)

Počet obyvatel	Počet obcí	Procento z počtu obcí
do 500	9871	66
500—1000	2827	19
1000—2000	1296	9
2000—5000	583	5
5000—10 000	133	1

sídlíšť a malá rozloha katastrálního území z dnešního výrobního hlediska již neodpovídají požadovaným velikostem zemědělských závodů a z hlediska sídlištního hospodářnému a účelnému využití občanského vybavení a investic pro novou výstavbu bytovou i účelovou a její technické vybavení v jednotlivých sídlištích.

Zatímco rozvoj průmyslu zvyšujícími se nároky na pracovní síly vytvořil podmínky pro soustředění velkého počtu obyvatel v bezprostřední blízkosti výroby, tj. ve městech, již ke konci minulého století a umožnil přestavbu a modernizaci měst, pak malovýrobní charakter zemědělské výroby s nízkou produktivitou práce pro podobnou přestavbu vesnice podmínky nevytvořil. Proto ještě v nedávné minulosti byla vesnice souborem soukromých hospodářství a živelně vyrůstající drobné bytové výstavby s nedostačující kvalitou a kapacitou občanského a technického vybavení, odpovídajícího tehdejšímu technickému a politickým podmínkám života na vesnici.

Tato fakta vedla k prohloubení rozdílů úrovně životního prostředí ve městech a na vesnicích, jehož odstranění je jedním z předních úkolů socialistické společnosti. Přitom nelze opomenout ani stavební stav vesnice a její urbanistickou strukturu. Dosavadní bytový fond zdaleka neodpovídá zvyšující se úrovni obyvatelstva na vesnicích a požadavkům na úroveň bydlení. Zatímco ve městech je běžně zajištěno zásobování vodou, plynem, vybudována kanalizace apod., má z celkového počtu sídlíšť na území republiky jen 2345 zajištěno zásobování vodou vodovody a 991 má kanalizaci. Více než 50 % objektů dosahuje značného stáří a s ohledem na použitý stavební materiál má nižší stavební kvalitu a četné dispoziční závady. Otázka rekonstrukcí těchto objektů s ohledem na stavební stav, konstrukci a dispozici je ve mnoha případech problematická.

* * *

Jeden ze základních úkolů pro vybudování předpokladů pro přechod ke komunismu, tj. odstranit rozdíl životní úrovně mezi obyvatelstvem měst a vesnic, spočívá v podstatě ve vyřešení dvou základních problémů:

1. Vytvořit optimální podmínky ke stálému růstu a zhospodářování zemědělské výroby koncentrací a specializací zemědělské velkovýroby, zavést do ní průmyslové prvky a tím vytvořit předpoklady pro setření podstatných rozdílů mezi prací v zemědělství a v průmyslu.

2. Vytvořit optimální podmínky pro perspektivní koncentraci osídlení do určitých obcí a tím v nich vytvořit předpoklady pro dobré a ekonomicky vytížené technické, kulturní a společenské zařízení a odstranit tak rozdíl úrovně životního prostředí ve městě a na venkově.

Protože otázkami vytvoření optimálních podmínek pro koncentraci a specializaci zemědělské výroby se zabývají jiné články tohoto čísla „*Zemědělské ekonomiky*“, zaměříme svou pozornost na řešení problematiky venkovských sídlíšť.

Struktura venkovského osídlení na území ČSSR, hustota sítě venkovských sídlíšť a jejich velikost byla v historickém vývoji a je i v současné době postupně utvářena — kromě podmínek přírodních — i vlivem intenzity hospodaření, technologie zemědělské výroby a z toho vyplývající potřeby pracovních sil na hektar zemědělské půdy. Protože vývoj vesnice jako sídliště pracujících v zemědělství se pochopitelně za těmito vlivy opožďuje, odpovídá dnešní struktura venkovského osídlení a průměrná velikost vesnice na území ČSSR formám zemědělské malovýroby, často až z období feudalismu, a potřebě asi 100 pracovních sil na 100 ha zemědělské půdy.

Vlivem stále pokrokovější technologie v zemědělské výrobě v poslední době, a zejména v dalším výhledu, a vlivem mechanizace a automatizace potřeba pracovních sil v zemědělství neustále klesá. I když tento pokles je regulován zvyšující se intenzitou hospodaření, přesto lze zaznamenat velmi značný celkový pokles potřeby pracovních sil v zemědělství. Podle údajů ČSAZV lze výhledově na rok 1965 počítat s potřebou 21 pracovníků na 100 ha zemědělské půdy v oblasti řepařské, 20 pracovních sil v oblasti kukuřičné a bramborářské a 15 pracovních sil v oblasti horské s tím, že i tento počet se bude dále snižovat i při zvýšené intenzitě hospodaření. Na rok 1975 lze průměrně počítat potřebu již jen 13 pracovních sil na 100 ha zemědělské půdy.

Při úbytku pracovních sil v zemědělství není v dnešní situaci, kdy na vesnicích, které původně vznikly jako sídliště výlučně zemědělského obyvatelstva, téměř polovina obyvatel spjata se zemědělstvím, ale s jinými odvětvími národního hospodářství.

Skutečnost, že obyvatelstvo vesnic se do značné míry stalo závislým na průmyslové výrobě ve městech, byla způsobena jednak ztrátou značné kapacity pracovních příležitostí v zemědělství (jak již bylo uvedeno), jednak i tím, že průmyslová výroba svým charakterem i kulturou práce stojí dosud stále na vyšší úrovni než práce v zemědělství.

Naproti tomu skutečnost, že obyvatelstvo vesnic, pracovníě závislé na průmyslové výrobě ve městech, se dosud nepřemístilo do městských sídlišť, je dána dvěma okolnostmi; jednak dosavadním bytovým fondem na vesnicích (jehož rozsah byl v době vzniku určen podstatně vyšší potřebou pracovních sil v zemědělství na hektar zemědělské půdy proti současnému stavu) a jednak tím, že opatrování základních životních potřeb samozásobitelským způsobem znamená v současné době značné finanční úspory v rozpočtu rodiny žijící na venkově v porovnání s rodinou žijící ve městě, která je závislá na nákupu těchto základních potřeb.

Přesto však je možno sledovat stálý pokles počtu obyvatelstva na vesnicích, který nebyl zastaven ani současnou, téměř všeobecnou bytovou tísni ve městech. Tak např. v obcích do 2000 obyvatel žilo:

	v roce 1921	v roce 1957
na území celé republiky	56,9 %	46,0 %
z toho: v českých krajích	55,1 %	44,0 %
na Slovensku	62,7 %	50,7 %

Je třeba si uvědomit, že samozásobitelský způsob opatrování základních životních potřeb je i na venkově úkazem dočasným, který je přežitkem a pozůstatkem z dob zemědělské malovýroby. Neustálým snižováním malovýrobních cen, jakož i zlepšováním, zkvalitňováním a zlevňováním služeb bude tento způsob opatrování základních životních potřeb zcela přirozeně zanikat. Bytová tíseň i ve městech bude rovněž v dohledné době odstraněna. A tehdy nutno očekávat, že se rovněž projeví vysoký zájem pracujících v průmyslu ve městech, kteří dosud žijí na venkově, přesunout svá bydliště k pracovišti, odstranit dlouhou dojízdku do zaměstnání a využít tohoto času ke zvyšování své kvalifikace nebo k odpočinku apod.

Pokusíme-li se zevšeobecnit důsledky těchto předpokladů, dojdeme k závěru, že při zachování dosavadní velmi husté sítě drobných venkovských sídlišť by se tato sídliště ve výhledu ještě podstatně zmenšila. Je jasné, že v takové situaci by bylo velmi obtížné, ne-li vůbec nemožné, uvažovat o dokonalém vybavení těchto sídlišť na úrovni města, zejména technickým zařízením.

Zde jasně vyplývá hluboký a zásadní význam a nutnost uskutečnění kategorie dosavadních venkovských sídlišť, spočívající ve výběru určitých obcí, které mají předpoklady k dalšímu rozvoji a koncentraci obyvatelstva jak z hlediska budoucího rozvoje, koncentrace a specializace zemědělské výroby i průmyslu, tak i z hlediska vhodných sídlištních podmínek.

Kategorizaci obcí v zásadě rozdělujeme venkovská sídliště podle hospodářského a společenského významu na obce střediskové, hlavní a přidružené. Kromě těchto základních kategorií jsou to dále obce se speciálním významem (např. rekreačním, lázeňským, sídlištního satelitního typu u měst apod.).

Obce přidružené (nemají-li význam speciální, na který bylo právě poukázáno) jsou takové, které nemají předpoklady pro další rozvoj, výstavba v nich by měla být omezována (v určitých případech přímo vyhlášena stavební uzávěra) a ve dlouhodobé perspektivě lze počítat s jejich zánikem. Pokud ovšem v nich budou umístěna výrobní střediska zemědělského závodu, zpravidla specializované farmy živočišné výroby, je třeba v nich počítat s příslušným bytovým fondem pro pracovníky tohoto výrobního střediska.

Obce hlavní jsou navrhovány jako sídla zemědělských závodů s trvalým sídlištním významem, a svou výhledovou kapacitou obyvatelstva mají předpoklady ekonomicky vytížit alespoň minimální základní technické, společenské a kulturní vybavení. Koncentrování bytové výstavby v těchto obcích je nutno podporovat např. státními investicemi pro jejich technickou vybavenost, a tím vytvářet předpoklady pro snížení nákladů na družstevní bytovou výstavbu, dále výstavbou objektů kulturní a společenské vybavenosti apod.

Střediskové obce jsou navrhovány vždy pro území několika obcí hlavních, soustřeďují vyšší společenskou a kulturní vybavenost a jsou i středisky pro koncentrování vyšších zemědělských služeb. Funkci střediskových obcí plní do značné míry již dnes větší sídelní celky, vzniklé v historickém vývoji sídelní struktury při důležitých dopravních křižovatkách, průmyslových závodech apod.

Tím prakticky docházíme k závěru, že vytvoření materiálně technické základny pro přechod ke komunismu a dovršení kulturní revoluce na venkově bude mj. znamenat i zásadní změny sídelní struktury, přechod od husté sítě drobných vesnic k řidší síti větších, na úrovni města vybavených sídlišť, ve kterých bude možno realizovat i jeden ze základních požadavků komunismu — odstranění rozdílu životního prostředí a životní úrovně mezi městem a venkovem.

* * *

Tuto předpokládanou radikální změnu sídelní struktury je bezpodmínečně nutno plánovitě řídit. Aby bylo možno zajistit správné, účelné a hospodárné rozmísťování a umísťování stavebních investic, je nutno postupovat od plánování hospodářského k vlastní projekci metodou územního plánování.

Plánovací příprava výstavby a přestavby vesnic byla zajišťována až dosud tzv. technickoekonomickými rozbory, jejichž obsah byl vymezen vyhláškou Státního výboru pro výstavbu, číslo 22 z roku 1958. Technickoekonomické rozbory se převážně zabývaly umísťováním zemědělských objektů a v dostatečné hloubce neřešily otázky, týkající se výstavby ostatní, tj. bytové a občanské. Dále se při jejich zpracování vycházelo z velikosti daného zemědělského závodu, přičemž chybělo ujasnění hospodářského významu další koncentrace a specializace výroby a dalšího rozvoje obce z hlediska vyššího územního celku.

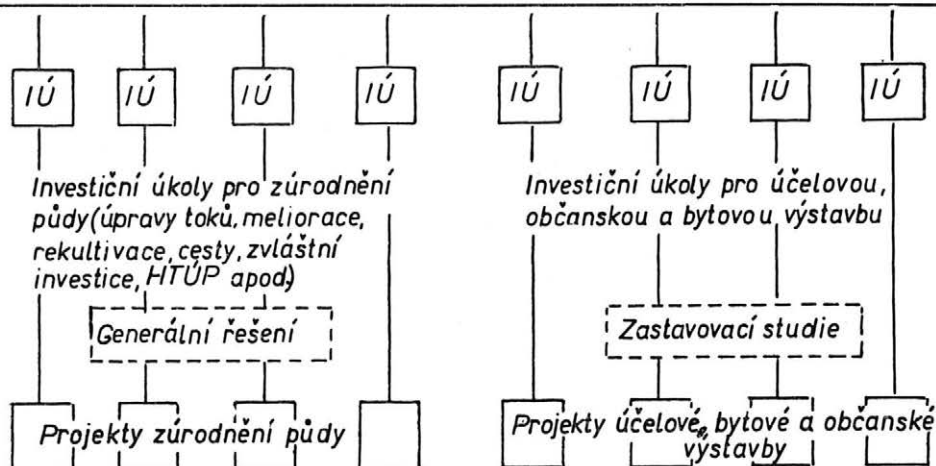
Nedostatky dosavadního způsobu zajišťování plánovací přípravy pro výstavbu a přestavbu vesnic se nyní v podmínkách slučování družstev ještě znásobují. Je proto třeba územně plánovací přípravu pro výstavbu a přestavbu vesnic realizovat v těsné souvislosti s výhledovými plány rozvoje zemědělské výroby v celém

Územně plánovací studie okresu

1. Návrh delimitace mezi sektory
2. Návrh organizace území a zemědělských závodů (hospodářských obvodů sloučených družstev)
3. Návrh kategorizace obcí podle významu
4. Dlouhodobá koncepce rozvoje zemědělské výroby:
 - návrh organizace zemědělské výroby, rozmístění zemědělské výroby a specializace v rámci okresu, kooperace, rozmístění vyšších zemědělských služeb,
 - řešení vodohospodářských problémů z hlediska širších územních hydrogeologických celků, opatření pro zúrodnění půdy a zvláštní zemědělské investice nadmístního významu
5. Územní a jiné požadavky průmyslu a dopravy a ostatních odvětví národního hospodářství
6. Dlouhodobý vývoj osídlení
7. Rozmístění bytové výstavby a občanského a technického vybavení.

Územně plánovací studie zemědělského závodu

- A. Průzkumy a rozborů:
 1. Prověření a upřesnění návrhu sloučení družstev podle místních podmínek
 2. Plán organizačně hospodářského rozvoje zemědělského závodu (sloučeného družstva)
 3. Plán rozvoje vesnic a organizace území zemědělského závodu.
- B. Návrh:
 1. Studie organizace území a jeho využití pro zemědělskou výrobu (extravilán, kostra svozových cest, schéma provozu)
 2. Územní řešení vesnice (účelová a bytová výstavba, občanská a technická vybavenost, forma a způsob zastavění)
 3. Ekonomické vyhodnocení



okrese i s plány organizačně hospodářského rozvoje sloučených družstev. Z tohoto hlediska je také nutné, aby územně plánovací příprava měla dvě části, a to:

1. Územně plánovací studie okresu. Metodicky je uvažována územně plánovací studie okresu jako první stupeň územně plánovací přípravy investic, která vychází z plánování hospodářského, tj. především z výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby v okrese. Územní studie okresu má umožnit rozmístění investic a stává se vlastně programem pro druhý nezbytný stupeň územně plánovací přípravy, tj. pro

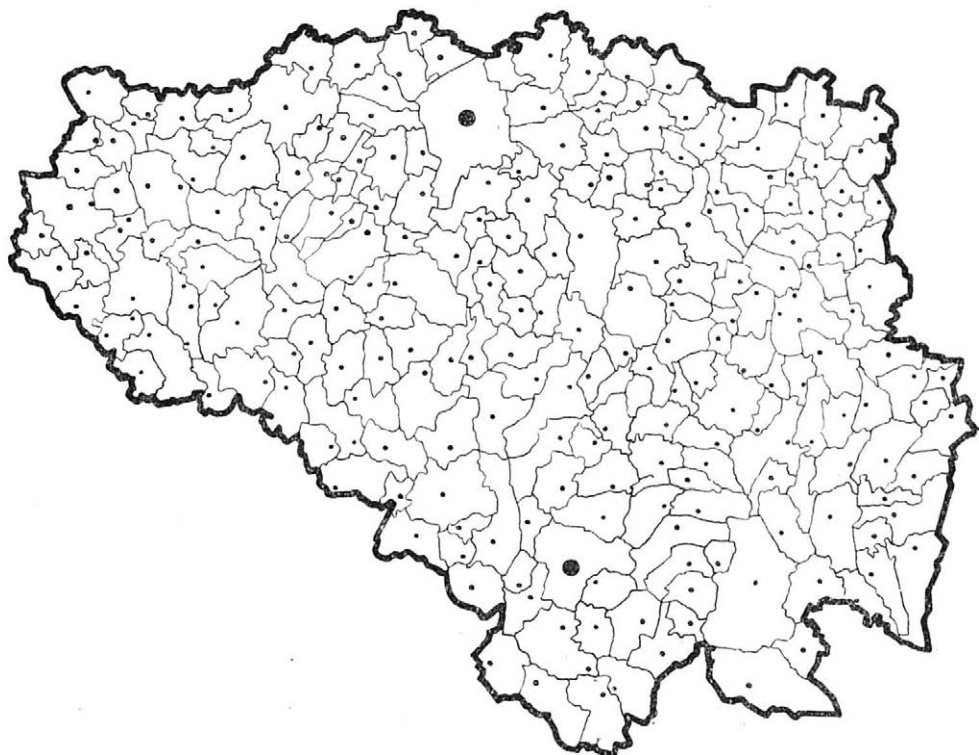
2. územně plánovací studii zemědělského závodu, která řeší konkrétní umístění investic i formu zastavění.

Vazba obou těchto stupňů územně plánovací přípravy, návrh jejich rámcového obsahu a dále vazba na investiční úkoly a projektovou dokumentaci je patrna ze schématu, uvedeného na str. 271.

Tento metodický postup byl v praxi ověřen zpracováním „Územně plánovací studie okresu Chrudim“, a to Státním ústavem pro typizaci a vývoj zemědělských a lesnických staveb v Praze ve spolupráci s Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze ve druhé polovině roku 1960 (viz obr. 1 a 2).

Návrh řešení předpokládá vytvoření 16 střediskových oblastí, kterým odpovídají střediskové obce, a 48 území zemědělských závodů, jimž odpovídají obce hlavní.

Území zemědělského závodu, tzv. hospodářského obvodu, představuje návrh na sloučení do jednoho družstva. Oblast střediskové obce zahrnuje zemědělské



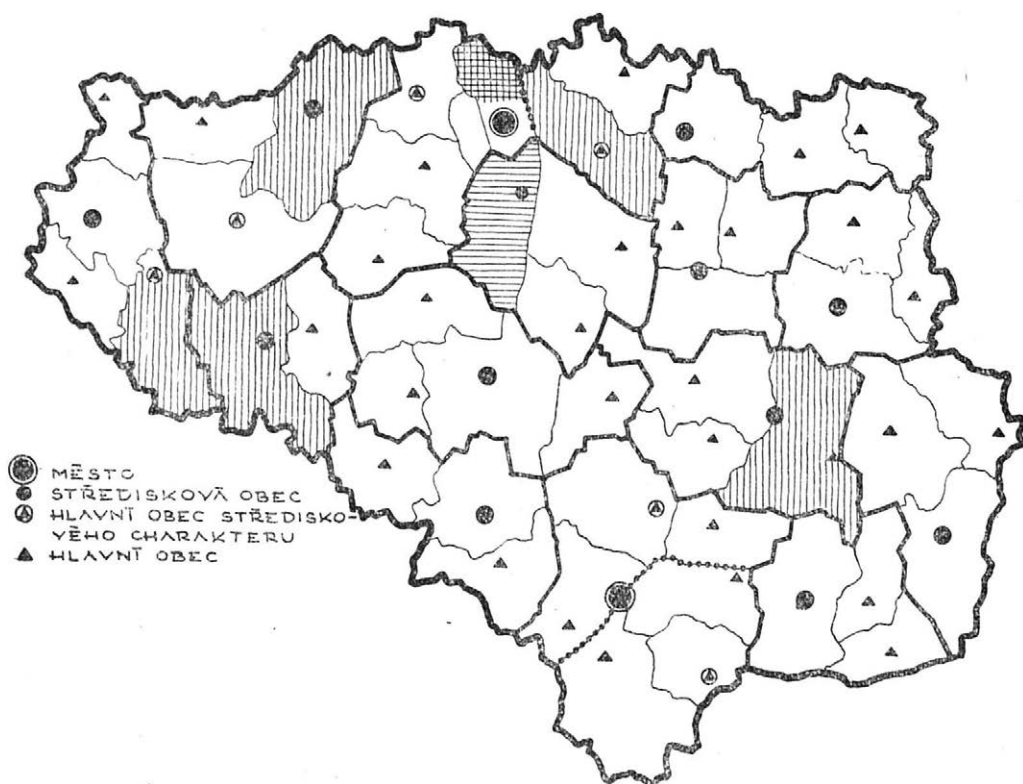
1. Současný stav sídelní struktury v okrese

závody, mezi nimiž je v dalším výhledu navrhována úzká kooperace a výrobní specializace, která umožní dosažení ekonomicky nejvýhodnější koncentrace určitých druhů hospodářských zvířat a nejefektivnější způsob hospodaření. Středisková oblast je současně vybavována vyšším, naddružstevním zemědělským zařízením. Návrh hranic zemědělských závodů a střediskových oblastí současně sjednocuje problematiku zemědělské výroby s problematikou společenské spádovosti a vybavenosti a s problematikou výhledové struktury osídlení a kategorizační sídliště.

U měst Chrudim a Hlinska jsou hranice střediskových oblastí navrhovány tak, aby intravilán města byl jimi tangován, resp. aby město leželo na průsečíku hranic několika střediskových oblastí. Tím je tedy z měst vyloučen zemědělský provoz, přičemž jsou tato města dále uvažována jako centra společenské vybavenosti (např. obec Bylany a Kočí u Chrudimi a obec Holetín a Kameničky u Hlinska jsou uvažovány jako obce střediskového charakteru s ohledem na možnost vytvoření některých výrobních zařízení naddružstevního významu. Občanská vybavenost však pro oblasti Bylany a Kočí je soustředěna v Chrudimi, pro území Holetín a Kameničky v Hlinsku).

Návrh hranic mezi střediskovými oblastmi a zemědělskými závody, tj. sloučenými družstvy, byl především ovlivňován přírodními podmínkami a reliéfem terénu, dále zemědělskou výrobou, plánovanými záměry ostatních resortů, komunikační sítí, složením obyvatelstva, společenskou spádovostí, vybaveností a ostatními faktory.

Nově navrhované území okresu Chrudim má celkovou výměru 102 933 ha.



2. Návrh organizace území okresu a kategorizace obcí

Celkový počet obyvatelstva k 1. září 1960 byl 108 722. Na hektar tedy připadá 1,05 obyvatel. Z toho skupina zaměstnaných čítá 51 263 (tj. 47,5 %) a skupina nevýdělečná 56 754 (tj. 52,5 %). V zemědělství je zaměstnáno celkem 15 131 obyvatel (tj. 14 %), v zemědělském průmyslu 1734 (tj. 1,6 %), v průmyslu a službách 34 398 (tj. 31,9 %).

Dnešní počet obcí na území okresu Chrudim (po navrhovaných úpravách hranic okresu) je 158, počet sídlišť 349. Návrh výhledové sídlištní struktury uvažuje s rozložením osídlení do dvou měst, 16 střediskových obcí a 32 obcí hlavních. Kromě těchto základních sídlišť zůstane na území okresu zachována řada obcí přidružených s trvalým sídlištním významem, které však mohou být přesně určeny až po zpracování plánů organizačně hospodářského rozvoje sloučených družstev a jejich územně plánovacích studií (územně plánovací studie hlavních obcí).

Výhledový počet obyvatelstva na území okresu do roku 1975 je možno stanovit na základě rozboru pracovních příležitostí a migrace obyvatelstva asi na 116 770 (současný stav 108 722), z čehož připadá na město Chrudim 30 000 (současný stav 16 000), na Hlinsko 13 500 (současný stav 6751), na ostatní sídliště souhrnně 73 270 (současný stav 85 971).

Z uvedeného je patrné, že je nutno předpokládat značný vzrůst počtu obyvatelstva ve městech a naproti tomu úbytek obyvatelstva v ostatních sídlištích, což odpovídá již dříve uvedeným předpokladům.

Tento předpokládaný pokles obyvatelstva se týká vždy území celého zemědělského závodu, nikoli vlastní hlavní obce (resp. obce střediskové), která sama o sobě se bude výhledově proti současnému stavu zvětšovat svou kapacitou obyvatelstva.

Tyto skutečnosti znamenají nutnost změny celé sídelní struktury v okrese, která — i když je otázkou dlouhého výhledu — podstatně ovlivní veškeré další zásahy do organizace okresu a již dnes se stává určující pro jakékoliv umísťování stavebních investic.

Závěrem uvádíme tabulky III a IV o počtu obyvatelstva v jednotlivých obcích dnešního okresu Chrudim za leta 1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1921, 1930, 1940, 1948 a 1960. Uvedený přehled poskytuje dostatečné podklady pro představu o migračních změnách ve městech a na vesnicích v posledním století. V okrese Chrudim jsou rovnoměrně zastoupeny jednotlivé výrobní oblasti, takže tabulka zachycuje přírůstky i úbytky jednotlivých obcí v různých oblastech zemědělské výroby. Všeobecně lze říci, že počet obyvatel na vesnicích ve druhé polovině XIX. století vzrůstal, zvětšoval se přirozeně a úměrně k celkovým přírůstkům obyvatelstva, a to proto, že ve městech chrudimského okresu nebylo zatím dostatek pracovních příležitostí v průmyslu. Jistým zlomem pro většinu obcí jsou leta 1900—1910, kdy dochází k poklesu počtu obyvatel na vesnicích, kdežto ve městech počet obyvatelstva dále vzrůstá. Po roce 1940 dochází k radikálnímu úbytku počtu obyvatel na vesnicích i ve městech (druhá světová válka, odsun Němců). Po roce 1948 pokles obyvatelstva na vesnicích trvá, kdežto ve městech je tomu naopak.

III. Pohyb obyvatelstva v letech 1940—1960

Počet obyvatel na území dnešního okresu Chrudim	1940	1948	1960
ve městech	45 027	40 521	48 899
na vesnicích	81 621	63 707	58 966

IV. Vývoj počtu obyvatelstva v obcích v okrese Chrudim v letech 1869—1960

Místo	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1940	1948	1960
Chrudim ¹⁾	9449	11886	12128	13045	13556	13129	13264	14260	13217	16000
Vestec	110	125	135	143	182	199	201	189	165	140
Bělá	422	446	442	431	448	542	516	487	373	351
Běstvina	1103	1243	1069	986	997	1016	888	844	660	483
Spačice	234	255	221	218	238	226	223	234	171	155
Pařížov (+ Vestec)	285	333	310	269	286	264	309	296	221	206
Bitovany	513	596	641	680	716	751	690	662	570	566
Bojanov ¹⁾	520	536	518	495	475	442	457	480	408	460
Bezděkov	231	232	199	194	199	190	186	183	168	140
Bor u Skutče	385	386	399	375	379	364	389	363	261	245
Bořice	427	509	457	437	463	445	416	375	333	267
Bousov	450	487	477	485	533	498	459	421	289	280
Bylany	331	335	486	526	575	530	481	475	369	315
Lány	441	470	487	501	486	455	409	423	352	246
Ctětín	744	783	772	805	892	905	879	950	703	672
Čachnov	225	219	231	237	264	287	446	432	248	226
Čankovice	442	490	496	480	507	489	506	456	350	331
Blížňovice	295	287	310	313	246	261	267	247	208	181
Holešovice	343	338	313	361	362	374	339	326	281	241
Česká Rybná	805	825	794	788	789	758	696	710	524	436
České Lhotice	414	444	373	351	334	339	323	317	260	231
Dědová	544	531	489	481	482	440	430	413	324	329
Dobrkov	246	229	236	232	223	195	194	183	135	107
Dolní Bezděkov	277	294	352	344	332	308	308	323	297	175
Dolý	617	697	731	696	669	639	591	530	381	268
Doubravice	362	388	388	355	336	335	343	324	253	232
Dřenice	794	691	700	602	493	523	498	497	417	386
Tříbřichy	490	480	518	560	575	565	603	626	526	493
Filipov	307	302	295	302	288	254	285	251	192	195
Františky	624	618	617	587	540	541	482	416	297	287
Hamry	531	530	536	559	607	559	597	532	413	364
Heřmanův Městec ¹⁾	4271	4601	4566	4668	4614	4225	3969	3983	3339	3182
Hlinsko ¹⁾	3141	3199	3478	4132	5107	5073	5881	6097	5189	7051
Blatno	488	488	512	589	607	570	831	816	721	650
Srní	276	248	258	281	419	378	456	463	330	317
Hluboká	459	491	431	415	440	380	365	386	288	308
Hněvčice	423	473	484	467	472	435	412	385	321	283
Hodonín	212	209	234	220	235	227	229	228	180	163
Hoješín	682	655	629	546	559	547	486	451	313	294
Holetín Hor. i Dol.	1400	1344	1395	1388	1515	1389	1402	1402	1058	1028
Honbice	273	281	302	272	290	245	239	216	208	192
Horka	422	494	492	516	535	533	555	564	431	396
Hlína	337	326	316	277	299	262	282	276	209	194
Smrček	218	193	195	224	207	229	233	239	170	193
Hor. Bradlo ²⁾	720	770	720	699	691	697	654	701	522	661
Travná	405	428	412	398	392	398	420	404	319	269
Hošťalovice	341	357	369	383	445	434	394	388	336	247
Blansko	155	173	173	206	223	195	194	177	166	154
Hrochův Týnec ¹⁾	1082	1206	1239	1274	1340	1270	1182	1222	1096	1266
Stičany	211	261	235	230	265	310	290	261	222	281
Hroubovice	695	695	661	665	738	692	734	746	551	468
Chacholice	357	363	362	365	354	323	355	368	299	254
Chlum	869	917	894	857	849	761	680	631	523	475
Chotěnice	505	494	533	473	456	394	422	394	344	341
Chrást	1764	1812	1823	2040	2440	2341	2284	2427	1974	2228
Chroustovice	925	918	937	885	978	995	1017	1016	868	847
Janovice	239	243	266	252	230	203	208	197	172	168
Holíčky	127	161	152	114	106	123	106	111	91	78

Místo	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1940	1948	1960
Morašice	457	429	423	390	365	371	329	344	308	251
Stupice	188	222	202	194	208	195	170	172	138	129
Zbyhněvice	109	112	123	122	121	131	108	95	95	72
Jenikov	539	554	583	565	572	558	595	559	479	497
Jenišovice	386	414	418	433	451	441	401	393	318	273
Zalažany	233	227	210	201	202	205	205	161	132	109
Štěnec	158	141	170	165	173	192	179	180	136	105
Kameničky	869	823	862	883	809	758	870	750	616	688
Kladno	357	389	366	384	418	382	419	421	325	351
Klešice	392	410	404	389	386	401	384	380	312	307
Kněžice	347	354	372	371	373	349	327	317	291	254
Moravany	206	239	209	238	227	229	255	229	177	121
Koči	630	694	731	851	894	842	854	778	611	580
Topol	347	363	380	451	425	405	422	398	328	282
Kostelec u Heřm.										
Městec	606	733	754	740	731	672	661	684	561	439
Kovářov	385	370	357	344	352	337	360	338	260	245
Hrbokov	135	136	155	135	130	132	118	116	98	88
Kraskov	710	711	693	673	742	734	731	732	540	509
Krásné	305	281	288	273	263	250	244	282	173	106
Polánka	317	334	267	237	243	213	203	200	158	121
Krouna	1465	1567	1513	1558	1551	1492	1515	1490	1157	1170
Lažany	147	169	160	164	178	161	153	230	168	144
Leština	457	470	447	422	438	422	417	389	313	313
Leštinka	249	231	222	257	302	285	299	309	212	189
Lhota u Chroust.	235	256	291	370	359	323	284	290	235	192
Libkov	243	235	219	220	206	213	211	200	160	163
Liboměřice	192	176	195	175	175	185	173	199	150	142
Licomělice	264	251	242	225	250	237	228	240	190	170
Licoměřice	252	255	244	242	234	237	222	245		
Lípovec	321	358	331	309	339	314	290	267	221	188
Lozice	368	379	407	387	362	330	346	357	260	176
Lukavice	663	664	687	673	648	690	637	611	567	585
Výsonín	198	212	242	212	224	227	239	200	191	140
Luže (u Zdislav) ¹⁾	1550	1589	1537	1627	1787	1844	1634	1659	1401	1637
Košumberk ²⁾	323	307	279	296	343	463	976	1117	1091	1037
Martinice	293	287	297	287	265	239	224	229	112	100
Medlešice	462	597	540	503	508	494	534	537	448	465
Měntour	233	225	222	217	220	223	229	219	164	133
Městec	322	341	351	338	319	328	293	334	300	249
Mičov	593	588	593	587	692	666	512	514	386	404
Sušice	262	280	277	262	316	294	252	245	194	111
Miřetice	981	911	936	1034	965	916	988	967	730	800
Havlovice	165	183	179	212	206	176	210	210	146	150
Miřetín	331	325	310	336	328	350	294	312	241	219
Deblův	431	412	408	414	366	368	385	351	294	306
Čejkovice	210	182	181	188	175	190	177	168	147	126
Mladotice	344	347	327	328	299	285	324	338	294	230
Mrákotín	461	460	460	458	476	511	559	612	460	323
Mravín	145	164	162	144	147	159	128	123	117	83
Nabočany	304	341	316	307	328	320	255	269	229	189
Načešice	368	400	448	426	425	443	383	379	302	314
Nasavrky ¹⁾	777	848	844	835	855	844	863	1065	898	921
Nové Hradky	781	839	747	727	790	684	594	603	450	493
Mokrá Lhota	281	293	290	258	231	239	203	175	149	101
Ochoz	537	523	527	531	541	538	526	529	411	477
Oldřetice	194	199	170	159	177	175	170	177	131	139
Oldřiš	183	210	206	190	191	190	227	249	169	141

Místo	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1940	1948	1960
Orel	564	601	737	811	822	781	774	789	830	801
Vlčnov	160	196	220	203	249	266	278	266	208	172
Ostrov	363	387	374	355	373	346	322	317	258	253
Otradov	599	570	535	535	553	558	538	554	418	389
Paseky	680	640	561	754	555	507	445	437	322	165
Peralec	496	543	513	512	522	481	460	463	367	366
Zderaz	570	594	570	585	518	476	466	469	387	408
Pěšice	238	227	229	220	226	217	188	186	141	142
Počátky	610	644	605	603	603	588	570	480	352	222
Podčelcy	195	180	174	140	177	175	148	150	143	122
Podhořany	604	624	574	535	560	518	489	504	380	364
Podlažice	524	570	582	611	610	618	615	623	458	417
Podhořany u N. Hrad.	155	158	173	173	176	157	136	140	117	89
Podlištany	449	407	426	429	437	433	431	399	281	223
Vižky	173	180	186	181	183	173	161	163	125	85
Pokřikov	392	455	477	483	474	478	466	460	378	368
Prachovice ²⁾	678	679	821	764	838	733	619	586	397	1253
Proseč	1039	1106	1064	1099	1134	1076	1159	1180	880	1555
Prosetín	583	583	597	688	695	689	942	1008	721	717
Předhradí u Skutče	613	636	636	727	687	600	557	590	500	537
Přestavky	503	502	462	441	459	467	421	378	323	296
Rabštejnská Lhota	293	318	354	384	387	372	422	414	349	357
Smrkový Týnec	141	135	159	177	206	189	190	176	169	175
Radčice	166	374	379	379	356	354	444	473	266	266
Radim	446	390	381	449	493	523	498	497	388	348
Raná	420	429	430	423	455	569	503	460	401	331
Ronov	1811	1888	1775	1701	1602	1556	1489	1609	1286	1425
Rosice	1034	1239	1294	1294	1324	1267	1177	1108	907	913
Synčany	340	340	355	372	344	319	300	253	234	196
Bor u Chroust.	233	239	293	252	259	253	245	239	194	163
Brčekoly	175	172	204	189	182	199	201	190	153	84
Rozhovice	372	387	433	427	431	432	400	356	277	295
Rychnov	493	517	507	462	471	454	401	443	303	333
Řepníky	505	540	528	612	578	581	542	546	444	418
Popovec	137	141	161	141	151	132	145	131	118	149
Řestoky	420	484	519	486	508	494	534	537	484	476
Seč ¹	1164	1169	1116	938	979	906	919	864	902	971
Skála	302	235	228	210	217	266	269	264	197	224
Skoránov	386	436	462	406	477	442	420	408	318	245
Podhradí	232	222	235	220	216	201	193	186	145	181
Skuteč ¹	2980	3085	3344	3969	4345	4036	4022	3972	2998	3418
Skutičko	260	250	242	301	287	253	236	239	201	181
Slatiňany ¹⁾	1138	1403	1590	1778	1942	2002	2299	2932	2498	2800
Kunčí	216	285	270	293	307	267	260	264	235	171
Škrovád	359	347	302	282	298	272	280	269	226	269
Sobětuchy	231	265	289	299	292	323	353	323	309	339
Stolany	410	439	445	409	424	465	398	433	380	338
Srbce	218	225	218	221	210	211	207	186	155	136
Stan	253	227	239	248	279	242	232	231	212	187
Stradouň	497	533	516	513	510	500	468	429	332	282
Střemošice	436	405	376	372	410	393	355	331	279	339
Střítež	97	103	105	110	103	93	93	103	59	114
Studnice	735	756	708	790	836	795	876	905	687	643
Košínov	144	161	157	145	147	146	121	122	93	79
Svidnice	460	485	485	487	460	467	450	454	382	389
Trpišov	253	268	314	312	325	308	339	370	333	412
Svob. Hamry	644	565	479	520	543	548	473	438	326	354

Místo	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1940	1948	1960
Rváčov	396	417	422	455	506	524	508	544	460	437
Moždénice	459	509	497	453	454	429	388	350	237	222
Svratouch	1782	1790	1751	1687	1749	1649	1708	1570	1207	1159
Švihov	628	651	617	647	763	799	777	749	584	593
Tisovec	1020	996	1017	1100	1109	1095	1185	1198	848	819
Trhová Kamenice ¹⁾	1526	1599	1475	1556	1637	1500	1581	1386	1044	1265
Rohozná	484	476	436	440	438	425	420	446	344	183
Trojovice	373	396	401	381	404	373	335	318	269	288
Třemošnice ²⁾	653	752	704	714	668	736	831	1096	931	1276
Tuněchody	683	747	712	830	822	781	774	779	755	643
Uherčice	115	133	120	137	133	126	109	97	77	180
Uhřetice	365	450	430	517	540	514	478	542	432	375
Vápenný Podol	691	942	859	810	831	808	713	665	482	426
Včelákov	668	644	603	588	575	537	595	621	396	437
Babákov	241	208	209	198	199	190	177	176	157	131
Vejvanovice	407	446	443	439	567	546	523	497	408	342
Dvakažovice	362	378	390	391	411	411	399	408	341	276
Vinary	380	395	402	339	313	305	320	315	260	235
Vitanov	570	564	561	636	643	610	722	745	651	381
Vojtěchov	577	553	535	559	567	589	622	619	507	458
Voletice	185	207	195	186	186	188	181	168	131	150
Vortová	534	514	511	485	513	489	577	549	403	449
Vrbatův Kostelec	384	369	326	411	478	460	604	571	615	640
Všerádov	334	328	344	370	400	386	395	381	266	257
Vyžice	219	214	240	250	295	294	269	241	191	262
Zaječice	1070	1174	1169	1212	1325	1375	1437	1407	1121	1180
Zájezdec	373	365	329	314	279	274	264	234	208	175
Závratec	311	306	338	349	336	314	310	275	247	205
Zbožnov	175	189	185	215	205	225	227	226	185	171
Štěpánov	254	265	239	253	314	296	331	343	271	283
Lhota u Skutče	217	189	192	211	190	173	163	157	125	109
Žďárec u Skutče	395	479	483	535	562	534	627	622	464	379
Martinice	293	287	297	287	265	239	224	229	112	123
Žlebské Chvalovice	373	422	415	444	490	476	456	483	414	373
Žumberk	519	498	523	517	610	580	574	558	396	427

Poznámka: 1. Sídliště městského charakteru

2. Obce v poslední době s mimozemědělskými zájmy

Úbytek obyvatel na vesnici v letech 1940 až 1948 vyplývá především z celkového úbytku obyvatelstva v důsledku odsunu Němců. Nejzávažnějším ukazatelem je celkový úbytek obyvatelstva na vesnici mezi roky 1940 a 1960, tj. o 28 %, kdežto města za toto období vzrostla. Přitom dochází i k úbytku obyvatelstva v „zemědělských městech“, tj. ve městech neprůmyslových, kupř. v Nasavrkách a Trhové Kamenici, přičemž současně byl pětkrát vyšší přirozený přírůstek obyvatel na vesnici proti městům.

Некоторые экономические проблемы укрупнения ЕСХК

Чехословацкое социалистическое сельское хозяйство переходит на дальнейший этап своего развития, который будет означать мощный рост производительных сил в сельском хозяйстве и дальнейшее развитие и укрепление социалистических производственных отношений в чешской и словацкой деревне.

Одной из основных предпосылок быстрого и существенного повышения и удешевления сельскохозяйственной продукции, а также и достижения такого уровня в сельском хозяйстве, который в течение ближайших десяти лет достиг бы высокого уровня социалистической промышленности, является внедрение рациональной специализации производства в социалистические сельскохозяйственные предприятия. Постепенное осуществление этой специализации на принципе правильного размещения производительных сил в сельском хозяйстве, с одной стороны, и на принципе повышения концентрации производства в отдельных производственных отраслях в каждом социалистическом сельскохозяйственном предприятии, с другой стороны, неразрывно связано с созданием более крупных экономически выгодных единиц путем укрупнения кооперативов. Это будет способствовать также тому, чтобы сельскохозяйственное производство в каждом сельскохозяйственном предприятии было направлено на использование наиболее современной крупнопроизводственной техники, эффективной организации труда и руководства с применением опыта социалистической промышленности и лучших примеров сельскохозяйственной практики.

Следовательно, укрупнение кооператива является неизбежным экономическим процессом, сущность которого заключается в дальнейшем углублении социалистических производственных отношений в сельском хозяйстве, обуславливающим неустанный и быстрый рост производительных сил. Одновременно из этого вытекает, что данный процесс не может быть предоставлен стихийному развитию, а что он должен быть планомерно и целесообразно направлен так, чтобы была обеспечена возможность быстрого достижения намечаемых целей. Кроме того это значит, что при соблюдении принципа максимальной добровольности данный процесс должен базироваться на научно обоснованных принципах концентрации и специализации производства в социалистических сельскохозяйственных предприятиях.

В связи с решением научной проблемы, изучающей вопрос размеров социалистических сельскохозяйственных предприятий с точки зрения специализации и крупнопроизводственной технологии, коллектив Научно-исследовательского института экономики сельского хозяйства ЧСАСХН пришел к разным заключениям, которые были опубликованы в журнале «Экономика сельского хозяйства» (Земледельская экономика), № 4/60, которые после проверки на практике, главным образом в Хрудимском районе, при участии сотрудников Государственного института типизации и проектирования сельскохозяйственных и лесных построек в Праге — свидетельствуют о необходимости решения дальнейших важных вопросов. Поэтому в настоящем номере «Экономики сельского хозяйства» в отдельных статьях сотрудников обоих вышеприведенных институтов содержатся некоторые дальнейшие наиболее важные заключения, полученные при решении проблематики, а также и опыт с их проверкой на практике, главным образом в районе Хрудим.

В статьях обосновывается прежде всего необходимость, а также и методика самого процесса составления перспективного плана развития сельскохозяйственного производства в районе, как основы рационального руководства процессом укрупнения кооперативов и комплексного

строительства деревень. В отдельных статьях особенно подробно описываются проблемы и способ их практического решения при размещении сельскохозяйственного производства и определении производственного направления в отдельных частях района и в избранных укрупненных кооперативах, далее при решении внутрихозяйственной специализации, устранении существующих недостатков, имеющихся при определении хозяйственных групп укрупненных кооперативов, при организации труда и руководства, при определении потребности в механизации, решении вопросов межкооперативной кооперации, экономических результатов укрупнения кооперативов, проблематики поселков в деревнях и т. п.

Аналогично тому, как укрупнение кооперативов следует рассматривать в связи со всеми вопросами, имеющими отношение к внедрению концентрации и специализации производства в кооперативы для полного применения новейшей техники и технологии в сельскохозяйственном производстве, так и отдельные статьи настоящего номера журнала «Экономика сельского хозяйства» не следует рассматривать изолированно, а лишь во взаимосвязи с остальными заключениями и опытом, описанными в остальных статьях.

Одновременно необходимо отметить, что общие заключения и опыт, приведенные в отдельных статьях, можно использовать на практике лишь принимая во внимание особенности и конкретные условия каждого района и каждого укрупненного кооператива. Любая шаблонность и механический подход к решению этой проблематики, столь важной для дальнейшего развития кооперативов, может вызвать неблагоприятные последствия.

Поэтому коллектив сотрудников Научно-исследовательского института экономики сельского хозяйства ЧСАСХН вместе с работниками Государственного института типизации и проектирования сельскохозяйственных и лесных построек путем опубликования некоторого своего опыта хочет помочь как ответственным работникам сельскохозяйственного управления, главным образом в районах, так и кооперативам, которые уже находятся в процессе укрупнения или готовятся к нему, с тем, чтобы путем рационального руководства процессом укрупнения и самого ведения хозяйства в укрупненных кооперативах, на основе ясного перспективного плана их организационно-хозяйственного развития и строительства, создать такие предпосылки, которые могли бы в кратчайший срок поднять уровень и культуру труда в сельском хозяйстве до уровня и культуры труда в социалистической промышленности, а тем самым одновременно способствовать постепенному сглаживанию разницы между городом и деревней.

ZUSAMMENFASSUNG

Zu einigen ökonomischen Problemen der Zusammenlegung von LPG in der ČSSR

Die tschechoslowakische sozialistische Landwirtschaft tritt in eine weitere Etappe ihrer Entwicklung, die durch schnelles Wachstum der Produktivkräfte in der Landwirtschaft und durch Entfaltung und Festigung von sozialistischen Produktionsverhältnissen auf dem böhmischen und slowakischen Dorfe gekennzeichnet werden wird.

Als eine der grundlegenden Voraussetzungen für eine schnelle und wesentliche Steigerung und Verbilligung der Agrarproduktion und auch für die Erzielung eines solchen Niveaus in der Landwirtschaft, das im Verlaufe der nächsten zehn Jahre das hohe Niveau der sozialistischen Industrie erreichen soll, ist die Einführung einer zweckmäßigen Spezialisierung der Produktion in den sozialistischen landwirtschaftlichen Betrieben zu betrachten. Diese Spezialisierung erfolgt allmählich einerseits auf Grund einer richtigen Standortverteilung der Produktivkräfte in der Landwirtschaft, zum anderen durch die Steigerung der Konzentration der Produktion in den einzelnen Produktionszweigen im jeweiligen sozialistischen landwirtschaftlichen Betrieb und ist mit der Bildung von größeren, ökonomisch vorteilhafteren Wirtschaftseinheiten auf dem Wege der Zusammenlegung der LPG untrennbar verknüpft. Dies wird auch ermöglichen, die landwirtschaftliche Produktion in jedem Agrarbetrieb

auf der Grundlage der Ausnutzung der modernsten Großproduktionstechnik, Technologie und Errungenschaften der fortschrittlichen Landwirtschaftswissenschaft, einer wirkungsvollen Organisation der Arbeit und der Leitung — unter Berücksichtigung der Erfahrungen der sozialistischen Industrie sowie der besten Vorbilder der landwirtschaftlichen Praxis — aufzubauen.

Der Zusammenschluß der LPG erscheint infolgedessen als ein unerläßlicher ökonomischer Prozeß, dessen Wesen eine weitere Vertiefung der sozialistischen Produktionsverhältnisse in der Landwirtschaft ergibt, die einen ständigen und schnellen Aufstieg der Produktivkräfte ermöglichen. Daraus ergibt sich gleichzeitig, daß dieser Prozeß einer spontanen Entwicklung nicht überlassen werden kann, sondern daß er planmäßig und zielbewußt so geregelt werden muß, damit eine schnelle Erfüllung von vorausgesetzten Zielen ermöglicht wird. Dies bedeutet auch gleichzeitig, daß man unter Berücksichtigung des Grundsatzes der breitesten Freiwilligkeit von den wissenschaftlich begründeten Prinzipien der Konzentration und Spezialisierung der Produktion in sozialistischen landwirtschaftlichen Betrieben ausgehen muß.

Das Kollektiv der Mitarbeiter des Forschungsinstituts für Agrarökonomik der Tschechoslowakischen Akademie der Landwirtschaftswissenschaften hat im Zusammenhang mit der Lösung eines die Betriebsgröße in der sozialistischen Landwirtschaft vom Standpunkt der Spezialisierung und der Technologie der Großproduktion aus gesehen behandelnden Forschungsproblems — verschiedene Schlußfolgerungen gezogen, die in der Zeitschrift „Zemědělská ekonomika“ Nr. 4/60 veröffentlicht wurden. Diese in der Praxis, vor allem im Kreis Chrudim, unter Beteiligung der Mitarbeiter des „Staatlichen Instituts für die Typisierung und Entwicklung von land- und forstwirtschaftlichen Bauten in Prag“ überprüften Schlußfolgerungen haben die Notwendigkeit der Lösung von weiteren wichtigen Fragen erwiesen.

In dieser Nummer der Zeitschrift „Zemědělská ekonomika“ sind daher in den einzelnen Artikeln von Mitarbeitern der beiden angeführten Institute einige weitere, bei der Lösung dieser Problematik gezogene, wichtigste Schlußfolgerungen und weiter auch Erfahrungen, die man bei der Überprüfung dieser Schlußfolgerungen in der Praxis, vor allem im Kreis Chrudim, gesammelt hat, enthalten.

In den vorliegenden Artikeln werden insbesondere die Notwendigkeit und die Methodik des eigentlichen Verfahrens bei der Aufstellung des Perspektivplans der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion im Kreis als Grundlage für zielbewußte Anleitung des Prozesses der Zusammenlegung von LPG und für einen komplexen Aufbau der Dörfer begründet. In den einzelnen Artikeln werden dann vor allem die Probleme und die Weise ihrer praktischen Lösung bei der Standortverteilung der landwirtschaftlichen Produktion und bei der Festlegung der Produktionsrichtung in den einzelnen Teilen des Kreises sowie auch in den vorgeschlagenen zusammengelegten LPG, weiter die Lösung der innerbetrieblichen Spezialisierung, der Abschaffung von bisherigen Mängeln bei der Festlegung von Wirtschaftsbereichen der vereinigten LPG, die Organisation der Arbeit und der Leitung, die Ermittlung des Bedarfs an Mechanisierungsmitteln, die Lösung von Fragen der zwischengenossenschaftlichen Kooperation, der ökonomischen Ergebnisse der Zusammenlegung von LPG, der Siedlungsproblematik auf dem Lande und der LPG usw. ausgeführt.

In derselben Weise, wie es notwendig ist, die Zusammenlegung der LPG im Zusammenhang mit allen, mit der Einführung der Konzentration und Spezialisierung der genossenschaftlichen Produktion unter voller Ausnutzung der modernsten Technik und Technologie in der landwirtschaftlichen Produktion, zusammenhängenden Fragen aufzufassen, ist es im Gegenteil nicht möglich, die einzelnen Artikel dieser Nummer der Zeitschrift „Zemědělská ekonomika“ isoliert, sondern im Zusammenhang mit sonstigen, in anderen Artikeln angeführten Schlußfolgerungen und Erfahrungen, zu betrachten.

Gleichzeitig ist zu berücksichtigen, daß die in den einzelnen Artikeln angeführten allgemeinen Schlußfolgerungen und Erfahrungen in der Praxis ausschließlich nur unter Berücksichtigung der Besonderheiten und konkreter Bedingungen des jeweiligen Kreises und der jeweiligen zusammengelegten LPG ausgenutzt werden können. Jede Arbeit nach der Schablone und mechanische Behandlung dieser für die weitere Entfaltung der LPG so wichtigen Problematik können die Sache nur schädigen.

Das Kollektiv der Mitarbeiter des Forschungsinstituts für Agrarökonomik der Tschechoslowakischen Akademie der Landwirtschaftswissenschaften in Zusammen-

arbeit mit den Mitarbeitern des „Staatlichen Instituts für die Typisierung und Entwicklung von land- und forstwirtschaftlichen Bauten in Prag“ will durch die Veröffentlichung einiger seiner Erfahrungen nicht nur den Funktionären der Agrarverwaltung, insbesondere denen in den Kreisen, sondern auch denjenigen LPG, die sich zusammenlegen oder eine Zusammenlegung erwägen, dazu verhelfen, durch zielbewußte Leitung des Zusammenlegungsprozesses und auch durch eigene Wirtschaftstätigkeit in den zusammengelegten LPG auf Grund eines klaren Perspektivplans der Entwicklung von Organisation, Wirtschaft und Aufbau solche Voraussetzungen zu schaffen, die in kürzester Zeit das Niveau und die Kultur der Arbeit in der Landwirtschaft mit dem Niveau und mit der Kultur der Arbeit in der sozialistischen Industrie ausgleichen, um gleichzeitig den Unterschied zwischen Stadt und Land abzuschaufen.

Podepsáno k tisku dne 20. února 1961

Svoboda K.: K některým ekonomickým problémům slučování JZD	191
Svoboda K.: Návrh cílevědomého řízení procesu slučování JZD	193
Stárek V.: Rozmístění zemědělské výroby v okrese — důležitý předpoklad slučování JZD	203
Horniecký J., Kunc J.: Ke správnému určení hospodářských obvodů sloučených družstev	213
Piskáček V., Kunc J., Pokorný V.: Řešení otázek vnitropodnikové specializace ve sloučených JZD	217
Holek F.: Návrh na vyčíslení potřeby mechanizace ve sloučených JZD	229
Horniecký J.: Organizace práce a řízení ve sloučených JZD	239
Slepička A.: Investiční výstavba zemědělských závodů v období slučování JZD	244
Horniecký J., Stárek V.: Další rozvoj mezidružstevních vztahů a vzájemné spolupráce	253
Kunc J., Šesták M.: Někteří ekonomičtí ukazatelé sloučení JZD	259
Němec J., Slepička A., Kibic K., Štencel V.: Některé problémy řešení výhledového uspořádání venkovského osídlení	267
Ресюме: Некоторые экономические проблемы укрупнения ЕСХК	279
Zusammenfassung: Zu einigen ökonomischen Problemen der Zusammenlegung von LPG in der ČSSR	280

Příloha

Statistické přehledy

Slovníček

Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika vydává Československá akademie zemědělských věd. Uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. — Vychází měsíčně. — Celoroční předplatné 120 Kčs. — Redakce: Praha 2 - Vinohrady, Slezská 7, telefon 2477-51, 575-41. — Rozšiřuje Poštovní novinová služba, objednávky a předplatné přijímá Poštovní novinový úřad, ústřední administrace PNS, třída Obránců míru 2, Brno. Lze také objednat u každého poštovního úřadu nebo doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje Poštovní novinový úřad — vývoz tisku, Štěpánská 27, Praha 1.

Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

ČASOPIS ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA K V. SJEZDU JZD

Měsíčník Československé akademie zemědělských věd „Zemědělská ekonomika“ připravil k V. sjezdu JZD řadu materiálů, které mohou posloužit zemědělské praxi při řešení ekonomických problémů v družstvech.

Již loňského roku přinesl několik samostatných čísel, z nichž upozorňujeme na čtyři monotematická čísla:

- *K otázkám velikosti socialistických zemědělských závodů s ohledem na specializaci a velkovýrobní technologii (č. 4),*
- *K otázkám nových forem odměňování v JZD (č. 7),*
- *K ekonomické efektivnosti zemědělské výroby (č. 8),*
- *K některým otázkám ekonomické efektivnosti investic (č. 12).*

V letošním ročníku vyšly již tyto materiály:

- *Ekonomické základy rozmístění, specializace a soustav hospodaření v zemědělské výrobě (č. 1),*
- *K otázkám a problémům chovrasčotu v JZD (č. 2),*
- *O prémiování v JZD (č. 2).*

Kromě tohoto třetího čísla „*K některým ekonomickým problémům slučování JZD*“ bude se otázkami, které řeší V. sjezd JZD, zabývat časopis Zemědělská ekonomika i v dalších číslech.

Objednávky přijímá:

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD,

vydavatelství - propagace,

Praha 2 - Vinohrady, Slezská ul. 7,

nebo

POŠTOVNÍ NOVINOVÝ ÚRAD, BRNO

STATISTICKÉ ČÍSLO PŘEHLEDY 3

o československém a zahraničním zemědělství 1 9 6 1

PŘÍLOHA SBORNÍKU ČSAZV – ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Výsledky živočišné výroby a postup združstevňování v roce 1960

V dnešním čísle Statistických přehledů přinášíme definitivní údaje o početních stavech hospodářských zvířat, o výrobě živočišných produktů, o užítkovosti hospodářských zvířat a o postupu združstevňování v roce 1960. Propočty na hektar zemědělské (orné) půdy jsou prozatím předběžné, protože dosud nejsou k dispozici výsledky soupisu ploch kultur k 31. XII. 1960.

Proti roku 1959 se zvýšily stavy skotu, prasat a drůbeže, čímž bylo dosaženo i plánovaných úkolů. V živočišné výrobě byl splněn plán u jatečného skotu.

Podle předběžných propočtů se zvýšila hodnota hrubé živočišné produkce proti roku 1959 o 1,2 % a proti roku 1955 o 15,4 %.

Prosíme čtenáře Statistických přehledů, aby nám laskavě sdělili své připomínky k obsahu této přílohy, event. i návrhy, jaké údaje bychom měli uveřejňovat. Své připomínky zasílejte na adresu redakce Zemědělské ekonomiky, Praha 2-Vinohrady, Slezská 7.

★ ZE SVĚTA ★

SOVĚTSKÝ SVAZ – V letošním roce mají být osevní plochy zemědělských plodin zvětšeny na 205,8 mln hektarů, neboli o 3 milióny hektarů. Kromě toho budou obdělány další celiny, hlavně ve východních oblastech Ruské federace a Kazachstánu. V celkové bilanci zemědělské výroby ještě vzroste úloha celin a ladem ležící půdy, na nichž bylo roku 1960 získáno 62 % veškerého nakoupeného obilí v celé zemi.

RUMUNSKO – Socialistický sektor se na vytváření státního obilního fondu podílí více než 85 %, státní statky zajistily do tohoto fondu 39 % pšenice a 26 % kukuřice a dodaly rovněž velké množství masa, mléka aj. výrobků. Produkce silážní kukuřice se proti roku 1959 zvýšila o 1,5 mln tun, i když plán nebyl splněn stoprocentně. Velkého rozmachu dosáhly meliorační práce: za posledních tři roky byly vybudovány hráze, odvodněno 215 000 ha a pro zavlažení bylo připraveno 135 000 ha.

BULHARSKO – Od roku 1944 vystavěla bulharská zemědělská družstva s pomocí státu meliorační objekty, které zavlažily přes 400 000 ha půdy, čímž pomohla rozšířit zavlažovanou plochu na 800 000 ha. V roce 1939 bylo v celé zemi zavlažováno necelých 37 000 ha.

NDR – Příjmy družstevníků vzrostly v průběhu roku 1960 o 1 miliardu marek. Proti roku 1959 dodalo družstevní zemědělství na trh o 10 000 tun více drůbeže, o 100 000 tun více jatečného dobytka, asi o 250 000 tun více mléka a o 400 miliónů více vajec. Koncem roku 1960 byl stav hovězího dobytka vyšší o 200 000 kusů a zhruba o 300 000 kusů prasat proti roku 1959. Hektarové výnosy byly proti průměru posledních pěti let v roce 1960 vyšší u obilí o 13,2 %, u brambor o 19 % a u cukrové řepy o 15,8 %.

MAĎARSKO – Výroba maďarského zemědělství se za tříletku zvýšila o 13 % a podle plánu na letošní rok má letos stoupnout téměř o 8 %. Z toho rostlinná výroba o 10,6 % a živočišná o 4,5 %. Zvýšení rostlinné výroby bude dosaženo hlavně setím kvalitních druhů osiva. Na podzim bylo oseto 171 000 ha zahraničními odrůdami pšenice, především sovětskými a italskými, které dávají o 10–12 % z ha vyšší výnosy než tradiční maďarské odrůdy.

BULHARSKO – Stav skotu v zemědělských družstvech a státních statcích vzrostl k 1. lednu 1961 ve srovnání se stavem k 1. 1. 1960 celkem o 15 %, dojnic o 15 %, ovcí o 4 % a stav prasat o 2 %. V zemědělských družstvech vzrostla výroba mléka v roce 1960 proti roku 1959 o 20 %, vlny o 10 % a vajec téměř 2,5krát.

POČETNÍ STAVY HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. I. 1961

ČSSR

Druh	Zemědělství celkem	Z toho				
		státní statky	ostatní statky ústřed. úřadů	JZD se společným hospodařením		ostatní
				společný chov	záhumní	
skot celkem	4 387 350	579 164	92 069	2 718 517	430 573	567 027
z toho krávy	2 047 023	233 702	36 771	1 099 696	370 457	306 397
prasata celkem	5 961 980	829 864	253 862	3 158 268	967 759	752 227
z toho prasnice chovné	545 406	78 228	14 018	408 321	13 173	31 666
ovce celkem	646 344	144 084	22 253	297 752	78 234	104 021
z toho bahnice a připuštěné jehnice	397 861	90 117	13 526	193 539	42 751	57 928
drůbež celkem	28 156 850	1 237 265	261 247	9 344 133	9 226 962	8 087 243
z toho slepice	24 972 274	1 041 862	189 675	8 774 427	8 028 471	6 937 839
Slovenské kraje						
skot celkem	1 357 471	130 625	24 738	701 176	169 670	331 262
z toho krávy	635 857	51 951	9 775	256 945	133 622	183 564
prasata celkem	2 409 238	267 641	74 723	1 137 269	485 818	443 787
z toho prasnice chovné	198 429	22 178	5 954	137 415	12 709	20 173
ovce celkem	465 106	63 879	12 724	258 597	50 990	78 916
z toho bahnice a připuštěné jehnice	296 760	40 174	7 682	172 178	29 583	47 143
drůbež celkem	8 921 136	273 882	43 538	2 596 123	3 154 611	2 852 982
z toho slepice	7 584 326	232 817	37 534	2 336 581	2 593 323	2 384 071

STRUKTURA POČETNÍCH STAVŮ HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. I. 1961
a) skot

	Podíl v %			Na 100 krav připadá jalo- vic nad 1 rok	Podíl bahnic nad 1 rok z ovcí celkem
	krav	jalovic nad 1 rok	telat do 3 měsíců		
Československo	46,7	17,6	8,6	37,8	61,6
České kraje	46,6	17,1	9,4	36,7	55,8
Slovenské kraje	46,8	18,8	6,8	40,1	63,8

b) prasata, drůbež

	Podíl prasat celkem v %			Podíl drůbeže v %	
	prasnic	žirných prasat	selat do 8 týdnů	hrabavé z celkem	slepice z hrabavé
Československo	9,1	68,8	20,3	94,9	93,5
České kraje	9,8	67,2	21,5	96,3	93,9
Slovenské kraje	8,2	71,2	18,5	91,9	92,5

INTENZITA CHOVU HOSPODÁŘSKÉHO ZVÍŘECTVA

	Na 100 ha zemědělské půdy připadá			Na 100 ha orné půdy připadá		
	skotu	krav	ovcí	prasat	prasic	slepíc
Československo						
1. I. 1960	58,9	28,4	10,0	110,8	10,1	476,1
1. I. 1961	60,1	28,0	8,9	116,1	10,6	486,4
České kraje						
1. I. 1960	65,7	31,5	5,0	103,8	9,9	502,6
1. I. 1961	66,7	31,1	4,0	105,4	10,3	516,0
Slovenské kraje						
1. I. 1960	47,8	23,3	18,1	124,0	10,6	425,5
1. I. 1961	49,3	23,1	16,9	136,5	11,2	429,8

VÝKUP ŽIVOČIŠNÝCH VÝROBKŮ V ROCE 1960

ČSSR

	Jatečný			Mléko 1000 litrů	Vejce 1000 kusů
	skot	telata	prasata		
vykoupeno v t. ž. v.	346 739	30 437	369 670	2 312 286	1 280 002
% splnění	103,0	87,5	95,5	95,4	97,3
index 1959 = 100	107,5	102,0	105,3	99,0	103,3
Slovenské kraje					
vykoupeno v t. ž. v.	97 868	5 445	110 243	476 502	303 302
% splnění	103,4	76,7	88,2	94,5	99,4
index 1959 = 100	112,8	103,9	96,6	102,8	104,6

POČTY STROJŮ PŘEVEDENÝCH Z STS DO JZD V ROCE 1960

Druh stroje	ČSSR	Slovenské kraje	V % z celkového stavu strojů STS k 31. XII. 1959	
			ČSSR	Slovenské kraje
traktory celkem	9 320	4171	60,6	70,5
v tom: kolové	5 775	2655	57,0	67,9
pásové	3 545	1516	67,4	75,5
kombajny obilní	2 222	1119	59,4	82,3
kombajny silážní	2 372	929	66,7	76,2
nákladní auta	106	36	10,1	11,4
vlečné vozy	5 231	1959	54,5	65,1
nakládače mrvy	1 475	734	52,5	66,7
rozmetadla mrvy	1 799	494	71,2	62,0
rozmetadla umělých hnojiv	4 128	2051	79,6	79,4
sečí stroje obilní	6 191	2864	78,2	75,7
sazeče brambor	2 447	759	72,3	69,2
žací lišty	3 856	1828	75,2	75,1
samovazy	5 360	2223	90,7	88,1
mlátičky celkem	2 284	1299	82,0	69,5
z toho: automaty	1 174	402	85,1	60,5
pluhy	12 973	5657	61,2	64,1
podmítače (včet. podmítacích pluhů)	4 795	1727	74,4	75,6
kultivátory	5 212	2224	78,3	84,9
vyorávače brambor	2 260	711	85,7	75,4
vyorávače řepy	1 438	660	85,7	89,3
plečky	3 630	1415	69,7	68,3

VÝROBA MASA, MLÉKA, VAJEC A VLNY ZA ROK 1960

a) výroba jatečných zvířat v tunách živé váhy

Druh	Výroba				
	celkem	v tom			
		socialistický sektor	státní statky	ostatní statky ústřed. úřadů	JZD se společným hospodářstvím
výroba jatečného dobytka celkem	929 540	679 249	124 446	42 314	487 528
v tom: jatečný skot	346 739	304 603	46 917	11 586	221 139
telata	30 437	23 379	1 735	403	21 241
prasata včetně domácích porážek	552 364	351 267	75 794	30 325	245 148
na 1 ha zemědělské půdy (orné)					
vyrobena v kg živé váhy: ¹⁾					
jatečného skotu včetně telat	51,7	53,5	46,3	63,7	49,5
prasat	107,6	77,1	96,9	255,6	67,1
České kraje					
výroba jatečného dobytka celkem	639 074	500 367	90 961	32 485	356 987
v tom: jatečný skot	248 871	227 534	35 791	8 413	163 396
telata	24 992	20 949	1 459	303	19 187
prasata včetně domácích porážek	365 211	251 884	53 711	23 769	174 404
na 1 ha zemědělské půdy (orné)					
vyrobena v kg živé váhy: ¹⁾					
jatečného skotu včetně telat	60,3	61,7	46,4	73,2	58,8
prasat	108,4	80,9	90,6	285,8	71,5
Slovenské kraje					
výroba jatečného dobytka celkem	290 466	178 882	33 485	9 829	130 541
v tom: jatečný skot	97 868	77 069	11 126	3 173	57 743
telata	5 445	2 430	276	100	2 054
prasata včetně domácích porážek	187 153	99 383	22 083	6 556	70 744
na 1 ha zemědělské půdy (orné)					
vyrobena v kg živé váhy: ¹⁾					
jatečného skotu včetně telat	37,5	37,7	46,0	47,3	33,4
prasat	106,1	68,9	116,4	184,8	58,2

¹⁾ K propočtu výroby na 1 ha zemědělské (orné) půdy bylo použito za celé zemědělství podle stavu k 31. XII. 1959 soupisu SÚS u státních statků, ostatních statků a JZD z Výkaznictví k 1. VII. 1960.

Pramen: Výkaznictví SÚS

b) výroba mléka, vajec a vlny

ČSSR

D r u h	Výroba				
	celkem	v tom			
		socialis- tický sektor	státní statky	ostatní statky ústřed. úřadů	JZD se společ- ným hos- podaře- ním
vyrobena mléka celkem (1000 l)	3 714 704	2 441 794	470 603	96 651	1 874 540
průměrná roční dojivost 1 krávy (litrů)	1 806,43	1 857,13	2 191,84	2 848,79	1 758,17
na 1 ha zemědělské půdy vyrobeno (litrů)	508,9	423,0	447,9	513,6	413,4
vyrobena vajec celkem (1000 ks)	2 267 059	762 937	85 427	17 798	659 712
průměrná roční snůška vajec 1 slepice (kusů)	103,99	105,88	130,40	141,17	102,69
na 1 ha orné půdy vyrobeno (kusů)	441,5	178,2	109,2	150,0	195,1
výroba vlny (q)	25 477	17 711	5 445	912	11 354
České kraje					
vyrobena mléka celkem (1000 l)	2 587 688	1 853 545	341 305	69 427	1 442 313
průměrná roční dojivost 1 krávy (litrů)	1 832,36	1 825,27	2 060,00	2 742,96	1 749,92
na 1 ha zemědělské půdy vyrobeno (litrů)	569,5	487,2	425,2	583,4	500,4
vyrobena vajec celkem (1000 ks)	1 678 395	599 283	68 981	14 733	515 569
průměrná roční snůška vajec 1 slepice (kusů)	108,95	112,77	132,79	144,40	109,86
na 1 ha orné půdy vyrobeno (kusů)	498,1	203,2	116,4	177,2	226,8
výroba vlny (q)	7 956	5 927	3 223	325	2 379
Slovenské kraje					
vyrobena mléka celkem (1000 l)	1 127 016	588 249	129 398	27 224	431 727
průměrná roční dojivost 1 krávy (litrů)	1 748,58	1 965,24	2 637,39	3 159,70	1 786,31
na 1 ha zemědělské půdy vyrobeno (litrů)	409,0	298,9	521,6	228,8	261,5
vyrobena vajec celkem (1000 ks)	588 664	163 654	16 446	3 065	144 143
průměrná roční snůška vajec 1 slepice (kusů)	92,04	86,54	121,23	127,45	83,25
na 1 ha orné půdy vyrobeno (kusů)	333,6	122,8	86,7	86,4	130,2
výroba vlny (q)	17 521	12 134	2 222	587	9 325

UŽITKOVOST HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT V ROCE 1960

a) připouštění, porodnost, převod jalovic, brakování krav

ČSSR

Sektor	Připuštěno krav a jalovic	Narodilo se telat		Převede-no jalovic do stavu krav	Vybrakováno krav	
		celkem	na 100 krav ¹⁾		celkem	% ze stavu krav ¹⁾
zemědělství celkem	1 952 186	1 667 772	81,10	299 742	314 789	15,3
státní statky	243 616	194 828	90,74	47 011	43 252	20,1
ostatní statky	36 355	31 798	93,71	8 053	7 356	21,7
ústředních úřadů						
JZD se společným hospodařením	1 205 585	956 854	89,75	189 391	166 757	15,6
ostatní	466 620	484 292	65,31	55 287	97 424	13,1
České kraje						
zemědělství celkem	1 382 462	1 219 229	86,52	204 817	217 410	15,4
státní statky	188 731	151 995	91,74	35 751	33 619	20,3
ostatní statky	25 837	23 453	92,65	6 112	5 512	21,8
ústředních úřadů						
JZD se společným hospodařením	916 613	756 999	91,81	140 739	127 400	15,5
ostatní	251 281	286 782	72,84	22 215	50 879	12,9
Slovenské kraje						
zemědělství celkem	569 724	448 543	69,63	94 925	97 379	15,1
státní statky	54 885	42 833	87,37	11 260	9 633	19,6
ostatní statky	10 518	8 345	96,82	1 941	1 844	21,4
ústředních úřadů						
JZD se společným hospodařením	288 972	199 855	82,69	48 652	39 357	16,3
ostatní	215 349	197 510	57,28	33 072	46 545	13,5

b) porodnost prasnic

Sektor	ČSSR			České kraje			Slovenské kraje		
	narozeno selat								
	celkem	na 1 prasnici ¹⁾		celkem	na 1 prasnici ¹⁾		celkem	na 1 prasnici ¹⁾	
		na-roz.	od-chov.		na-roz.	od-chov.		na-roz.	od-chov.
zemědělství celkem	6 255 689	11,50	10,58	4 129 151	11,93	10,94	2 126 538	10,76	9,96
státní statky	911 092	12,26	11,30	634 883	12,17	11,07	276 209	12,48	11,85
ostatní statky									
ústřed. úřadů	172 781	13,84	12,93	103 253	13,84	12,69	69 528	13,86	13,30
JZD se společným hospodařením	4 519 571	11,31	10,35	3 194 033	11,83	10,83	1 325 538	10,24	9,33
ostatní	652 245	11,37	10,76	196 982	12,08	11,40	455 263	11,09	10,51

¹⁾ Propočítáno na průměrné stavy v roce 1960.

Pramen: Výkaznictví SÚS.

POSTUP ZDRUŽSTEVŇOVÁNÍ KONCEM ROKU 1960

	Sdružené zemědělské závody celkem	Z toho s výměrou zemědělské půdy v %						Procento socializace ¹⁾		Procento združstevnění ¹⁾		Podíl půdy JZD vč. záhu- menků na cel- kové výměře ¹⁾	
		do 0,5 ha	0,5—2	2—5	5—10	10—15	nad 15 ha	země- dělské půdy	orné půdy	země- dělské půdy	orné půdy	země- dělské půdy	orné půdy
Československo	714 478	10,9	24,4	29,8	22,1	9,4	3,4	87,4	90,5	83,7	87,6	67,3	71,5
České kraje	415 336	8,6	21,4	28,3	23,5	13,0	5,2	91,5	93,5	88,2	91,0	68,0	72,1
Slovenské kraje	299 142	14,0	28,6	31,9	20,1	4,3	1,1	80,7	84,3	77,1	81,5	66,2	70,5
Středočeský kraj	59 005	8,4	19,8	31,5	24,0	11,1	5,2	93,9	95,8	90,9	93,5	68,6	70,6
Jihočeský kraj	47 675	2,5	10,5	32,3	28,5	15,4	10,9	89,7	91,6	87,0	89,5	69,2	74,9
Západočeský kraj	30 789	2,2	10,4	30,4	27,9	22,4	6,7	93,5	94,8	87,1	89,3	57,7	63,4
Severočeský kraj	18 244	6,3	13,1	18,5	29,0	27,9	5,2	92,4	95,2	83,0	87,9	48,7	52,1
Východočeský kraj	71 804	4,8	17,6	30,7	28,1	14,1	4,7	91,7	94,1	89,6	92,8	76,1	80,1
Jihomoravský kraj	128 307	14,7	28,8	26,2	19,4	7,4	3,5	90,8	92,4	89,9	91,9	77,6	79,4
Severomoravský kraj	59 512	9,3	29,1	25,9	17,8	14,1	3,8	88,7	91,1	84,7	88,2	64,8	69,7
Západoslovenský kraj	144 910	14,3	32,3	31,2	17,7	3,6	0,9	92,9	93,9	91,2	92,5	76,1	76,6
Středslovenský kraj	76 962	17,0	27,2	30,0	18,6	5,3	1,9	68,2	69,6	63,1	65,7	55,3	59,9
Východoslovenský kraj	77 270	10,6	22,9	35,1	26,2	4,6	0,6	78,8	79,9	75,2	77,0	65,3	68,7

¹⁾ Předběžná data.

Pramen: Výkaznictví SÚS.

STAV ZDRUŽSTEVŇOVÁNÍ KONCEM ROKU 1960

	Počet JZD se společným hospodařením				Výměra půdy JZD včetně záhumnků		Průměrná výměra půdy JZD		Počet sloučených JZD			Počet členů JZD
	stav k 31. XII. 59	přírůstek	úbytek*)	stav k 31. XII. 60	zemědělské	orné	zemědělské	orné	celkem	výměra zemědělské půdy	průměrná výměra půdy JZD	
Československo	12 560	180	1924	10 816	4 914 959	3 673 296	454	340	1323	865 618	654	994 403
České kraje	9 833	76	1776	8 133	3 090 913	2 428 471	380	299	1237	770 849	623	665 093
Slovenské kraje	2 727	104	148	2 683	1 824 046	1 244 825	680	464	86	94 769	1102	329 310
Středočeský kraj	1 692	4	446	1 250	494 818	425 495	396	340	315	215 915	685	103 256
Jihočeský kraj	1 576	—	247	1 329	428 873	305 042	323	230	166	90 821	547	82 067
Západočeský kraj	1 192	1	445	748	313 875	222 788	420	298	275	191 585	697	49 522
Severočeský kraj	759	4	179	584	206 065	155 006	353	265	99	71 500	722	35 837
Východočeský kraj	1 812	35	284	1 563	531 345	410 214	340	262	241	120 272	499	119 902
Jihomoravský kraj	1 814	14	111	1 714	729 671	610 617	426	356	97	56 335	581	185 748
Severomoravský kraj	991	18	64	945	386 266	299 309	409	317	44	24 421	555	88 761
Západoslovenský kraj	990	21	57	954	780 213	655 297	818	687	53	54 954	1037	166 787
Středoslovenský kraj	850	41	57	834	478 454	238 603	574	286	22	23 220	1055	78 934
Východoslovenský kraj	887	42	34	895	565 379	350 925	632	392	11	16 595	1509	83 589

Pramen: Výkaznictví SÚS.

*) Sloučením a převedením do státních statků.